

MARY DORNA

trammelant met de
familie

In 1932 publiceerde Mary Dorna haar eerste bundel en weinigen zagen toen hoe knap en modern dit ogenschijnlijk vlotte proza was.

Het maakt de indruk sterk auto-biografisch te zijn, over een kind met 'aanpassingsmoeilikheden'. Zij geeft een visie op ouders, familie, personeel en op het leven in het

algemeen, die uiterst kritisch doch tevens hyper-gevoelig is. Clara Lennart schreef over haar come-back: 'De vertelkunst van Mary Dorna blijkt niet in het minst verouderd. Haar lichte toon, haar protesthouding ten opzichte van het maatschappelijk burgerdom, het 'understatement' dat zij zo effectvol weet toe te passen spreken de huidige generatie zelfs meer aan dan de voor-oorlogse. Toch is er ondanks verwantschap ook duidelijk verschil tussen het werk van Mary Dorna en onze hedendaagse korte-verhalenproduktie. Alle angsten, zorgen, teleurstellingen en onbegrip ten spijt, ligt bij haar de goedheid van het leven, wat zeggen wil: tederheid, vreugde, vriendelijkheid, schoonheid, als het ware onder handbereik'.

Eerder verscheen van Mary Dorna: '*Laten we vader eruitgooien . . .*' en '*Een heer om port mee te drinken . . .*'

TRAMMELANT MET DE FAMILIE

In deze bundel zijn verhalen opgenomen uit:

WANORDELIJKHEDEN RONDOM EEN LASTIG KIND

N.V. Leidsche Uitgeversmaatschappij / Leiden

ONMAATSCHAPPELIJKE VOORKEUR

Firma J. M. Meulenhoff / Amsterdam

VINGEROEFENINGEN

Bigot & Van Rossum N.V. / Amsterdam

VERSPREIDE PUBLIKATIES

MARY DORNA

TRAMMELANT
MET DE FAMILIE

AMSTERDAM
P.N. VAN KAMPEN & ZOON N.V.

INHOUD

Mevrouw Davis' vlucht	5
H. W. A. Davis & Co.	13
Vaarwel, adé	21
Fantasie	47
Ziek-zijn	56
Op zoek naar helden	64
De kapper en de (nieuwe) zakelijkheid	79
Een dag begint	86
De grote reis	94
Geschiedenis van een mankerend been	98
Het vijfentwintighonderdjarige probleem	108
Pension Wesseling	113
Een Wilton karpel	121
Kleine ondergang	129
Kleine afstand aanbevolen	135
Late wraak	139
Dag van kleine dingen	147
Feest	168
Treinconversatie	172
Nostalgie in de havenbuurt	179
De laatste koets	199
Ondergang van het avondland	202

MEVROUW DAVIS' VLUCHT

Zelden beantwoordt de werkelijkheid aan de schone idealen onze jeugd. Deze treffende gemeenplaats, zo gangbaar bij ouders en opvoeders, openbaarde zich in heel haar harde waarheid bij de visite van die vroegere hospita van me met haar dochtertje. Visite —, tenminste dat zei het dienstmeisje: 'Er is visite voor u.'

Het woord visite doet me onmiddellijk denken aan nodeloze zinnen, nodeloze thee en nodeloze koekjes — het houdt voor mij verband met dialogen, waarin niets gezegd wordt en pijnlijke druk op de oogballen. Het geheel is meestal een kleine slappe toneelvertoning onder prullige regie.

Wanneer men echter als gastvrouw tien boterhammen gaat beleggen met pinda, jam, eieren en kaas en tegenover een bewogen drama van poging tot moord, vlucht, en een portemonnaie met nog maar vier cent komt te staan, kan althans de enigszins emotieloze suggestie van het begrip 'visite' vervallen. Och God nee, mevrouw Davis met kleine zus is géén visite; het is honger en moddervoeten en kapotte schoenen — een beetje doodsangst en een overweldigende portie levensmoed. En het zijn de dikste moeder en het magerste, schrielste kind van elf jaar, die ooit samen gezien werden, geloof ik. Van die dikte zal de levensmoed wel stammen — ergens moet die

toch vandaan komen. Het is een dikte, die tegen alles in stand heeft gehouden: twintig jaar echtelijke ruzie, twintig jaar slechte voeding en een wandeling van Zandvoort naar Amsterdam bij een temperatuur van vele graden onder nul. Van kleine zus is weliswaar niet heel veel overgebleven bij het avontuurlijk experiment: 'Lekker pa laten stikken en met moe ervandoor.' Kleine zus bestaat alleen nog uit een paar overgrote doodvermoeide ogen, honger en slaap. En de kortademigheid van mevrouw Davis is er ook niet op verbeterd – ze is drieënvijftig jaar oud en al haar bezittingen heeft ze bij zich: dat kind (een al te schriel nakomertje), een vooroorlogse mof van ruime afmeting doch zonder noemenswaard bont erop, en haar dikte. Die dikte beschouwt ze – dwars tegen de tijdgeest in – als een soort onvervreemdbaar kapitaal: 'Mijn vet is m'n alles – daar teer ik op, dat kon die Ouwe me tenminste niet afnemen,' zegt ze met opgewekte en grimmige trots. En ze laat in het midden, op welke geheimzinnige schatten haar rampzalige Ouwe het dan wel had voorzien – want aan die poging tot moord geloof ik niet zo erg. Eigenlijk behoort er op die leeftijd een zekere moed toe zo'n Ouwe, wat meubels en het dak boven je hoofd met de beschuttende wanden van een warme kamer in de steek te laten – al zijn die Ouwe en de meubels gammel en wormstekig en het dak met de wanden van de huisbaas. Bovendien nog een dak en wanden in Zandvoort. Dáár in Zandvoort zijn de ruzies te duidelijk en fel omlijnd geworden – en de vlekken en het vuil. Van alle dingen werden de contouren te zichtbaar. Om

elke ruzie kwam een contour, om elke vlek op tafelkleed en karpert, om elke tegenslag en gebroken stoelpoot. Het oude, wat naar voren gezakte grachtenhuis in Amsterdam had erbarmen gehad en gesust en al de ruzies, de vlekken en de scherven vlug opgeslorpt. Het had veel donkere plekken en schaduwen en op elke donkere plek had het vlug een ruzie geborgen en in elke schaduw een vlek of een gebroken ding neergelegd – dan zag je er zoveel niet meer van. In Zandvoort zijn zelfs de schaduwen duidelijk en licht, en de huizen zijn er zo zindelijk en onvriendelijk voor iemand, die een beetje erg slordig en helemaal niet helder is – deze familiepensjons met het uitzicht op de zee hier en daar. En op elke vlek en ruzie vestigen zij pedant en onverbiddelijk de aandacht: ‘Dacht je op die manier badgasten à drie gulden vijftig per dag (kinderen reductie) te krijgen en te houden? Schaam je, mevrouw Davis.’

En alle onverbiddelijken en pedanten krijgen gelijk in het leven. Zelfs de badgasten van tweevijfzeventig met thee 's middags gingen weg: een badgast is nu eenmaal kieskeurig, al zou hij bij zichzelf thuis ook ruzies en vlekken hebben en nooit een bad nemen. En na het vertrek van de laatste badgast moet de heer Davis, die ergens van voorname Engelse afkomst is, en van wiens vlekkig colbert zijn vrouw me de legende verhaalde, dat dit eens bol stond van de bankbiljetten, een soort spleen gekregen hebben en zonderling zijn geworden: ‘Wekenlang zit ie voor zich uit te staren en verroert geen vin, en ik vrat mezelf op van sjaggerijn en ellende. Al dat zand en die

zooi water en die eeuwige wind, waar je geen asem door krijgen kan, wat de mensen eraan vinden mag me dooie tante weten. En geen gezellige buurlui om es een praatje mee te maken, alleen Home Zweet Home en Mon Reeppos naast je met d'r kouwe drukte en d'r Duitse dienstbode op een kooppie. En op een dag gaat die Ouwe uit en komp met een mandolien terug van veertig centen, van de vendu. Nou vraag ik u, een mandolien, vier dubbeltjes, waar je hier in Amsterdam twee reclamerookworste voor krijgen kan. 'Speel op de mandolien, Zus,' zegt ie, 'speel op.' Dat arme wurm kruip tegen mijn an en zegt: 'Nee, Pa, ik kan niet spele.' 'Mot jij me nou ook al peste,' zegt ie weer en hij komp op der toe: 'Speel op, zeg ik je.' Nou hè, ik gaan voor dat kind staan – dat kind is me alles – en ik zeg: 'Dat kind kan niet spele en hoeft ook niet te spele, as ze d'r geen zin in hep, zwerrever.' 'Zwerrever,' zegt ie, 'zo, ben ik een zwerrever' – en daar pakt ie me bij me strot en wil me wurrege.' Mevrouw Davis barst in snikken uit en kleine zus huilt solidair mee. Ik denk aan mijnheer Davis, die daar nu in het winterlijk onherbergzame Zandvoort is achtergelaten, beladen met schuld en eenzaamheid en ongeluk. Ik heb de heer Davis eens horen zingen, toen hij bezig was met een karweitje, dat hij na maanden van werkloosheid gekregen had. Het klonk als een verroeste koffiemolen, waar nog een paar koffiebonen op het laatst in zitten, en toen hij het lied uit had, begon hij opnieuw, hetzelfde koffiemolen-geknars. Zelden ben ik zo treurig door een lied geworden. Een doodvermoeid mens met een beetje werk en een beetje

tevredenheid. Met maar één oog en een maagkwaal en alles voorbij.

Het zou doelloos geweest zijn de aandacht van mevrouw Davis op dat gezang te vestigen; ze zou ten hoogste gezegd hebben: 'Hoor die Ouwe es gek doen.' Men moet op zijn minst zingen als Tino Rossi om een vertederende aandacht te trekken – of jong zijn in de tijd der eerste 'verkering'. Grote God – ook de verkering van de heer en mevrouw Davis is eens pril geweest en vol verwachting en heimelijke minne – en de oudste jongen was een 'enfant de l'amour' vier maanden vóór de burgerlijke stand de band der liefde officieel had bezegeld . . . 'Ik kan niks meer voor die man voelen,' verklaart mevrouw Davis met de ijzige beslistheid van een filmvamp, 'en hij ziet me nooit meer terug.'

Het zou niet helpen mevrouw Davis aan te raden toch naar de eenzame Ouwe, eens haar heimelijke geliefde, terug te keren. Het zou evenmin baten haar aan het verstand te brengen, dat het onhandige geschenk van een mandoline een ongelukkige poging is geweest om iets goed te maken, of iets verschrikkelijks af te wenden. En het heeft helemaal geen doel de aantijging van het wurgen te ontzenuwen – de heer Davis heeft geen handen en kracht om een nek als die van zijn echtgenote ook maar het minste letsel te berokkenen; daar stond mij het meergenoemde vet borg voor. En die poging tot moord zou mevrouw Davis voor geen geld meer in haar leven willen missen: die heeft ze evenals haar vet bij haar vast kapitaal ingedeeld. En de liefde is voorbij en de heimelijk-

heid is voorbij en alles is voorbij. Wij gaan allen onze eigen weg ten goede of ten kwade – wat valt er voor raad te geven aan een dikke bejaarde vrouw, die zich nog wat voorstelt van een leven in de vrijheid met zus alleen. ‘Ik zeg, Zus, zeg ik, je wacht bij de Zeestraat op me en dan gane me door naar Amsterdam, en dat schaap blij, want ze kan d'r vader niet zien. Ik had vierenvijftig cente bij me en in Haarlem voelde ik me voete niet meer en toen hebbe me ieder een croquetje in de Hema gegeten en een kop koffie samen gedronken. En hier in Amsterdam hebbe we ons eerst in De Bijenkorf gewarmd en toen weer in de Hema – en as ik nou drie gulde heb voor op een kamertje te gaan wone met Zus, ben ik voor de eerste tijd gered: ik heb me vet en me hande aan me lijf.’ Zelden beantwoordt de werkelijkheid aan de schone idealen onzer jeugd. Want jarenlang, zowat van mijn achtste tot mijn vijftiende jaar, is het mijn ideaal geweest: met moekie ervandoor en pa in de steek laten. Mijn pa die toch geld had en twee zeer scherpe ogen die een beetje ontevreden keken, en helemaal geen maagkwaal – integendeel. En zingen deed hij ook nooit: niet mooi en niet lelijk. En je had nu eenmaal het gevoel, dat hij het toch niet zo prettig vond met moekie en mij; anders moest je daar toch eens wat van merken. En ik vond het geen verontschuldiging, dat hij veel geld verdienen moest en erg werkzaam was, dus daarom geen tijd had om vrolijk en lief en vriendelijk te zijn en alleen maar overdreven op je schoolrapporten lette. En geld kon je ook lekker gaan bedelen met moekie samen en dan kon je

er direct wat voor gaan kopen, wat je met het door werkzaamheid verkregen geld van pa toch niet mocht, en wat hadden we er dan aan, moekie en ik! En moekie zou gaan zingen en ik kunsten maken en dan werden we wel bij een reizend circus aangenomen. En wanneer pa dan door een romanachtig toeval al zijn geld kwijtgeraakt was en helemaal niet werkzaam meer, doordat hij een beetje aan de drank was geraakt uit verdriet, mocht hij weer bij ons komen, in het circus, en zonder geld en werkzaamheid kon hij dan misschien nog erg lief en aardig worden . . . Maar moekie wou toch niet, pa behoorde nu eenmaal niet tot de echtgenoten, die in de steek gelaten worden.

En eigenlijk is het wel goed geweest, dat moekie standvastig bleef en mijn avontuurlijke raadgevingen niet opvolgde wanneer pa weer eens met een slechte bui thuiskwam: moekie had géén vet om op te teren, en wanneer we dan niet zo vlug een circus gevonden hadden, was het wel heel slecht met ons beiden afgelopen. En de Hema en De Bijenkorf waren er in die tijd nog niet – deze oorden van barmhartigheid, waar de ellendigen en verdrevenen zich gratis verwarmen kunnen. En bijna word ik toch nog een beetje jaloers op de kleine zus. Het moet heerlijk en vol verwachting geweest zijn, dat eerste deel van de vlucht, de afspraak bij de Zeestraat, oneindigheden van vermoeienis en kou, en eindelijk de warme goede Hema met de croquetjes en samen die kop koffie. Maar dan komt onverbiddeijk de weg van Haarlem naar Amsterdam met vier centen in de portemonnaie, pijnlijke voeten

en kortademigheid. Een beetje warmte in De Bijenkorf, een beetje warmte in de Hema, kleine zachte glanspunten van korte duur. Want de schemering valt en de deuren gaan dicht van de Hema en alle andere grote goede warrenhuizen, waar tenminste warmte gratis wordt verstrekt. Een naar adem hijgende bejaarde vrouw en een doodvermoeid klein kind. Ergens in een dier luchtig gebouwde huizen bij de zee, die op zon en badgasten en luxe berekend zijn, wacht de heer Davis – hij had een mandolien gekocht, maar het hielp niet.

Ook raadgevingen helpen niet. Voorlopig helpen alleen boterhammen en die drie gulden voor het kamertje met zus alleen. Van mijn achtste tot mijn vijftiende jaar had ik me dat alles zo heerlijk voorgesteld, de vlucht, het avontuur, de vrijheid . . .

Zelden, werkelijk zelden, beantwoordt de werkelijkheid aan de schone idealen onzer jeugd.

H. W. A. DAVIS & Co.

De echtgenoot van de op haar vet terende, met het Zus genaamde kind gevluchte mevrouw Davis was dus alleen in de Villa Bonheur in het barre winterse Zandvoort aan de Zee achtergebleven.

Ten tweeden male in zijn ramspoedig leven was Zandvoort hem noodlottig geworden.

Er was namelijk aan de heer Davis een legende verbonden, die hij gaarne en dikwijls vertelde, dat hij in deze badplaats eens zijn kapitaal van een halve ton door toedoen van een compagnon verloren had bij een grootse poging tot stichting van een casino. Eens had hij dus fleurige idealen gekoesterd van een gebouw voor feest en dans en amusement . . . toen hij nog jong was met een jonge vrouw.

Dat was de glorieuze tijd geweest van H. W. A. Davis & Co.

De tijd ook van de drie uitvindingen, waarvoor hij – na de débâcle – het patent niet meer had kunnen betalen.

Hetgeen thans van de heer Davis was overgebleven, was mager, éénogig, maaglijdend en een mislukking van het leven. De derde uitvinding had hem zijn ene oog gekost, waar geen enkele bate tegenover stond.

Nog eens had een geheimzinnige aantrekkingskracht hem naar Zandvoort teruggevoerd – een bleke illusie van

een zomerpension, dat door zekere vuilheid, slordigheid, echtelijke ruzies en algemene (financiële en andere) ellende wel een illusie moest blijven.

En de heer Davis had zich na deze laatste mislukkingen (niet toevallig in dit noodlottige Zandvoort) een nieuwe, sterke compagnon gekozen: de dood.

In rappe opeenvolging waren alle slagen gekomen, die het noodlot uitdelen kan op het gebied van schulden, deurwaarders, beslaglegging op meubelen en afsnijding van dat, wat de volksmond plechtig 'het elektra' pleegt te noemen. Had men bij al deze drastische maatregelen toch de voorzorg genomen ook de gasleiding te verwijderen! Maar och, er zou nog zoveel overgebleven zijn, waarmee de desperado van het leven Davis wraak had kunnen nemen. Wraak op zijn dikke vrouw, die inmiddels teruggekomen was met vet en kind en al, wraak op de deurwaarders, de exploten en de beslagnemingen, wraak op het leven zelf. De overheid kan nu eenmaal toch niet de Noordzee gaan dempen, noch de wetten van de aantrekkingskracht der aarde tenietdoen, die kunnen samenhangen met een dier eeuwig door de wind klappe-rende vensters, waaruit men van een zolderhoogte springen kan. O, er blijven steeds genoeg mogelijkheden over om de machtigste tegenstander van het leven als frère et compagnon te krijgen – de dood komt prompt en grijnzend en heel gediensstig: 'Kom jij maar mee, ouwe Davis, je hebt groot gelijk, laat ze allemaal naar de maan lopen, 't is een schande, een man met drie uitvindingen, waar hij geen patent op kan krijgen, zo te behandelen – zet maar

lekker de gaskraan open, dan schrikken ze zich een ongeluk en jij bent van alles af.'

Maar het gas van Zandvoort schijnt van een onschuldiger samenstelling te zijn dan de gassen van Amsterdam, Berlijn of New York. Of het kan ook zijn, dat de dood een massabestelling met spoed had en zich voor het ogenblik niet al te veel met het geval Davis kon bezighouden. De heer Davis stierf niet. Wel beleefde hij een tijd van triomf en afzondering in de behoedzame handen en blanke zalen, die de goede Broeders de Deo steeds ter beschikking hebben voor de armen, zieken en ellendigen. Hij kwam langzaam tot het leven, zijn vijand, terug, de heer Davis, zwaar beledigd en makkend, doch reeds puzzels fabricerend – moeilijke puzzels, die ik niet ontraadselen kon: zuiver gesneden plankjes uit sigarenkistjes met geheimzinnige cijfers erop, die door mensen die het weten kunnen knap worden gevonden. En een radio heeft hij gemaakt ter opvrolijking en opluistering van de barmhartige stichting en een houten kruis, dat in- en uit elkaar kan en bijna een wonder te noemen is. Zulke dingen kan de heer Davis maken, en niemand wil ze bewonderen behalve de goede Broeders in God. Maar die hebben geen aardse middelen om huisuitzettingen, deurwaardersexploten en andere maatschappelijke ondergangen te verhoeden. Hun zegenende handen en vurigste gebeden kunnen in deze wereld niet op tegen gezegelde documenten, die in naam der wet aangeboden worden.

De heer Davis is nu 'genezen' – hij heeft het schoonste in zijn leven gehad – een bed met blanke lakens, begrijp-

pende zielen, die zijn kundigheden hebben bewonderd en aanvaard, tien weken lang geen zorgen. Hij gaat 'gezezen' met zijn drie beduimelde uitvindingen, de puzzels en het houten kruis zijn vijanden tegemoet: zijn vrouw, zijn onttakelde etage en het leven.

Dan heb ik hem – na veel over de therapie van de arbeid te hebben gehoord – werk gegeven bij mij in huis. Ik had moeten bedenken, dat er een machtig man bij mij komt werken met een onzichtbare geweldige bondgenoot, een man, die voor niets meer terugdeinst – voor geen belasting, geen steunonthouding of huishuur, voor geen deurwaarders en andere dienaren van wet en gezag. Helaas, ik heb alleen maar aan de therapie van de arbeid gedacht: het maken van elektrische leidingen en anderszins. Ik heb de hologig grijnzende gas-kameraad een beetje vergeten, die van modern extra-werk uit Spanje en China en andere plaatsen, waar veel bloed heeft gevloeid, vlug teruggekomen is, om zich met zijn vriend en compagnon H. W. A. Davis te gaan bezighouden.

De hele mens Davis is anders geworden – soms lijkt het, of hij zelfs gegroeid is, Davis is op zijn vierenvijftigste jaar forser en breder in schouderpartij, rug en buik geworden. Misschien is het de goede voeding geweest bij de Broeders de Deo en de langdurige rust, die van de vroeger zo doodsbenauwd voorovergebogen H. W. A. Davis een soort gebuikte gewelddenaar hebben gemaakt.

Wanneer er sprake is van de genoemde goede Broeders, komt er in het overgebleven bijziende alligatoroog van Davis iets dat op zachtheid en vriendelijkheid gaat lijken.

En ik meen, dat zijn stem eens getrild heeft, toen hij zei: ‘Dat binne mense, zie je, dat binne nou voor het eerst in mijn leven eens mense geweest, begrijp je . . .?’ Dat de heer Davis me tutoyeert hoef ik dus niet meer te vertellen, hij zegt met voorliefde je en jij tegen iedereen na zijn rendez-vous met de dood – en hij heeft er het recht toe, zou ik menen. Wat zijn andere rendez-vous daartegen – in dancing, Vondelpark of bridgeclub? De dood is iets heel bijzonders, om een rendez-vous mee te hebben.

Maar misschien moet ik de intelligente lezers er toch nog attent op maken, dat H. W. A. Davis mij geen mènes vindt, in geen enkel opzicht een mens. Ja, ik heb verschillende keren de onaangename gewaarwording gehad, dat H. W. A. Davis me haat en me soms met verachting behandelt. Davis, die ik eens als een worm in het stof heb zien kruipen voor een huisbaas, nog wel ‘Heertje’ genaamd. Davis, die na enige financiële inmenging mijnerzijds met het geval Heertje zich direct ook voor mij in het stof wilde wentelen van dankbaarheid en toewijding – dezelfde Davis houdt zijn hoed op wanneer hij mij ziet, loopt mij in mijn eigen huis voorbij of ik lucht ben en geeft op mijn bescheiden groet: ‘Goedendag, meneer Davis, hoe gaat het ermee?’ een lelijk knorrend soort van antwoord. Ik geloof wel, dat het voor sommige mensen vreselijk moet wezen om dankbaar te zijn . . . maar ik verlang van Davis geen dankbaarheid, ik zou alleen graag willen, dat hij de met zorg gefiltreerde koffie met room lekker vindt en de Van Houten’s Cacao, die hij een uur daarna krijgt. Van het glas lauwe melk, dat

hij te danken heeft aan zijn interessant rendez-vous met compagnon Dood, wil ik niet te veel zeggen: dat is al een straf op zichzelf. Maar hij krijgt zijn lauwwarm medicament met een stiptheid gebracht, die de goede Broeders de Deo me niet verbeteren kunnen. Over de sigaren, die ik speciaal voor hem in huis heb genomen, heeft Davis zich zeer misprijzend, zo niet beledigend uitgelaten. Het waren sigaren van een dubbeltje, ik weet niet of dat een goede of een slechte prijs is, maar zó kwaad heb ik het toch niet gemeend. 'Ze wil me ook es wat te roke geve, hè-hè (dat hè-hè klonk ontzettend – schor en woedend en niets lacherig), 't lijke wel stinkstokke, die mot je zelf maar oproke, hè-hè.' Afgezien van het feit, dat ik geen sigaren rook, was ik niet zozeer ontzet over de hatelijke toon van deze opmerking, als wel over het feit, dat Davis alléén aan het werk was: arbeidstherapie om zo te zeggen, met elektrische lampen en batterijen. Hij had geen maat of helper bij zich, maar hij sprak tegen iemand, hij sprak werkelijk tegen iemand. Hij sprak tegen de onzichtbare verder: 'As het d'r niet bevalt, kan ze stikke . . . allemaal kunne ze stikke . . . ik wacht niks af . . . ik zet de kraan maar effe open en pffffff, ik ben er geweest . . . dan ben ik er lekkertjes geweest.' En ik wist dat H. W. A. Davis weer een afspraak met de dood had. Een afspraak, waar de dood met graagte en opgewektheid en aanmoedigend in trad: 'Reken maar, ouwe Davis, we gaan het er fijn van neme, die éne keer was nog maar een voorproefje – en zie je, hoe ze toen allemaal de schrik te pakken hadden? – maar nou wordt het menes,

H. W. A., die daarboven schrikt zich ook een ongeluk met d'r stinksigaartjes en d'r arbeidstherapie, wat een woord, hè Ouwe, of er ooit welke therapie ook het tegen mij heeft kunnen volhouden.'

Therapie, ja, wat een woord. Ik weet niet meer, wie het gezegd heeft, de dood, de wetenschap of enige intellectuele kennissen van me. Maar het is alleen maar een woord – dat voel ik ook, nu Davis weer ergens tussen leven en dood in hangt. Ik heb hem zover gekregen, dat hij me zijn puzzels heeft uitgelegd, boven bij mij in de kamer, en zijn verwerkte handen met roetzwarte nagels staken zonderling tegen het Britsindische tafelkleed af; het gloeide zo rood en brutaal, ineens, dat kleed, en die handen waren zo grauw en zo raar bezig met de puzzels waar ik niets van begreep: de cijfers moesten allemaal bij elkaar uitkomen en aldoor werd er met die houten blokjes heen en weer geschoven. En het gezicht van H. W. A. Davis was vlak bij het mijne. Het was een gezicht met een grijns en een dodelijke treurigheid. De grijns was listig door de kameraadschap met de dood en het handig puzzels-uitvinden-kunnen, waar die stomeling met d'r therapie niks van scheen te begrijpen. De dodelijke treurigheid was door al het mislukte van het leven, de dikke vrouw, die hem in de steek had willen laten, en de uitvindingen, die niemand hebben wou; niemand wou zijn uitvindingen, zelfs het kruis niet, dat in en uit elkaar genomen kon worden.

Alleen de Broeders de Deo hadden het prachtig gevonden, dat kruis vooral, het goede heilige kruis. En ik ge-

loof dat ze de handen van H. W. A. Davis stevig gedrukt hebben, zo iets heeft hij mij eens verteld: ‘Dat waren mènse, ze hebbe me hande gedrukt en met me gesproke en me verpleegd, of ik derlui kind was . . . toen al dat bloed uit m’n strot kwam, dat ware mènse, daar benne d’r maar weinig van, snap je . . .’

God, wat zeggen die grauwe slappe handen, al puzzels verschuivend, me ineens veel. Ze zeggen alles: jij hebt wel koffie en lauwe melk gegeven en arbeidstherapie . . . maar je hebt ons niet gedrukt, de handen van H. W. A. gedrukt, en stevig beetgepakt heb je ons niet, omdat we nagels met zwarte randen hebben en omdat je niet in de schaduw van de heilige Broeders de Deo kunt staan . . . dat zijn mense, begrijp je, mènse . . .

VAARWEL, ADÉ . . .

Ik wist, dat de pa van Jolanthe het wel doen zou. Met onfeilbare mensenkennis – mijn schoolkennis werd op mijn laatste rapport in nullen en énen uitgedrukt – had ik er die pa toe uitverkoren.

Daar kon men geen pa's voor gebruiken die notaris, procuratiehouder of levensverzekerende en nuchter waren – pa's, die zoals de mijne, hun twee glaasjes catz voor het eten dronken, maar nooit een druppel meer. Bij Jolanthes pa stond de fles de hele dag op tafel, en de kinderen uit onze klas zeiden huiverend en sensatiebelust: 'Jolanthes pa is aan de drank.' Ze mochten volstrekt niet bij Jolanthe aan huis komen; daarom wonnen Jolanthe en haar pa in mijn ogen aan apartheid en belangwekkendheid en dus ging ik bijna elke middag na vier uur met Jolanthe naar haar huis en haar drinkende pa. Het was er leger en kaler dan bij ons thuis en ergens voelde men vaag, dat deze pa je ware niet was. Een pa behoorde niet zó onbenullig te giechelen, en in de manier waarop deze familievader de inhoud van z'n glaasje naar binnen sloeg, zonder zich te verslikken, lag wel iets onheilsPELLENDS. Het hing samen met de gesleten en te korte jurkjes, die Jolanthe moest dragen en die ik haar op een reuzemanier benijdde – ik vond er iets circusachtigs in. Jolanthe was het type, dat men later in Greta Garbo over

de hele wereld bewonderen zou en ze sprak over haar pa alsof het een onmondig kind was. ‘We blijven maar bij hem, mijn moeder en ik, omdat hij zo zielig op zijn eentje zou zijn – hij zou in de goot terechtkomen zonder ons,’ zei ze nog, en haar grijze, lang bewimperde ogen keken een beetje melancholiek en afwezig, of ze ergens haar stuk ongeluk van een pa al in een goot zag liggen. ‘Is drank zo lekker?’ vroeg ik weetgierig en hevig door die goot geïnteresseerd. ‘Hij heeft het nodig,’ antwoordde Jolanthe fatalistisch en oneindig geheimzinnig. Jolanthe heette zo mooi, omdat haar pa uit een oud geslacht stamde en in de middeleeuwen waren er al Jolanthes in zijn familie geweest – het stond in oude familiepapieren, die de pa met onbetaalde rekeningen en vergeelde menu’s in een kistje bewaarde. De moeder van Jolanthe bestond bijna niet; zóveel wassen en schoonmaken moest ze zelf, opdat de pa met drank en familietradities voortbestaan kon. Ergens had Jolanthes pa ook nog een soort vak met wijn-provisie of zo iets.

Wanneer ze echter bij mij thuis vroegen: ‘Wat doet die vader van Jolanthe toch?’ zei ik voor alle zekerheid: ‘Hij is bij een bank.’ Een geruststellend antwoord. ‘Zo zeker als de bank’ was toen een uitdrukking bij de grote mensen, waar ze heel tevreden bij keken. En ik was bang, dat ze via de vage eerlijkheid van wijn-provisie aan geestrijke dranken en in het bijzonder aan het kleurloze vocht zouden gaan denken, dat Jolanthes pa zo nodig had. En eigenlijk loog ik niet eens zo heel erg, vind ik bij nader inzien: die pa wàs bij een bank beland – de kale afge-

sleten bank des levens, waar lelijke woorden en doelloze tekens in gekrast zijn met een bot, doorgeroest mes.

Goeie genade, wat werd men toch altijd genoodzaakt om te liegen. Van nature was je niet eens zo leugenachtig aangelegd. Jolanthe bij voorbeeld had chance, als sjans uit te spreken. Voor de mensen, die dit woord al niet meer begrijpen, moet ik wel sex-appeal zeggen. Jolanthe dan sjanste hoofdzakelijk met studenten en adelborsten, terwijl mij meestal het hof gemaakt werd door een afschuwelijk slag gedrongen jongetjes met matrozenkragen. Nu werd zo'n ongeluksjongetje met perzikwangen en een anker op zijn mouw bij mij thuis als de zonde zelve opgevat. Wat bleef me dus anders over dan de aanbidders van Jolanthe voor haar broers te laten doorgaan. Een echt keurig gezin had ik ervan gemaakt: een bij de bank hooggeacht vader, die hard zwoegt voor zijn dochter en zijn vele zonen.

Eigenlijk was de pa van Jolanthe een gemakkelijke pa. Wanneer Jolanthe weigerde met de fles over straat te gaan, omdat er een adelborst op haar stond te wachten, werd mij die fles in de handen gedrukt met het vriendelijk giechelende verzoek nog een paar maatjes te halen. 'Voor d'Hersigny de Montagne', moest ik alleen maar zeggen in de drankwinkel. Niet eens geld hoefde ik ervoor mee te nemen: 'Twee maatjes voor d'Hersigny de Montagne.' Ik vond het een prachtavontuur met een fles naar een drankwinkel te gaan en voor iemand uit een ballade twee maatjes te halen.

En de ene dienst was de andere waard. Jolanthes pa zou

die brief wel voor me schrijven. Hoewel Jolanthe het ten sterkste ontried en ook haar schimachtige moederer hevig met haar zeepsophanden tegen gebaarde. Maar Jolanthes pa vond het lollig en dit keer had *ik* het nodig. Jolanthe had goed praten – die was van de zes maanden drie maanden ziek met hoesten en koorts en mooie schitterende ogen, waarvan de wimpers zo ver uit elkaar stonden, heel lang waren en naar boven omkrulden. Mij mankeerde helaas nooit iets en het simuleren vermoeide zo bij herhaling. Daarbij werd om vier uur de middag rood na eerst grijs te zijn geweest en Sinterklaas was op komst. Men mocht er niet meer aan geloven met dertien jaar. God, wanneer men bedacht, dat Jolanthe met veertien al telkens bijna verloofd was! Maar toch was er iets liefs gaande in de winterkou en men wilde er deel aan hebben. Coûte que coûte, hadden we in de Franse les gehad – *carpe diem*, werd ons in het Latijn aanbevolen.

De brief, die Jolanthes pa dus met onzekere hand voor me schreef, luidde als volgt: Hooggeachte Rector, Aan-gezien mijn dochttertje Mary zich sinds enige tijd onpret-tig en hangerig voelt, acht de dokter het beter, dat zij eens voor twee weken enige rust neemt . . . Volgden be-leefde groeten en weer hoogachting met de naam van mijn eigen pa. Ik constateerde met voldoening, dat het een lopende hand was, alleen wat bibberiger dan die van mijn vader. En de brief berustte op de zuiverste waarheid, afgezien van de valse handtekening, die nu eenmaal nodig was om de rector te overtuigen.

Het dochttertje Mary voelde zich werkelijk sinds enige

tijd hangerig en niet prettig – allerbelabberdst kon men wel zeggen. Of is het soms wel prettig, wanneer een dochtertje, Mary genaamd, bij het zien van het schoolplein al ijskoude vochtige handen krijgt en de blinde landkaart haar onpasselijk maakt? Elke dokter zou het beter geacht hebben, dat zo'n dochtertje eens twee weken rust op zijn minst kreeg. Dus dat paspoort voor de vrijheid, waar Jolantes pa me in lollige soezigheid aan geholpen had, was wel terdege gerechtvaardigd. Eigenlijk was je toch maar een opgejaagd klein kind, dat zich groot moest houden en waar onmogelijke dingen van verlangd werden. Het was geen verstoktheid des gemoeds, dat je het niet verder had kunnen brengen dan een eenvoudige deel-som, en dat de abstractheid van $(a-b)^2$ niet de minste voorstelling in je brein deed opkomen. Het was ook geen traagheid der ziel, wanneer je bij het doornemen van de Alpenpassen aan een magneetje ging denken dat met onfeilbare zekerheid eendjes en zwanen uit een bakje water tot zich trok – mooie witte eendjes met vuurrode snavel-tjes, en een lichtblauw roeibootje was er ook bij. Maar de Alpenpassen hadden zo'n vieze bruine kleur op die geniepige schimmenkaart en je kreeg er een ongelukkig hulpeloos gevoel bij; je had bij alles op school zo'n ongelukkig gevoel van iets verkeerd te hebben gedaan. En de extralessen die je kreeg voor al je onvoldoendes, waar ze thuis de grootste verwachtingen van koesterden! Lessen van een gulden vijftig per stuk, die alles nog onduidelijker in je hersens maakten dan het al was. Gedurende die lessen tjipten ergens verdroomd een paar mussen, en

je rook wat er bij de mijnheer die je bijwerkte, gegeten zou worden – misschien wel voor de een gulden vijftig, die je les kostte; weggegooid geld, zouden ze later bij je thuis verwijtend zeggen.

Voor de atlas met de Alpenpassen en andere wankleurige doolwegen kreeg ik toch nog vijfenveertig cent. Het mannetje dat hem van me opkocht, scheen het stelsel der tienden weer ingevoerd te hebben. Wanneer me later, na eeuwen, na oneindigheden van tijd, dus over een dag of veertien gevraagd zou worden waar mijn atlas van vier-vijftig gebleven was, zou ik naar waarheid antwoorden: 'Die is weg.' Het boek der Vaderlandse Geschiedenis leverde slechts een kwartje op. Maar ik kreeg er een hele opera op toe – het tekstboekje van 'De Troubadour', waar ook alles van kerkers, gevechten en oude tijden in stond. Bij de latere pijnlijke ontstentenis van het werk der geschiedenis kon men dan bij voorbeeld zeggen: 'Ik hield ineens dit in mijn hand (De Troubadour) – ze schijnen het verwisseld te hebben.'

Maar nu ging je met zeventig cent en een opera zo maar de straten in, onbezwaard van harte en dorstend naar de genietingen van het leven. Het museum ging pas om tien uur open, dus had men nog gelegenheid de poppenkast te zien. Het deed goed tussen gelijkgezinden om hetzelfde te lachen – gelijkgezinden, die ook niet naar school hoefden, en die pruimden of over fietsen hingen. Men snoof voorzichtig de geur van de manchester pakken der pruimenden op, en de piraatjes van de fietsjongens roken naar ongebonden vrijheid en avontuur. Het aapje droeg

een bontgekleurd pakje en hoefde alleen maar aapje te zijn, want met het felbewogen drama van Jan Klaassen en Katrijn had het eigenlijk niets te maken. Men kon naar wens zijn entree aan dit aapje betalen, dat het met *dédain* en in de verte starende, afwezige ogen in ontvangst nam; doch in het koperen bakje, waar de dikke vrouw mee rondging, vielen je twee centen vrolijker en met een tikkend geluidje.

De pruimenden en de piraten bleven naar de poppenkast kijken en schenen de man die zijn schoenen liet poetsen, niet zo interessant te vinden als ik. Het was zulk een mooie vrije groep – die opgewekte poetser met het zwarte bakje en de nonchalant doende heer, die zijn schoenen in orde gemaakt kreeg. Als een standbeeld stak het geheel tegen een dromerig-grijze hemel af op dat stil geworden pleintje daar, en ik vond dat het leven goed en prettig kon zijn. Men had achtenzestig cent op zak en de mensen deden vrije, gezellige dingen. De poppenkast had nog niet afgespeeld of er werden al onder de blote hemel schoenen gepoetst. De schoenpoetser stond al weer bij een karretje smakelijk een haring naar binnen te slaan en de gepoetste mijnheer riep een taxi aan om verder het bonte leven in te rijden . . . 'Ik ben ik,' zei ik ineens tegen mezelf en ik vond het iets heel bijzonders *ik* te zijn. Het slechte geweten, dat ik om halfnegen 's morgens nog een beetje had gehad, was plotseling weggevaagd. Het slechte geweten dat in schoolboekjes opgekweekt werd en door de simpele, vriendelijk gedane vraag aan het ontbijt bij een extra portie jam: 'Heb je vandaag algebra?' wakker

was geroepen. Hoe kon men er een slecht geweten op na blijven houden, wanneer men zag, hoe gewoon alles zijn gang ging en op welk een luchtig plezierige manier zelfs? Wanneer er ook maar een klein beetje kwaad in die voor mij zo noodzakelijke brief van Jolantes pa zou steken, had er immers iets verschrikkelijks moeten gebeuren. Die poppenkast had op zijn minst door de bliksem getroffen moeten worden en de onbekommerde schoenpoetsersgroep door de aarde verzwolgen. En de achtenzestig cent in mijn zak voelde ik niet branden doch aangenaam rinkelen – en op mijn voorhoofd stond geenszins iets in tanteachtige orakeltaal geschreven, waar ze me vroeger zo bang mee hadden gemaakt.

In het museum hield ik me weer het langst bij de kinderporettren op. Kinderen met wafels in de handen, kinderen met miniatuurhonden, kinderen met prinselijk kanten kragen en een enkele bloem tussen onkinderlijke vingers. Het meeste kind en mij dus gemeenzaam en vertrouwd, leek me dat met de grote gele wafel en het ronde, breed glimlachende gezicht. Het was ook het enige van al die kinderen, dat glimlachte en vergenoegd was en niet zo heel erg deftig. De ogen van de andere geschilderde kinderen keken plechtig vreemd en alwetend. Star en hooghartig pronkten ze in hun brokaten kleren. Het waren kinderen die niet naar school hoefden en alleen maar prinsessen of infantes hadden te zijn. Ze zouden, wanneer ze juist niet geschilderd werden, even met hun rare, kleine hond spelen of aan een donkerrode anjelier ruiken – of alleen maar stil met hun beringde handen langs het zware

brokaat van hun gewaden strijken; de bloemen van goud-
draad lagen er dik op geperst. Onwillekeurig probeerde
ik even zulke ernstige plechtige ogen op te trekken en ik
bewoog me zo stijf en omzichtig dat de zaalwachter me
wantrouwend begon aan te kijken: 'Hei je een kaart, zus,'
informeerde hij streng en afschuwelijk gemeenzaam,
'kindere zonder geleide komme der niet in hoe kom je
derin nog geen twaallef mot geleide hebbe of een kaart de
telette binne rechts om de hoek.' Deze vernederende be-
eindiging van zijn komma-loos relaas scheen ik aan mijn
stijve infante-houding te danken te hebben en de onder-
schatting van mijn leeftijd aan mijn schriële verschijning.
Met kaarten en geleide was hier niets meer te beginnen,
daar had ik echte pa's voor nodig, — de pa van Jolanthe
zou denkelijk ook niet toegelaten worden.

De kinderen in brokaat keken vaag en hoogmoedig langs
me heen, dit was iets wat hun niet aanging. Zij mochten
alles en hoefden niet naar school; wanneer het hun was
overkomen, zou het die zaalwachter zijn hoofd gekost
hebben. Er was ook een dood, heel klein kindje, in een
met bleekgroen satijn beklede wieg. Het glimlachte een
beetje met neergetrokken mondhoekjes en was nog niet
trots geweest; het had er nog geen tijd voor gehad. Het
had een wit mutsje op met een kantje erom en om dat
mutsje moest ik ineens huilen. Niet omdat die zaalwach-
ter zo naar tegen me was en me eruit had gezet en ik nu
niet wist waar ik in die veertien dagen van de vrijheid
een heel stuk van de dag moest blijven — met het museum
had ik gerekend. Het mutsje was ragfijn en duidelijk ge-

schilderd, het was het mutsje van dat kleine kind geweest. 'Ik ben ik,' dacht ik weer en ik hernam de houding, die me zo goed beviel van de infantes en prinsessen – en op de tenen ging ik langs de kleine met het mutsje, de vreemd-verre prinsenkinderen en ook de zaalwachter, omdat die er nu eenmaal was en ik bij hem op dat ogenblik niet ineens wilde stampen.

Later was ik blij, dat ik bij die zaalwachter niet iets lelijks gedaan had. Wanneer men tegen iemand de tong uitsteekt, geeft dat een zekere genoegdoening, maar het vertroebelt ook de herinnering aan iets moois en onbegrijpelijk raadselachtigs, dat in je ziel omgaat en je doet nadenken over leven en dood – het onafwendbare, ik ben ik. En aan die zaalwachter heb ik het avontuur te danken. Wanneer hij wat inschikkelijk geweest was, zou ik de rest van mijn veertien dagen hoofdzakelijk in zijn museum doorgebracht hebben. Ik dacht toen nog dat een museum het bezit van de verschillende zaalwachters was. Ik zou een boel indrukwekkende en belangrijke dingen gezien hebben en ik had extra een ochtend bestemd om het gordijntjesspel volkomen in me op te kunnen nemen: het bestaat in het open en toe trekken van groen saaie gordijnen met een lange stok en het heeft invloed op het licht en donker van Rembrandts schilderijen. Dat werd tenminste door de zaalwachter, van wie ook de Rembrandts waren, tegen de eerbiedig luisterende bezoekers beweerd. Het was een geheimzinnig en stil spel, waar zwijgend en diepzinnig naar gekeken werd; het geheel had een dui-

tere aantrekkingskracht voor me. Doch dit spel was niet van de wereld verdwenen voor mij – ik zou later nog gelegenheid genoeg hebben het in al zijn mystiek te mogen aanschouwen.

Buiten was genoeg aardigs te zien, hoewel de vraag, waar ik nu die veertien dagen verder zou doorbrengen me wel een beetje bezighield. Ik had even een opwindende fantasie van dakloos te zijn en een zwervend bestaan te leiden; maar de aanblik van enige grote foto's voor een schouwburg lieten dit spannende droombeeld sterk verbleken. Het waren afbeeldingen van opgetutte heren en dames. Ze waren hier en daar bij tafeltjes en zo in de kamer losjes gegroepeerd en herinnerden me ineens aan de ontzettende whistavondjes bij ons thuis met port, cake, geforceerd-opgewekt-blikken stemmen en rare suikerzoete gezichten, die me al meermalen het voornemen hadden doen opvatten, om te proberen in een roverbende opgenomen te worden. Ik zou deze dan adviseren streng en zonder pardon met de whisters om te springen, mijn ouders te sparen, omdat ze niet beter wisten, doch de cake en het gezamenlijke potje moesten buit blijven. De port zouden de rovers natuurlijk met enkele slökken naar binnen klokken. Het was me onbegrijpelijk, hoe de mensen voor zo'n vervelend stuk als een soort whistavondje zonder rovers vier gulden vijfentachtig (stalles) neerlegden, terwijl je maar behoefde rond te kijken, om helemaal voor niks de leukste dingen te zien: opgewekte, om niet te zeggen uitgelaten mannen met lichtbeige gleufhoeden achter op hun hoofd en trots de kou in hemdsmouwen,

pakten op straathoeken bij stegen hun waren uit; mechanieke muizen, mannetjes in ronkende autootjes of soms alleen maar sokophouders. Doch zelfs deze sokophouders kregen een bijzondere en betoverende glans door de hartstocht en de overtuiging, waarmee ze aangeprezen werden: ‘Geacht publiek, u kunt eraan trekken, u kunt ze verscheuren en nog blijft de rek, de mekeniek erin. Hier, mijnheer, ruk hem uitelkander, een gulden voor degeen, die ze stuk trekken kan!’ En weer waren het de gelijkgezinden, die niet naar school hoefden en in dezelfde dingen plezier hadden als ik, die daar trokken en rukten aan de onverwoestbare sokophouders. Een ook door mij zeer geacht publiek, dat pruimde en over fietsen hing, en waar men voorzichtig de geur van opsnoof – een geur van manchester pakken en piraatjes – van ongebonden vrijheid en avontuur.

Het hoefden, om iemand de stallesplaatsen te vergoeden, niet eens zulke fel gekleurde burlesken met onverslijtbare sokophouders te zijn, die met een geacht publiek begonnen en met een uit de aardbodem verrijzende politieagent eindigden. Begroetingen waren ook heel leuk, vooral wanneer er een derde bij was, die één van de partijen nog niet kende, en zijn glacéhandschoenen dan vlug probeerde los te wurmen – hoewel ik het veel deftiger vond een geganteerde hand te reiken. En in modezaken pasten dames hoeden op met een spiegel van voren en een van achteren – en zag men de winkeljuffrouw al maar enthousiast knikken: zo mooi stonden die hoeden allemaal – en ze stonden meestal niks mooi.

Nee, men hoefde geen viervijfentachtig uit te geven, om werkelijk grappige en vermakelijke dingen te zien. De Sint-Nicolaasetalages, die dat jaar grootscheeps opgezet waren, konden dan ten minste vijftwintig gulden per voorstelling opbrengen. Alles bewoog erin; apen, olifanten en clowns, en ze leken helemaal niet op saaie whistavondjes, die etalages. Daarbij had men zo in de morgenuren de beste plaats; helemaal vooraan – een groot verschil met de woensdag- en zaterdagmiddagen, waarop men de kleine kindertjes met hun bedillerige moeders de voorrang moest laten – alsof die het fijne van het geval beter snapt dan ik. De moeders keken onder de hand naar de modeafdeling uit en die kinderen begonnen dan drenzerig te worden. – Nu had ik volkomen de ruimte. In een droomwereld van fabelwezens speelde zich een zorgeloos en kleurig leven af. Een grijze nevelachtige ochtend stond buiten de grote spiegelruiten, waar al kleine rode lampjes achter opgloeiden; de dag werd nu rose gemaakt. Olifanten met oosterse kopbedekking en kleiden rijk versierd lieten goedmoedig kinderlijke, in matrozenpakjes gedoste aapjes op hun rug rijden. Clowns en beren vormden een soort vriendschappelijke cercle met Sinterklaas en zwarte Piet, en op een met glinsterende sneeuw bedekte sprookjesaarde raasden locomotieven en treinen naar een onbekend, doch heerlijk doel, waarheen toverachtige lampjes groene en rode seinen uitstraalden. En het gaf een warm gevoel van vertrouwdheid, dat het opnieuw de gelijkgezinden waren, van de poppenkast en van de sokphoudersvoorstelling, die

pruimend of over fietsen hangend, in geur gehuld van vrijheid en avontuur het wonder van schoonheid mee aanschouwden. Wit en zichtbaar vermengde zich hun adem met de mijne, omdat de ochtend koud was en onze monden van verbazing en blijde aandacht openstonden. Nog half verdoofd van de paradijsachtige aanblik, viel me ineens tussen het bevlakte wit van de slagerskielen en het vreemd riekende bruine manchester iets ongewoons op. Iets heerachtigs in een dunne beige demi maakte zich giechelend bemerkbaar en Jolantes pa bracht me in een werkelijkheid terug, waar bedrog werd gepleegd en valse handtekeningen geplaatst, om een beetje feestelijkheid en geluk deelachtig te worden. Het was geen pa, om eer mee in te leggen; dat zag je ineens zo duidelijk in het grijze, rustige licht van die waterkoude ochtend. Het was het overblijfsel van een pa – alleen goed om paspoorten voor de vrijheid te schrijven voor andermans kinderen. ‘Nog niet gesnapt?’ vroeg hij opgewekt tot mijn grote ontsteltenis, want voor een ontvluchte misdadiger wilde ik nu toch liever niet bij de gelijkgezinden doorgaan. Gelukkig begon hij een uitvoerig doch verward verhaal over feesten, die in lang vervlogen tijden ten huize der d’Hersigny’s werden gegeven en waarbij vorstelijke geschenken werden verdeeld: ‘Elk kind zijn eigen rijpaard, in de gouden wieg geboren,’ vertelde hij hikkend en onduidelijk. ‘Cognac met drie sterren, maar geen geluk. Geluk heb je of je hebt het niet,’ eindigde hij treurig en wijsgerig, ‘zonder geluk kom je er niet.’ En ineens neerslachtig zijn roodgloeiende neus wrijvend, ging Jolantes

pa met onzekere gang en opgetrokken zielige schouders zijn van geluk verstoken weg verder.

De overgang van een opgewekte, van vrijheid tintelende wereld tot het middagmaaltje, twaalfuurtje genaamd, was moeilijk en zwaar te aanvaarden. En te bedenken, dat men zijn achtenzestig cent in de zak had zo goed als een ander. Er waren lunchrooms waar men voor tien cent een croquetje geserveerd kreeg met een voornaam dun sneetje brood erbij. Om niet te spreken van de snoezige mosterd-, zout- en pepervaatjes, waar je zoveel uit mocht nemen als je wilde, en het leuke papieren servetje, dat je alles voor die tien cent erbij kreeg. En het kopje koffie, waar ze klontjes bij gaven en dat je alleen om de geur zou nemen, zo feestelijk was die. Zelfs de melk, die erbij hoorde, kreeg iets bijzonders door het poppenservies-kannetje, en vellen waren er niet op, zoals thuis. Wanneer ik bedacht, dat ik voor dertig cent vorstelijk kon lunchen (want dît kon men lunchen noemen), de fooi van vijf cent inbegrepen en nog een mooie som van achten-dertig cent kon overhouden! Maar ze zouden naar me laten dreggen of de politie opbellen wanneer ik niet op tijd m'n vervelende kaas- en jam-boterhammen kwam eten. Ze waren in staat naar de school te telefoneren, wanneer ik hun grote witte plas melk niet kwam opdrinken. Daarvoor had ik de ongelukkige heer d'Hersigny de Montagne de brief niet laten schrijven.

Dus ik begaf me naar iets treurigs en onfeestelijks met donkerblauw linoleum, witte tumblers en zuivere natuur-

boter, het eetkamertje voor twaalf uur. Hèt kamertje waar meestal dreigbrieven van de rector met de post binnenkamen – en waar pa zijn slechtste bui van de hele dag meebracht – een bui die al helemaal voor dreigbrieven en onvoldoende rapporten pasklaar was gemaakt. En voorzichtig m'n achtenzestig cent in mijn zak vasthoudend, opdat pa het rinkelen niet zou horen, vergeleek ik hem aandachtig en iets te lang met Jolantes pa, de door het ongeluk vervolgde. 'Waarom kijk je zo vreemd en wat had je voor aardrijkskunde? Heb je je Duits voor vanmiddag nog nagekeken?' Ik had een pa, die precies wist dat op dinsdagmorgen in de aardrijkskunde onderrecht werd en de middaguren aan de Duitse taal en grammatica gewijd zouden zijn – en ik kreeg een hartklopping tot in mijn keel (tenminste daar had ik ook een gezwollen raar gevoel), wanneer ik aan de brief dacht, waarin deze, mijn pa, de rector een rustkuur voorstelde, zijn dochtertje ten goede komende – door de dokter geadviseerd. Ineens wist ik heel zeker dat alles verschrikkelijk aflopen zou – dat over een tijd, die voor mij weliswaar niet was af te zien, doch beslist komen zou, er een rampspoed boven mijn hoofd hing die alles overtreffen zou, wat ik tot nu toe op dit gebied meegemaakt had. En in een aanval van doodsangst en laf berouw wilde ik pa dan toch nog een kans geven. Met de moed der wanhoop vroeg ik: 'Doen we dit jaar weer niks aan Sinterklaas?' Men zou 's middags gewoon naar school kunnen gaan en zichzelf voor veel beter, zo te zeggen bijna hersteld, kunnen verklaren – men zou de ontstentenis van atlas en geschie-

denisboek aan een snood doch raadselachtig toeval, gepaard met zwaktetoestand proberen toe te schrijven. Men zou van de vrijheid afstand moeten doen – van de gouden blinkende vrijheid der straatklinkers en gelijkgezinden . . . ‘Och wat, onzin. Sinterklaas is alleen iets voor kleine kinderen. Denk eraan, ’t is tijd. Wat had je voor aardrijkskunde?’ ‘Drie, pa,’ antwoord ik nog – even voldoende, om van alle nutteloze gezeur af te zijn en de avontuurlijke straatklinkers zo vlug als het gaat weer onder de voeten te krijgen – de vrijheid, de blinkende, gouden, zalige vrijheid. Heel andere straatklinkers dan die op de weg naar school liggen: de grijze alledaagsheid waar je je langs sleept en waarvan je elke steen als een hard vijandig ding voelt, dat je kwaad wil, dat je brengt naar de versuffing, de dorheid en de eindeloze verveling . . . Pa heeft het zo gewild – pa heeft me, zonder het te weten, de vrijheid hergeven. Ditmaal mijn pa.

Direct is er iets moois, iets verheffends te horen in de middag, die roezemoezig en helemaal rose geworden is. Direct zijn de gelijkgezinden er ook weer – als uit de verlokkende straatklinkers naar boven getoverd.

Al kleeft er aan zijn vingers bloed,
Het is en blijft haar kind,
Eens teder onder ’t hart behoed,
Door haar zo zeer bemind.

God, hoe de harmonika tremoleerde, hoe het refrein door de man met de lage stem uitgesnikt wordt, terwijl hij naar

boven kijkt, of er geen centen uit de huizen vallen. En nu mediteert de man met de tenor, gelaten:

Mijn kind, uw lokken waren blond,
O, uw kleine poez'le handen,
Zo onschuldig en zo rond,
Waarom moest ge daar belanden?

Het lied kost twee cent – een lied op de hoek van een tochtig straatje – ruisend, weemoedig en schoon uitklinkend in zacht en droef refrein. Een lied 'Het Moederhart' getiteld. En weer maakt een politieagent een eind eraan. De politieagenten schijnen er voor te moeten oppassen, dat de mensen niet te vrolijk of te treurig worden. Maar hij kan mij niet beletten naar het winkeltje te kijken, de politieagent, een winkeltje, dat als een rose-rode droom staat te glanzen. Een eind verderop hebben de muzikanten het toch klaargespeeld de agent te verschalken en ze zijn nu aan een luimig couplet begonnen: 'Schele Ka d'r sijssie . . .' Wanneer ik weer tot rust en kalmte gekomen zal zijn, kan ik dat couplet op mijn gemak eens doorlezen; het is inbegrepen bij Het Moederhart van twee cent – benevens 'Vaarwel, adé, of een zwerverslot.'

Vaarwel, adé, geef mijn de vrijheid,
De groene dreven en de zee
En zo ik sterref, mijn lieve mei-eid,
Wens ik u vaarwel, adé . . .

Aldus de zwerver . . . Vaarwel, adé, pa, bezinning, laatste vleug van goed of kwaad geweten.

Het sneeuwmannetje was stomdronken en moest zich daarom stevig aan een vergulde lantaarnpaal vasthouden, waarvan de lantaarn glimmend robijnrood en doorzichtig was. Het stond op een wit glinsterend plateau. Zijn parapluutje lag achteloos op de kristallen aarde en zijn neus was van dezelfde gloeiende tint als de lantaarn, glimmend en robijnrood. De ogen van het zwaar benevelde sneeuwmannetje staarden van onder een hoge hoed naar een onbekende doch heerlijke verte – hetzelfde sprookjes-nirwana, waarheen de locomotieven en treinen uit de speelgoedetalage groene en rode seinen hadden uitgezonden. Hoge hoed, parapluutje en ogen waren steenkool-zwart. Het geheel was volmaakt mooi en werd ‘Bobojere naar keuze gevuld’ genoemd. Het was een ander soort dronkenschap dan die, waar de heer d’Hersigny aan onderhevig placht te zijn. Het was een dromerige lichte roes te midden van ongerepte sneeuw, schemerig lantaarnlicht en koel-weldadige vrijheid. Er omheen was iets plezierigs gaande met ronde fleurig bestrikte worstjes, glimlachende biggen met muntjes in de bek en fantastische chocoladewezens met beeldige suikergezichtjes. Wanneer het sneeuwmannetje niet voor vierenzestig cent te krijgen zou zijn, kon een bruin met wit gespekt worstje tenminste troost geven. En men zou naar het mannetje nog een tijdje kunnen kijken – elke dag – tot het verkocht zou zijn.

Nee, de ‘boboijere’ kostte eenvijfenzeventig, maar er waren nog talloze andere artikeltjes, zei de juffrouw, toen ze mijn teleurgesteld gezicht zag – vissies – pijppies – vruchies: ‘Kijk maar gerust es rond, kind – kost niks.’ Het was een soort juffrouw, die ik direct graag mocht, met een lorgnetje en gegolfd haar, een beetje afwezig, vaag en zeurig goeiig. Ik mocht alles in mijn handen nemen – beruiken en bevoelen, het sneeuwmannetje ook. Dat was uit een korrelige materie gemaakt, die een grote denneappel bleek te zijn – zulke buitengewone dingen bedachten de mensen soms. Het mysterie van de vulling naar keuze wees ze me ook, de juffrouw. In de kristallijnen aarde was een schuifje – maar zoals ze zelf treffend en terecht opmerkte: ‘t Is meer iets voor het oog, sieraad, hè – ’t is een kunststukkje.’ Die vulling was bijzaak. Het harmonikaspel en het zwerverslot kwamen weer dichterbij. Ze waren veilig beland in dat smalle rosse straatje en vonden gul onthaal bij de juffrouw van het sneeuwmannetje, die met grote ontroering meeneuriede:

En zo ik sterref, mijn lieve mei-eid,
Wens ik u vaarwel, adé . . .

En als vriendelijke schimmen doemden achter het winkelvenster de gelijkgezinden ook weer op – de gelijkgezinden van de vrijheid, die met schorre stemmen en levendige gebaren het sneeuwmannetje bewonderden, dat weer zijn bovenaardse roes in de etalage stond te verdromen. Maar zij blijven buiten het paradijs – ik werd

erin opgenomen. Ik bezat het lied van Het Moederhart en van Schele Ka en het Zwerverslot; en de juffrouw wilde de coupletten uit het hoofd leren, omdat haar aanstaande zo muzikaal was. Ik verwonder me over niets meer te midden der sprookjesachtige wereld, waar de juffrouw het hoofd van was. Ze had in plaats van aanstaande ook tovenaars kunnen zeggen: 'Mijn tovenaars is zo muzikaal.' Waarom zou een juffrouw van een jaar of dertig, veertig, vijftig ook geen aanstaande hebben? Buiten in nevelschemering ruiste het zwerverslied. De gelijkgezinden verklaarden, dat het sneeuwmannetje lollig in de lorum was, en ik werd als hullepie met de Sint-Nicolaasdruchte aangenomen. Ze zag duidelijk, dat ik er liefhebberij in had, de juffrouw – juffrouw Fietje. Ik zou in het paradijs mogen verkeren, wanneer ik kon en wilde, met nog een gulden beloning in de week. Zo treedt men dus het paradijs binnen, onder klanken van muziek, in een rosse avondschemer en vanzelf; zonder edele daden van zelfopoffering en andere moeilijke dingen, en men krijgt een gulden toe, die uit tien dubbeltjes bestaat.

Ik ben dan in trance naar huis gegaan, naar pa en moe. Door de bezorgde vraag van de juffrouw, of ik wel altijd kon en of het wel mocht van thuis, viel me plotseling in, dat men nu eigenlijk uit school hoorde terug te komen. Uit een kleverige oneindigheid van vernedering, ontzetting en verveling behoorde men na vier uur met enige onbegrijpelijke opgaven in een zeiltje naar huis te gaan en daar thuis moest men dan schijnbewegingen met die

opgaven maken en ze nog minder begrijpen dan ooit. Van tijd tot tijd werden dan irriterende en lastige vragen gedaan als: 'Weet je er nu al iets van? Suf niet zo over je boek; zal ik je even overhoren?' Soms werd ook de opzienbarende ontdekking gedaan, dat men het boek ondersteboven voor zich had.

Bij juffrouw Fietje werd overwogen (in ernstig overleg met mij), of men de chocoladewieg met de suikeren tweeling voor tien cent of twaalfeneenhalve cent zou prijzen. Juffrouw Fietje zei bij alles wat ik deed of voorstelde: 'Best hartje, ga je gang, hoor meid – 'n aardappeltje?' Ze bedoelde hiermee geen nare gekookte witte dingen, maar een geurig iets uit marsepein, dat met kaneel bepoeid was. Er was een tafel met een wit laken erover. Daar werden het hart verheugende kleine verrassingen verkocht met gemakkelijk goedkope prijzen. Achter de winkel was een bij dag en avond in rood licht zwevend kamertje met een petroleumkachel, waar juffrouw Fietje haar aanstaande en ik de laatste nouveautés bekeken. Die bracht de aanstaande in een koffertje mee: poppen uit marsepein met zijden jurken aan, suikeren schemerlampjes; en eens had hij er een pierrot bij, die men met een sleuteltje moest opdraaien en waar een ijle hemelmuziek uit kwam. Zó kon het leven dus zijn; in zachte rose glans gedompeld, zoet van smaak en door lichte vrolijke kout gekruid. Met liederen, die van gedrukte twee-centspapieren werden afgezongen of met verdroomde tederheid door een zilveren pierrot werden voortgebracht. En tot beloning, dat men in deze tover-

wereld mocht zijn, zou men tien dubbeltjes salaris aan het eind van de week krijgen – en het sneeuwmannetje. Het sneeuwmannetje ook.

Al deze wonderen moest ik Jolanthe de volgende dag gauw even in de middaguren gaan vertellen. Jolanthe en haar ondeugdelijke doch welwillende pa en haar treurige, slovende moeder. Jolanthe lag met fel schitterende ogen en mooier dan ooit te bed. De adelborst, met wie ze toen juist ging, had zacht-paarse chrysanten voor haar meegebracht en hield Jolanthes hand in de zijne; het was net de bioscoop. Ik begreep alleen niet, waarom Jolanthes moeder zo huilde, hoewel daardoor alles nòg meer bioscoopachtig werd. Het enige, wat ze van mijn opgetogen verhaal over mijn sprookjesbetrekking zei, was: 'Dat loopt nooit goed af!' Jolanthe nam tot mijn teleurstelling bijna in het geheel geen notitie van mij, maar zag met verrukte, enigszins starre vreemde blikken de adelborst in de ogen. Dit soort van kijken kende ik nog niet – maar een reden om te huilen kon ik het niet vinden: ze werd vanzelf ziek, kreeg prachtige bloemen en mocht van school wegblijven zonder valse handtekening. De adelborst kon ook niet de grond zijn van de treurige neerslachtigheid van haar moeder. Zij had hem een glaasje ingeschonken, dat tot de rand gevuld was met het kleurloze vocht, waar de heer d'Hersigny zo'n sterke behoefte aan had, dus op die adelborst had ze niets tegen.

De heer d'Hersigny, die niet tegen tranen kon, was direct bereid met me mee te gaan naar het museum – hij was blij weg te komen. Het dode kindje wilde ik nog even

zien voor ik mij volkomen aan de geneugten des levens ging wijden, en ook de levende prinsenkinderen wilde ik triomferend in de hooghartige strakke gezichten kijken – ik zou het sneeuwmannetje krijgen. De heer d’Hersigny de Montagne werd trots zijn eigenaardig uiterlijk toch als geleide geaccepteerd. Hij maakte voor sommige portretten een rare buiging en verklaarde onder kushandjes een stralend-jonge pruikdame voor zijn bet-overgrootje – en werkelijk droeg zij dezelfde naam als Jolanthes smoezelige ouwe pa – een feit dat op de zaalwachter zulk een grote indruk maakte, nadat Jolanthes pa hem zijn beduimeld visitekaartje had getoond, dat hij direct bereid was het gordijntjesspel te gaan opvoeren. En terwijl de heer d’Hersigny zich met grote, luidruchtige belangstelling in dit geheimzinnige spel verdiepte, vond ik gelegenheid met het stille kindje alleen te blijven: eigenlijk glimlachte het toch niet echt, zoals ik op die eerste vrije ochtend gedacht had. Het scheen er te moe voor geworden. Ergens was zijn kleine bleke mond wel lief en zacht, maar dan had het toch te veel pijn gekregen, het arme kleintje, en treurig en verbaasd was het geweest, omdat niemand hem helpen kwam – al zat er nog zo’n mooi opengewerkt kantje aan zijn wiegelaken, en ook zijn mutsje was ermee afgezet. De suikeren babies bij juffrouw Fietje lagen met drie tegelijk in chocolade wiegen en zilveren rammelaars hielden ze in hun rode dikke knuistjes. De handjes van het doodstille kleintje staken zo geel en wasachtig tegen het witte laken af, zoals zijn gezichtje van was leek in het lichte, met kant bezette

mutsje. Ik zou jou mijn sneeuwmannetje gegeven hebben, als ik je er maar een beetje aan het lachen mee kon krijgen. 'Dag, kleintje, ik kom misschien erg in de penarie te zitten.' En weer ging ik op mijn tenen weg, langs het stille moede kindje en de statige infantes, waarbij ik toch weer twijfelde, of die mijn sneeuwmannetje wel deftig en kostbaar genoeg zouden vinden, om er jaloers op te zijn.

Toen de heer d'Hersigny me naar juffrouw Fietje terugbracht, kwamen we mijn oom Louis tegen. Dit onaangename familielid nam overdreven beleefd zijn hoed van zijn naar gezicht en bleef ons nieuwsgierig nakijken. Het was halfdrie op een door-de-weekse schooldag en de tweede dag van mijn vrijheid.

De dag daarop stond ik met een schatrijke mevrouw over de drievijfenzeventig muziek-pierrot te onderhandelen en de lieve, licht weemoedige klanken van 'Noch sind die Tage der Rosen' trilden dun en glashelder door de feestelijkheid van het winkeltje. Tegen het venster geplakt echter ontwaarde ik ineens, in plaats van de vertrouwde goede gezichten der gelijkgezinden, het glurend grijnzende van mijn oom Louis. Ik legde de zilveren pierrot op de toonbank, zodat het lied tot verbazing van de weelde-dame schril afbrak en ging in fatalistische verstarring het rose schemerende achterdomein bij juffrouw Fietje binnen. Die zong te midden van koffie- en speculaasgeur tevreden het laatste en derde couplet van Zwerfslot:

Vaarwel, adé, geef mijn de vrijheid,
Het hoogste goed hier op de aard',
En zo ik sterref, mijn lieve mei-eid,
Troost u, mijn lot was toch benijdenswaard.

Het sneeuwmannetje kreeg ik toch mee mèt inhoud en nog een varken met een geluksmunt in de bek. Toen ik thuiskwam en de stem van ome Louis al in de huiskamer hoorde, hield ik die geluksmunt stijf vast. Maar er scheen geen kracht meer in te zitten. Te zamen met de heer d'Hersigny de Montagne (ome Louis had mij duidelijk gesignaleerd met een roodneuzig, armoedig doch heerschachtig individu) werd ik een paar dagen vóór Sint Nicolaas geconfronteerd – bij de rector en pa – mijn pa dan. Met de heer d'Hersigny de Montagne toonde men enige consideratie, omdat zijn dochter zo erg ziek was.

Het sneeuwmannetje stond in een verborgen gleuf op zolder zijn lichte roes uit te dromen – veilig en wel. Voor mij was nergens een gleuf te vinden.

FANTASIE . . .

Waarom liet het noodlot me die onzalige 'laatste, herziene en met tal van illustraties verluchte' druk van het Algemene Geschiedenisboek te berde brengen en waarom ging m'n vader grif op zulk een droog thema in, terwijl de belangwekkendste en merkwaardigste dingen die mij bezighielden, hem volkomen koud lieten – ja, zelfs ontstemden? Hij had toch ten minste het probleem van de gebakken big eens met me kunnen doornemen, om de schoolterm te gebruiken.

'Ik heb in een cosmetibleswinkel een hele gebakken big met een citroen in z'n bek gezien, pa. Eerst vond ik het enig, helemaal beeldig bruin en dan die citroen zo gezellig en een takje dennegroen achter z'n oor. Maar ineens leek het of die big me een vals tranend knipoogje gaf, en toen ben ik zo naar geworden . . . nou lust ik geen ham, pa, heus, ik kan niet. Heb jij dat ook wel eens, dat je eerst iets prettig vindt en er later misselijk van wordt? Ik ben zo draaierig, pa . . .'

En nog geheel onder de indruk van de knipogende delicatessen begon ik met m'n bovenlijf onrustig heen en weer te wiegelen, m'n best doende, vooral niet naar de ham te kijken.

'Co-mes-ti-bles!' bulderde pa plotseling, 'niet cosmetibles! en een big wordt gebraden, speenvarken, niet big,

bedoel ik. En ik wil aan tafel die rare praatjes niet, versta je? Eet behoorlijk je ham op!’

Drie paar verwijtende ogen – nu had ik pa weer in een kwade bui gebracht, en pa z’n bui moest soms als een broos rauw eitje behandeld worden – pa z’n bui bij het koffieuurtje, het naargeestige familiebijeenkomstje tussen twaalf en twee, dat ik het ergste van de hele dag vond . . . Juist had men iets beroerds achter de rug ten gevolge van overdreven beleefde conjunctivi, of boterhammen met onsympathiek geworden ham en glazen melk met griezelpopwekkende velletjes vormden een beklemmende overgang tot de middag, die even uitzichtloos en benauwend als de ochtend worden zou. En nu nog een drukkende stilte met een bouderende pa erbij, die op de een of andere manier aan het spreken gebracht moest worden, anders zou het niet uit te houden zijn – ik kon niet langer een heel uur zwijgend langs de ham blijven staren en aan de angstig versierde big denken.

‘De geschiedenisleraar heeft gezegd, dat de laatste druk van Leenmeyers Algemene Geschiedenis veel beter is dan de vorige,’ begon ik maar op goed geluk, ‘sommige kinderen mogen hem kopen. ’t Is reuze-dik en vol plaatjes, vierde, laatste, herziene en door illustraties verlichte uitgave,’ kletste ik door.

‘Wanneer die uitgave zoveel beter is, mag jij ze ook hebben,’ vergunde pa, vertederd door mijn plotselinge geschiedenis-belangstelling en allengs zachter gestemd door een mootje koude zalm, in reserve gehouden voor een eventuele kwade bui. En hij gaf me tweevijfenzeventig,

de argeloze goeierd, een harde rijksdaalder met een aardig kwartje voor een hersenschim, een waanidee. De tranen kwamen me bijna in de ogen voor zoveel goed vertrouwen en haast kinderlijke onschuld, toen ik mat bedankte. Tevreden z'n mootje oppeuzelend zei hij zo-waar nog: 'Je zult er wel met dubbel plezier uit leren, uit zo'n extra mooi boek.'

Zo'n extra mooi boek! Arme pa. Al was het in perkament gebonden geweest, Leenmeyers Algemene, met gouden snee en elke beginletter met de hand door Leenmeyer zelf gekleurd – mij kon het niet meer helpen. Leenmeyer heeft Varus genoemd; zowel in zijn laatste veel verbeterde als ook in zijn simpele eerste druk – Varus die iets met legioenen op zijn geweten had. 'Varus, Varus, waar zijn mijn legioenen gebleven', heb ik later met schaamrode wangen gelezen, later, toen het voor mij al niets meer ter zake deed.

Toen het nog veel ter zake moest doen, onderzocht ik met koortsige ijver de toverachtige mechaniek van het Chinese hondje, een waar wondertje, dat door een zachte druk met de ogen kon draaien, het staartje liet kwispelen en de tong uitstak. Plezierig ver en verdoezeld hoorde ik, veilig verborgen achter de rug van een prettig groot kind, hoe er (te oordelen naar de tevreden stem van de leraar) juiste en passende antwoorden werden gegeven. Waarom het precies ging, wist ik wel niet, maar ik zou toch niet aan de beurt komen. Juist bleef door een onbekende oorzaak het tongetje uit de bek van het wonderhondje steken, daar klonk mijn naam.

Mijn naam betekende, dat er een mededeling van me verlangd werd die niets met een toverhondje te maken had; dus rekte ik, onderwijl star de leraar aankijkend, mijn hoofd zo ver mogelijk naar de jongen achter me, die me uit pure liefhebberij geregeld voorzei. Die jongen was die middag niet bij stem.

‘Wat zei hij toen? Vlug een beetje!’ vroeg de geschiedenisleraar dringend.

Neen, Leenmeyers Algemene, herzien en verbeterd, zal me niet meer helpen kunnen. Met mij is het uit wat geschiedenis aangaat. ‘Vader, vader, waar zijn m’n miljoenen gebleven’, ving ik fonetisch op, terwijl Leenmeyer Varus een kwestie met legioenen liet uitvechten.

Het allerergste was, dat de leraar meelachte in de paniekachtige roes die mijn antwoord veroorzaakt had.

Hij hield met fijne ironie het hondje in de hoogte, dat ik op de grond had laten vallen en waarvan het tongetje nog steeds uit het bekje hing en hij lachte honend. ‘Veertien jaar en achterlijk – kassian,’ zei hij er droog bij.

De werklieden van de bierbrouwerij naast de school roepen: ‘Vader, vader, waar zijn m’n miljoenen gebleven?’ wanneer ze me in de verte in de gaten krijgen; hoewel ze denkelijk even weinig van Varus afweten als ik, zijn ze op de een of andere manier ingelicht. M’n jonger zusje Hetty durft zich drie straten voor de school niet met me te vertonen door het gejoel dat ontstaat, wanneer m’n onaangename klasgenoten maar een tipje van me zien. De vreselijke zin met het gruwelijke verwijt vervolgt me als een boze droom. Allen en iedereen is de

schande bekend, tot de dienstboden thuis toe. Alleen pa zit daar onwetend, van geen kwaad bewust, voor z'n zalmmootje en drukt me tweevijfenzeventig in de hand om m'n kennis te verrijken door een verbeterde laatste uitgave . . .

Tot welke hoogte zouden die rijksdaalder en het kwartje m'n fantasie bij een andere gelegenheid gestuwd hebben! Voor een rijksdaalder was eigenlijk alles te krijgen wat je maar wou, en ook een kwartje bood vriendelijke mogelijkheden. Daarbij wilde het geniepige noodlot (liet het me er met Leenmeyer al niet genoeg inlopen?) ook nog, dat dit alles in de tijd vlak na december gebeurde – voor mij de maand van de onbereikbare wonderen en der schokkendste teleurstellingen. Want bij ons thuis 'deden' ze aan niets. Hunkerende verwachtingen werden afgescheept als een bedelaar die de deur voor z'n neus toegeslagen krijgt: 'Daar doen we niet aan.' De enige tastbare zekerheid van het toverachtige gebeuren om een heilige Nicolaas of een stralend kerstkind manifesteerde zich bij ons in de vorm van banketletters – tot op heden haat ik er dit nuchter voedzame gebak om.

Hoe benijdde ik roomse kinderen, die me de heerlijkste gekleurde bidplaatjes lieten zien; hoe afgunstig konden andere stervelingen me maken, die van glanzende weelden als Loofhuttenfeest en Vreugde der Wet spraken. O, ik had alles willen vieren, wat er te vieren was; alles wat juichend en feestelijk, zacht en bekorend klonk en kleur en geur had. Ik dorstte naar sprookjesachtige verbeeldingen en fantasie. Fantasie, een woord, waar ik gek op

was – fantasie noemde ik een chocolade-muiltje met witte suikerranden erom – fantasie een enkel rood glinsterend klokje van een kerstboom of een kleurige lampion – fantasie alle tintelende dingen die niet nuttig, niet degelijk en niet solide waren.

En nu was ik op weg om iets zo uitermate nuttigs en degelijks als een studieboek te gaan kopen, hoewel een leerboek voor Sanskriet me evenveel geholpen zou hebben en me ook dezelfde belangstelling inboezemde.

Met heldenmoed wendde ik me af van de etalages met verlokkelijke overblijfselen der voorbije feestdagen. Ouwe kerstventjes uit chocolade met mandjes op de rug en hulsttakjes in de hand, allerlei bontgekleurde suikeren ringen en tierlantijnen, die toch zo volkomen aan mijn begrip van fantasie beantwoordden.

Maar het noodlot, dat die middag nog niet helemaal met me afgerekend had, zat ook in het boekwinkeltje, dat mijn klandizie genoot, op de loer; een boekhandel, die bij de andere kinderen niet voor vol werd aangezien, iets wat men niet te woordelijk moet nemen, want vol was het er genoeg, hoewel juist niet met schoolboeken, die echter op wens in alle soorten en elke uitvoering geleverd konden worden. De aanwezige voorraad bestond hoofdzakelijk uit Nick Carters, Lord Listers en werken voor lieden, die raadgevingen voor de huwelijkse staat en de naaste toekomst wensten te ontvangen.

De boekhandelaar, een klein schichtig man, die steeds in een spruitjes- en petroleumlicht gehuld was, had het niet op Leenmeyer en dergelijk ‘spul’ begrepen, – een mening,

die wel enigszins in tegenspraak was met zijn belofte om alle soorten schoolboeken in elke gewenste uitvoering te leveren, maar die ik volkomen deelde. Zijn etablissement had mijn aandacht getrokken door een bordje, waarop hij mededeelde een goochelaar-manipulator te zijn, die zich voor alle feesten disponibel stelde. Verder leidde hij volgens zijn aankondiging op tot het zonnige vak van beroepsamateur-goochelaar, fakirkunst en 'meisteriose' manipulaties met horloges, ballen en anderszins. De mededeling eindigde met de woorden: 'Rekenkunststukken en heipnotisme'. Afgezien van enige kleine orthografische afwijkingen in woorden, die van een ypsilon behoorden voorzien te zijn, moet men toegeven dat deze man zich door buitengewone en bovennatuurlijke gaven van het overige mensdom onderscheidde.

Een ogenblik had hij me eens teleurgesteld, toen ik hem een van mijn eigen rekenkunststukken wilde laten oplossen. Daar echter deze opgave door hem bij Leenmeyer en ander droog 'spul' werd ingedeeld, begreep ik wel dat hij zich hier niet verder mee wilde bezighouden. Hij had mij toen volkomen getroost met de voorstelling van het 'verdwenen krentenbroodje', een treffend geboetseerde kopie naar een echt krentenbroodje, dat hij van onder mijn hoed te voorschijn toverde.

Op mijn vraag naar Leenmeyers Algemene antwoordde hij die gedenkwaardige ongeluksmiddag verstrooid: 'O juist, ja. Deelmeyers Algehele. Net een lading onderweg. Je kunt het over twee dagen hebben.'

O, hoe moet het noodlot gemeen gegrijnsd hebben, toen

de stoffige tovenaars me daarop welwillend zijn nieuwste kunst vertoonde: 'De wondertrompet of de hoorn des overvloeds'.

Men stelle zich een gewone trompet voor, waar niet alleen doordringende klanken, doch ook de verrukkelijkste kleinigheden aan ontlokt worden: nagmaakte vliegen, onwerkelijke bloemen, confetti en ten slotte ontelbare slierten serpentine, die het geheimzinnige winkeltje tot een waar sprookjespaleis maakten en waarvan de royale 'meistericus' me handen vol meegaf.

Men toeft echter niet ongestraft in de oorden der schone illusie en der speelse vergetelheid. Men vergeet er Leenmeyer door en alles wat ermee samenhangt en het wordt te laat voor school. Nog bevangen en onder de indruk van kleurige fantasieën gaat men dan met tweevijfenzeventig een smal zijstraatje in, waar rood licht op de natte keien weerkaatst, rood licht uit een kleine banketbakkersetalage, waarvan het middelpunt het sprookje is – het sprookje, tout court: voor een ongelofelijk gezellig hutje, met een dak uit bruine en rode suiker, gaan Hans en Grietje hun voorlopige ondergang tegemoet. Over een tapijtje uit watten-sneeuw, heerlijk door lametta overflonkerd, naderen zij de heks, die in walgelijke vriendelijkheid hen uitnodigt binnen te komen. En wie zou niet binnengekomen zijn in een behuizinkje, waarvan de muren uit borstplaat bestaan en waar achter het venstertje een geheimzinnig lichtje gloort?

Wanneer toen iemand me op de schouder geklopt had, zou de vraag: 'En Leenmeyers Algemene, nieuwste

druk?’ me verbaasd hebben doen opkijken. ‘Leenmeyer – wie is dat?’ was dan vermoedelijk mijn antwoord geweest . . .

Ik draag op een onverklaarbare manier tweevijfenzeventig in een plat doosje bij me – heel lang geleden eens van pa gekregen, omdat hij zo tevreden over me was en de zalm hem zo lekker smaakte.

Buiten het sprookje heb ik dan nog een rose schaar, als verrassing voor moes, een chocoladepijp voor die goeie tevreden pa en een wit fondant-horloge met een echt cijferplaatje erop voor mijn zusje gekregen – gekrégen, want de prijs die ik ervoor betaalde is te belachelijk om te noemen. ‘Omdat het seizoen voorbij is,’ zei de bakker bijna verontschuldigend, toen hij het bedragje van eenzesentwintig voor al deze zeldzaamheden vroeg, een werkelijk onzinnig bedragje. Of voor mij enig seizoen der zakenwereld afbreuk had kunnen doen aan de schoonheid en de glans van zulke verrukkelijke dingen!

Ik jubelde krijsend toen ik de trap opkwam: ‘Nou heb ik iets! allemaal fantasie! voor jullie ook!’

Even later – een ogenblikje maar daarna, ze zaten allemaal als versteend aan tafel– liet ik erop volgen: ‘En ik wou dat ik dood was . . .’

ZIEK-ZIJN

Er was niet eens veel toe nodig om het plotseling heel goed te hebben, o, zo goed en veilig als in jaren niet. Maar de dingen moesten vanzelf gebeuren – daden van geweld of list hadden nooit geholpen; die werden voorzien. Geweld bestond uit een combinatie van woest gebrul en stuipachtig gekronkel op de grond, 's ochtends om ongeveer tien minuten voor negen.

Je voelde zelf heel duidelijk hoe walgelijk je je aanstelde, maar het was een desperado-poging om voor vandaag iets afschuwelijks uit de weg te gaan. Iets onafwendbaar vijandelijks, waar je het weliswaar de volgende week of maand toch mee moest uitvechten. Maar voor vandaag wilde je niet, kòn je niet.

Vandaag was dichtbij met grelle zon en een duidelijke lichte hemel. De zon zal straks met valse, gele stralen schuin in de klas vallen en tegen die lichte overduidelijke hemel zal zich een reeks van achtenzeventig cijfers aftekenen, die jij delen, vermenigvuldigen en tot breuken maken moet, een nachtmerrie bij klaarlichte dag . . . De volgende week is een weldoende verte, waarin nog veel goed te maken is, en een maand – een maand is het nirwana, de eeuwigheid, zo ver als China, het fluwelig verborgene . . .

Dus voor vandaag geweld! Geweld, waar de hele familie,

het dienstmeisje en een kan water bij te pas komen. Geweld eindigt natuurlijk eerloos en min. In het beste geval rekt men de aanval tot over negenen en wordt dan tot twaalf met zwijgende verachting genegeerd. In het slechtste geval echter wordt men met een opgezwollen huilgezicht nog net bijtijds door het dienstmeisje naar school gebracht. O, de grelle zon op de roodgeweende, brandende ogen en de angst, de klamme handen! Maar vroeg ooit iemand naar angst of klamme handen?

Misschien zou toch met list meer te beginnen geweest zijn. Doch hiertoe is een zekere stemming nodig, en soms zijn de afgestompte hersens te moe voor de kunsten die men bij list uithalen moet. Het eenvoudige brullen en kronkelen past over het algemeen beter bij de sombere gemoedstoestand door schoolangsten en hiermee samenhangende huiselijke kwellingen veroorzaakt. Hoewel het spannende van de fantastische bedenksels en mimische voorstellingen, die men bij list te baat neemt, niet altijd zonder bekoring hoeven te zijn. Het is om zo te zeggen fijner, kunstiger werk dan de grove ruwheid, waaraan geweld nu eenmaal onderhevig is.

Zo is het op zichzelf al geen onaardig spel zich met vaders scheerpoeder goed wit te wrijven, om aldus een dodelijke bleekte te verkrijgen en ondersteund door deze ongezonde teint, zich bij een lastige opgave, die een beslissende invloed op het rapport hebben kan, met verwrongen gebaren over de maag te strijken. Het is werkelijk gebeurd, dat onschuldige zielen van leraren, die je nog niet zo lang kenden, erin gelopen zijn. Op hun

angstige vraag wat je mankeerde, had een gesmoord: 'Ik voel me zo raar' de kroon op het werk gezet. Een kroon die bestond uit een paar verrukkelijke vrije uren in zon en wind, in drukke, ongewone straten, een kroon, die je werkelijk vond wel verdiend te hebben. Want je was heel naar en doodsbleek geweest met erge maagkrampen – voltooidde je levendige fantasie – en de leraar had zelf gezegd: 'Ja, dan moet je maar naar huis gaan.'

Doch deze treffers in de loterij van spel, toeval en goedgelovigheid kwamen zelden voor. Meestal trok men een niet . . . En wanneer er een woord bestond voor iets, dat nog minder dan niet uitdrukt, zou ik dat gebruiken. *Niet* is te vaag en te onbeduidend voor de afgrijselijke kleinheid waarin men verzinkt, wanneer list doorzien wordt. De kunstige uitvinding van het witpoederen en de onderhoudende komedie met de maagkrampen verdwazen tot een fatale bespottelijkheid.

Want is er iets dat meer vernedert dan een dikke vinger met een korte nagel eraan, die een veeg door je bleekheid haalt? Is er iets snijdenders, dan de honende stem van de door de wol geverfde leraar aan wie deze onaangename vinger behoort? En de stille bewondering, die zich van de klas meester maakt wanneer list gelukt, slaat bij verloren spel direct in onbarmhartige spot over, die je wekenlang kan vervolgen. Zoals het grotemensenpubliek de goochelaar uitfluit, wanneer het de dubbele bodem van de toverhoed te zien krijgt, die wel iedereen vermoedde, doch die niet zichtbaar mocht worden.

Neen, de dingen moesten helemaal vanzelf gebeuren.

Door daden van geweld of list verloor men de belangstelling en sympathie van allen, wanneer men niet sterk of handig genoeg was. Door eenvoudig om te vallen met een 'Ali-Baba' in de hand werd men plotseling het middelpunt van belangstelling en meegevoel, terwijl men door ingewikkelde kronkelingen op de grond en een goed volgehouden maagkramp-sketch toch veel meer aanspraak op deze humane uitingen had kunnen maken . . . Met een Ali-Baba in de hand; dit wafelachtige chocoladeversnaperingetje mag vooral niet vergeten worden. Het demonstreert duidelijk hoe een zelfde voorwerp onder verschillende omstandigheden van aspect veranderen kan.

Had precies zo'n zelfde Ali-Baba nog niet een week geleden een ontzettende uitwerking gehad, toen ik bij het verorberen van deze brosse snoeperij gedurende de natuurkundeles betrapt werd? Betrapt heette het toen, en tot straf had de pedagoog, die ons in de geheimen der natuur in te wijden had, mij twee uur bij 'het lijk' doen nablijven. Zo noemde ik in m'n kinderlijke onwetendheid het menselijke geraamte, dat in het halfdonker van de lege klas breed tegen me grijsde en me zó'n stuip van angst bezorgde, dat ik sinds die tijd elke nacht doodshoofden en geraamten in alle hoeken van de slaapkamer zag spoken. Van deze gruwelijke nachtangst werd thuis weinig notitie genomen. Des te meer van een brief, waarin buiten mijn neiging tot liederlijke luiheid en mijn geringe belangstelling in de natuurkunde, de aanstoot verwekkende Ali-Baba ten onrechte als een onsmakelijk,

kleverig iets werd beschreven, waar mijn mond en handen mee 'besmeurd' zouden geweest zijn.

En deze zo gelaakte verversing, waarvan mijn familie met afgrijzen de leugenachtige beschrijving had vernomen, toen ik ze in gezonde omstandigheden genuttigd had, werd tot een vertederende, aandoenlijke bijkomstigheid van het ogenblik af, dat ik het bewustzijn verloor, zoals officieel plechtig werd medegedeeld.

M'n moeder, niet zo vlug op Oosterse sprookjesbenamingen voorbereid, had uit het sensationele verslag van de kinderen die me in een koets naar huis moesten brengen, eerst opgemaakt, dat ik met een dolkachtig voorwerp op de grond terechtgekomen was. Later vertelde ze dan met bewogen stem: 'En ze bleef bij alles haar wafeltje nog vasthouden . . .' De opgewonden doch eenvoudige lezing, welke die kinderen van het geval gaven en waar het misverstand van de dolk door ontstond, was: 'Ze is zo maar ineens omgevallen met een Ali-Baba in de hand!'

En de legende wil zelfs, dat de leraar bij wie het drama plaatshad, eigenhandig het versnaperingetje in een papier gewikkeld zou hebben . . .

Dus men hoefde alleen maar om te vallen, om het weer heel goed en veilig te mogen hebben . . .

Tussen frisse, welriekende lakens lag je en soms was alles van nu heel ver, en de dingen van vroeger kwamen dichtbij. Je leefde weer in de paradijsachtige toestand, die alleen door oma mogelijk scheen te zijn geweest. Want toen oma stierf, moest je voor het eerst naar school en

jaren had je immers in de veronderstelling geleefd, dat het schoolgaan een voortvloeisel uit oma's dood geweest was . . . En al het verschrikkelijke, donkere en vijandige, dat toen over je losbrak, kwam daardoor: oma was er niet meer.

Men had je ineens schromelijk gemeen in de steek gelaten. Je wist geen weg in het benauwde labyrint, waar men je in had geduwd, en waar oma je wel uitgehaald zou hebben. Maar vader en moeder duwden je verder in het donker waar men uitgleed en ze zeiden: 'Je moet overgaan, anders krijg je straf.' En plotseling was dat hele lichte wereldje verzonken, waar alles goed geweest was, waarin een kastanjeboom zoet geurend in een kleine tuin stond te bloeien en een heel bijzondere kat Cornelis heette. Waar oma uit een glimmend buikig kastje een bont trommeltje nam . . . het soort gesuikerde balletjes uit dat trommeltje had je ook nooit meer gezien . . .

In het labyrint rook het zuur-schraal, er waren cijfers die van je wegsprongen. De juffrouw had jou voor sufferd uitgescholden en door de kinderen werd je daarom uitgelachen. Je begreep het niet; je had toch niets gedaan. En het verpletterende gevoel, dat vader en moeder aan dit alles meededen, in plaats van je direct uit dit gruwzame oord weg te halen, oma weer levend te maken en je onder de stralende kastanje-kaarsen neer te zetten.

Maar ze joegen je voort – aldoor verder van het lichtende paradijs – soms wist je zelf niet of het ooit bestaan had. En van het labyrint der schooljuffrouwen, waaruit je nog hoopte te ontsnappen, was je in het allerduisterste en het

onontwarbaarste van de leraren terechtgekomen, waar men genoodzaakt was zich met de jammerlijkste middelen doorheen te slaan. Geweld, list – en men had uren bij ‘het lijk’ doorgebracht . . . Help, help, oma, help dan toch . . .

Moeder komt helpen en ze streelt m’n haar; ik hoef niet bang te zijn, zegt ze en ze huilt. ’s Nachts brandt er weer een nachtlichtje, en iedereen die me bezoekt, brengt druiven en lekkers mee. Heel in de verte hoor ik moeder vertellen, hoe ik omviel met de Ali-Baba. Moeder zegt nu ook Ali-Baba. Vader is naar de leraar gegaan, die me bij ‘het lijk’ alleen liet. Zelfs vader neemt het nu voor me op. Maar je moest er eerst voor omvallen.

Ik mag opeens alles. Ik mag zeggen: ‘Ga weg!’, wanneer het me te druk wordt. Ik heb het lekker ook al tegen een paar kinderen gezegd, die me vroeger getreiterd hebben, en nu moesten ze netjes op hun tenen de kamer uitsluipen . . . Ik zal ze toch eens vragen, hoe ik deed bij het omvallen. Je viel in een donkere put en je kon de grond niet bereiken . . .

Toonladders klinken wel gezellig, als je ziek in bed ligt. Een beetje zeurig en dommelig. Ze lijken op de bloemen van het behang, op en neer, op en neer . . . Wanneer ik beter ben, moet ik ook weer toonladders oefenen en naar school gaan; en de bloemen van het behang zullen ’s avonds weer lelijke gezichten trekken . . . Een tweede keer val je zo vlug niet meer om. Ik zal weer met kuren moeten beginnen, zoals ze het vóór m’n ziekzijn noem-

den. Iedereen zal me weer naar vinden. Geen druiven,
geen nachtpitje . . . 'Over zes weken,' zegt de dokter,
'mag je weer naar school.' Zes weken is een maand en
nog een boel erbij.

c d e f g f e d c

zes we- ken is een boel zes we- ken . . .

Drie weken heb ik nu al gelegen. Reuzevlug gingen die.
Zó scheen 's ochtends de zon bij je binnen of zó kwamen
ze al met het nachtpitje . . .

c d e f g f e d c

zes we- ken is niet veel zes we- ken . . .

Ik wou dat ik nog heel klein was en bij oma in het tuintje
zat . . .

OP ZOEK NAAR HELDEN

Het is mij altijd een raadsel geweest, hoe gemakkelijk de romanciers aan hun helden en interessante sujetten komen. Ze hoeven maar een café binnen te stappen, of direct valt hun een breedgeschouderd duister blikkend man met brede jukbeenderen en op elkaar geklemde kaken in het oog, die zich in ongenaakbare zwijgzaamheid heeft gehuld. Niettegenstaande deze reserve vertelt de schrijver ons dan in een boek van bijna vijfhonderd bladzijden de woelige levensgeschiedenis van de duisterling, die bij voorbeeld met een zin van dit soort begint: Mijn vader was een zeer merkwaardig man, mijn moeder heb ik nooit gekend . . . Ik voor mij zou het niet in mijn hoofd durven halen een somber iemand in z'n overpeinzingen te storen en dat nog wel in een café.

En dan de vrouwen die ze treffen – de romanciers bedoel ik nog altijd. Ze zitten nauwelijks een uur in een trein eerste klasse, ze zijn nog geen dag op een schip – ook eerste klasse –, of ze hebben kennisgemaakt met een fabelwezen, dat koel en heftig tegelijk is, honingblond haar en violette ogen bezit en een stem met een donker, metaalachtig timbre. Het meer en meer gebruikelijke recept wil, dat deze toch erg vrouwelijke dame iets bijzonder knaapachtigs over zich heeft en verder is ze doodmelancholiek. Trouwens, dat hebben veel helden en hel-

dinnen met elkaar gemeen, zwijgzaamheid en melancholie. En door alle landen hollen ze elkaar na, door de lucht, over gletsjers en rotskloven. Meestal ontmoet men elkaar heel gewoon weer in een duistere havenkroeg of een schemerige mondaine bar. Want ze kunnen niet zo weinig spraakzaam en terneergeslagen zijn, of ze moeten ergens zitten waar het erg rumoerig en druk is.

En de populaire romancier, die ik zo om z'n interessante sujetten benijd, is dan altijd bij de hand. Hoe smakelijk kan hij in een dolgezellig interview in een van die bekende magazines over zijn uitzonderlijke geesteskinderen keuvelen. De opgetogen interviewer weet niet, wat hij het meeste prijzen moet, de cocktail, die de meester eigenhandig in z'n huisbar voor de bezoeker mengt, zijn onderhoudend conversatie-talent en charmante manieren, zijn kostbare Siamese kat of zijn door melancholie omfloerste blikken, die dan gelukkig door een prettige, jongensachtige glimlach gevolgd worden. Met deze glimlach op het gelaat die tevens zijn echt of onecht glimmend gebit demonstreert, ziet men hem dan in het magazine afgebeeld . . . Want het zijn eigenlijk de litteratoren met de cocktails, de leuke hobby's en de fluwelen sjamberloeks, die me zo jaloers op hun zeldzaam aparte sujetten maken.

De werkelijke schrijvers en dichters hebben het toch alleen maar over lieden zoals u en ik – u en ik in onze alledaagse, allerzieligste en oppergelukkigste momenten – u en ik in ons gewone doen. U en ik. Leven en sterven. Alles 'gewone' dingen.

Ik voor mij zou veel liever over dergelijk ongelofelijk bijzondere persoonlijkheden schrijven, die de charmante geïnterviewde behandelt, – wanneer ik ze maar kon vinden.

Waarom niet in een trein, zoals in de spannende roman ‘Slaapwagen langs Monica’, heb ik al eens gedacht. Nietwaar, je stapt zo maar een trein binnen, of: . . . in de eerste klasse slaapt een heer op deftige manier met van tijd tot tijd een ingehouden snork en een andere heer kijkt zeer wakker naar de benen ener dame die verdroomd voor zich heen staart. Wie weet wat een roman hier zou kunnen ontstaan, wanneer de storende snorker en ik verdwenen – een zielvolle roman. Henri de Montherlant, geloof ik, heeft ergens gezegd, dat alleen al in een knie of een been ziel kan zitten – vrij vertaald.

Hoewel reeds van het goede, dure recept des bereisden romanciers afwijkend, die alles per eerste klasse onderneemt, probeer ik het maar eens met de tweede. Waarom ook niet – men hoeft niet alles zo precies op te volgen. Waarom zouden er in een tweede klasse der staatsspoorwegen geen helden of heldinnen te vinden zijn. Ex-eerste-klassers, die een tikje verarmd zijn – dat zou zo gek nog niet wezen. In die spannende romans, waar vaak zulke schokkende superfilms uit getrokken worden, zijn de helden meestal enigszins verarmd. Hoewel ze om hun stand op te houden er altijd keurig netjes uitzien, met smokings, snorretjes en mooie opstaande kragen aan hun ruime ulsters. En ze hebben vaak zulke elegante hoeden op, met de rand een beetje naar beneden geslagen, zodat hun

markante, zwaarmoedige gelaatstrekken even beschaduwd worden. Misschien tref ik dus in de tweede klasse zo'n verarmd iemand, waar ik slechts de duistere zwijgzaamheid van moet overwinnen en de vijfhonderd bladzijden zullen uit zijn mond rollen, wanneer ik het zo zeggen mag.

Over zwijgzaamheid kon ik mij niet beklagen, in de tweede klasse op zoek naar helden. En wanneer het mij daarom te doen geweest was, had ik zowaar een aardig, onderhoudend boek van ongeveer tweehonderdvijfenzeventig bladzijden uit de monden mijner medepassagiers kunnen optekenen: 'Voor de lange winteravonden – humor en luim, honderd van de nieuwste moppen, benevens enige onderhoudende gezelschapsspelen.' Maar helden? Vertellen helden eigenlijk moppen? en laten ze elk hun hele hebben en houden zien? Reiskoffertjes met dassen, city-bags met zijden kousen en de binnenkant van hun hoeden, die ten enenmale de chic missen, die het me in de extra-superfilms via de woelige roman zo heeft aangedaan, – bewaar me, door omgekrulde randen en vetvlekken waren de hoofddeksels der joviale moppenvertellers ontsierd, en de prijs weet ik zelfs, die vertelden ze mekaar ook – zo iets van viervijfentachtig. En ik zou desnoods aan joviale mededeelzame helden geloofd hebben, een soort van excentriek-burlesk-helden, wanneer ze elkaar ten slotte niet de portretten van hun wederzijdse vrouwen en kinderen hadden laten zien. Helden bezitten steeds één begaafd en beeldschoon kind of niets, maar helden met zes of zeven gewone kinderen en

een glimlachende, gezette vrouw? Neen, in de tweede klasse der staatsspoorwegen treft men gemoedelijke, mededeelzame lieden. Doch ze zijn te ver van het ideaal verwijderd, dat de moderne romancier ons voorgetoverd heeft.

En zoals deze begaafde kunstenaar de gegoede, fijne kringen soms voor een ogenblik verlaat, om de ruwe kern der armen en verstotenen te doorgronden en zo de gewenste schrille contrasten in zijn roman aanbrengt, zo verwisselde ik de dommelige weekheid van het groene en rode pluche voor de onvriendelijke hardheid der derde klasse.

Misschien zou ik hier met een Wassili Federofski kennis kunnen maken, een ruig iemand met waterlichte ogen en een fles wodka of bij gebrek hieraan een kruikje Schiedamse jenever in de ijzerharde knuisten. Na een paar lange teugen zal hij even voor zich heen blijven staren om vervolgens met zachte, eentonige stem de zo vurig verwachte bekentenissen te beginnen: 'Mijn tante van vaderskant, vorstin Federofskja, liet mij in een klooster opvoeden . . .' Nietwaar, dergelijke interessante kennis doet de innemende romancier bij kleine Franse of Duitse stations op. Waarom niet tussen Amsterdam-Den Haag of Enschede, vroeg ik me af.

In die derde klasse van mij dan werd het befaamde Duitse gedicht 'Urahne, Grossmutter, Mutter und Kind' bijna aanschouwelijk voorgesteld. Alleen de Urahne ontbrak eraan, en wanneer ik me verder bedenk, houdt eigenlijk met het aanduiden der familiebetrekkingen de

vergelijking ook zowat op. Want de familie in het gedicht gaat haar zekere ondergang tegemoet, terwijl om mijn medepassagiers een onzekere bestemming waarde, die prozaïsch genoeg van hun innerlijke constitutie zou afhangen. Ik heb zelden zulk een tevreden en eendrachtige familie meegemaakt. Zelden ook heb ik drie personen zo veel en zulke eigenaardige spijzen na elkander zien verorberen. Ze hadden scharretjes, die ze met een schaar in stukjes knipten. Toen de schaar voor deze bewerking onbruikbaar werd, bespeelden ze de kwalijk riekende visjes; bespeelden, zoals een stom studie-instrument bespeeld wordt, een stomme mondharmonika. Na de scharretjes kwamen kadetjes, peerdrupsjes, chocolarepen, laurierdrop en 'kersousies'. Daar het bijzonder goeie, hartelijke mensen waren, heb ik in doodsangst gezeten voor het geval dat ze mij een stukje schar zouden aanbieden. Wanneer zo'n aanbod op komst was, verdiepte ik me snel in een hoofdstuk van de cocktailmenger, waarin behandeld werd hoe de smartelijke, levensmoede heldin met het honinghaar zich parfumeert met een parfum dat zij zelf uitgevonden had en waaraan het hoofdstuk dan ook z'n titel ontleende: 'L'orchidée de la douleur violette'. Het parfum waarmee de grootmoeder, de moeder en het kind hun handen op zeer eenvoudige wijze reinigden heette odeklonje en rook naar terpentijn. Zo'n cocktailmengende kunstenaar heeft goed praten. Zijn schitterend conversatietalent verbonden met de omfloerste blik schijnt de helden magisch naar hem toe te trekken. Ik heb toch geen moeite onbeproefd gelaten,

tot in de trams toe heb ik m'n geluk nagejaagd, aange-
trokken door een zekere sfeer van duistere somberheid
die deze rollende vervoermiddeltjes kenmerkt. Maar
dichterbij gezien veranderde de interessante duisterheid,
die ik op de gelaten der passagiers had verwacht, meer in
wantrouwige, doodgewone burgermans-chagrijnigheid,
die men vaak bij een verzamelinkje lieden ziet, dat voor
enige tijd gedwongen is samen te zijn, zonder elkaar te
kennen.

En zo belangwekkend een zwaarmoedige levensmoede
of aan vernietigende zelfanalyse ten prooi zijnde held
moge wezen, een chagrijnige held is iets onmogelijks. En
dan nog een chagrijnige held, die een verkeerd over-
stapje laat zien en door een conducteur berispt wordt en
na een gedempte ruzie, bij de eerstvolgende halte de tram
moet verlaten.

Ik ben een beetje radeloos. Het is zo moeilijk zonder held
te leven in deze aan romantiek arme tijd. En zo op een
koopje als de abonnees van cinema-tijdschriften wil ik
het niet. Eén held of heldin op drieduizend abonnees:
Bakvis te Garderen 'Ja, Larry Piepke is getrouwd, zo wij
uit goede bron vernemen reeds voor de vijfde keer. Hij
stuurt portretten.' Filmenthousiast te Spaarnwoude
'Nee, Myrtle Viviani is voor zover wij weten nog nooit
gescheiden geweest. Heur haar is niet zilverblond, zoals
U abusievelijk veronderstelde, doch integendeel donker-
rood.'

Nee, op deze luchtig-oppervlakkige manier wens ik niet
met helden of heldinnen in contact te komen. — Hoe diep-

zinnig-onduidelijk weet de mondaine romancier over de zielen van zijn sujetten te causeren. Door deze uitzonderlijke, opmerkelijke zielen kan hij zijn helden en vooral heldinnen ook tot de vreemdste dingen brengen, dingen die u en ik nooit zouden doen, geloof ik. Tegen de avond kunnen zulke helden iets over zich krijgen, dat hen dwingt zich in een goor individu te veranderen met een smerig colbertje en een gerafelde broek in plaats van de smetteloze smoking die ze anders dragen. En de hele nacht zwerft zo'n psychoanalytisch geval door spelonken en dievenkroegen van het ergste allooi, en voor hij het zelf weet heeft hij al iemand om zeep gebracht ook – zo maar, zonder enige reden eigenlijk, door de ziel, begrijpt u. En de honingblonde heldinnen beleven een verrukkelijke liefdesnacht met een uitverkorene waar ze al weken op gewacht hebben. Alles is rozegeur en maneschijn, en de gelukkige minnaar wil z'n dame 's morgens een kopje thee op haar bed brengen – weg is ze. Haar ziel wilde het zo . . . Wanneer ik bedenk, dat de in zwang zijnde cocktail-causeur maar een café of trein hoeft binnen te stappen om met zulke aparte gespleten naturen in aanraking te komen, kan ik jaloers worden.

Natuurlijk heb ik ook in cafés en bars uitgekeken. Doch daar waren alleen u en ik aanwezig – u en ik met onze kleintjes koffie en onze verveling in de eerste der beide genoemde gelegenheden – de fatsoenlijke natuurlijk. En de kennissen van u en mij met hun slippertjes en dure slechte consumpties trachtten in een klatergoud omgevinkje hun verveling te verdrijven door zich te verbeelden

dat ze reuze-fuifnummers waren. Dát weten wij nu toch wel – u en ik en onze kennissen zijn nu eenmaal geen helden of heldinnen.

Rondgekeken en gezocht heb ik genoeg – soms heb ik werkelijk even gedacht, daar heb je beet, om het henge-laarsachtig te zeggen . . .

In de eerste klasse van dat luxueuze schip meende ik in het begin de hele dag ‘beet te hebben’. Zo op het eerste gezicht wemelde het van helden en heldinnen uit onder-houdende, filmachtige, een beetje gedurfd romans. Over een der dames ging bij voorbeeld de legende rond, dat ze ’s avonds echte parels op haar schoenen droeg en sigaretten rookte met haar wapen erop, een wapen althans. De ontzettend duistere uitdrukking, die haar gezicht vertoonde wanneer ze de aldus veredelde narcotica uit een lang pijpje voor zich heen blies, gecombineerd met een haarnuance die een kunstig kapper tot de voorgeschreven mat-honingkleurige had omgetoverd, gaven me bijna de zekerheid dit keer een echte romanheldin voor me te hebben. Ze ‘droeg’ haar ogen halfgeloken, als ik het zo noemen mag, een mode die tegenwoordig in zwang is bij dames die een bittere, doch weemoedige verachting ten toon willen spreiden. Ze bezat een hondje, dat van een eigen bordje uit Italiaanse faïence zijn precieze maaltijdjes consumeerde en niettegenstaande zijn dwergachtige monsterlijkheid als ‘Lancelot’ geroepen werd. Hoe teleurstellend werkte dus de mededeling, dat deze aparte, van alle moderne romanachtige attracties voorziene dame ten prooi was aan een doodgewone, ordinaire

jaloerie. Wanneer het voorwerp van dit onwaardige gevoel tenminste een betoverend minnaar was geweest – een filmacteur, een gigolo of een bokser. Maar ze was jaloers op haar eigen man, een bankier nog wel, die van biljarten hield, en tamelijk dik was hij er ook bij. Van een heldin is geen sprake meer, dat zal iedereen met me eens zijn.

En de jonge, voornaam-rijzige man met de uit vier delen bestaande naam, waar allen mee dansen en tennissen wilden – de dames meen ik – was ook geen held. Trots zijn witte glanzende tanden, trots zijn banjo waar hij Afrikaanse liedjes op tokkelde (zóver was hij al gekomen), trots zijn interessant-moede ogen – een held was hij niet. Zijn arrestatie ontmoedigde me geenszins, integendeel, helden zijn vaak aan deze pijnlijke inbeslagneming onderworpen. Maar ik had hem eens zeeziek gezien, met verschoven das en zonder scheiding in z'n haar. Nooit zag ik een beheerst aristocraat zo snel in een winkelbediende die zich katterig voelt, veranderen. Een metamorfose, die zich dan nog eens bij de arrestatie herhaalde, met dit verschil: een winkelbediende die een muizegat zoekt om erin weg te kruipen.

De kleine roodharige stewardess hilde erom. Ze was erg gevoelig, die bleke, sproetige stewardess. Ze trok zich alles erg aan, een medelijdend hart had ze. En niemand was er haar dankbaar voor, voor haar ontsierende tranen die haar dunbewimperde oogleden rood en gezwollen maakten.

Die aristocratische banjo-zanger, die ik bijna ook al eens

te voorbarig voor een held had gehouden en van wie men nu niet wist, of hij eigenlijk toch geen winkelbediende was, zag bij zijn arrestatie aan deze kostbare tranen voorbij. Angstvallig en schuw lette hij op de harde, misprijzende of ontwijkende blikken der vrouwen, die eerst zo graag met hem hadden gedanst en geflirt. Die zouden nu jaren ergens achter in z'n hersens blijven steken, deze verachtelijke blikken van mooie ogen, die eens vertrouwd en aanhalig geweest waren. Hij had de medelijdende tranen van die gewone stewardess in z'n herinnering mee moeten nemen, die aristocraat of winkelbediende of wie hij ook geweest mag zijn. Daar, waar hij heen werd gebracht, kon men wel eens behoefte krijgen aan een paar goede herinneringen – zelfs de tranen van een lelijk meisje.

Neen, niemand was haar dankbaar voor haar tranen. Ook de jaloerse vrouw niet, wanneer ze weer een der talloze, aan boord zo gemakkelijke avontuurtjes van haar man te weten was gekomen en zich trots parels en extravagante aanwensels doodongelukkig voelde. In haar gekwetste ijdelheid was haar de stewardess goed genoeg om mee uit te praten – en het meisje huilde ook om de tranen van de heldinachtige dame. Deze wist echter mooier te schreien dan de eenvoudige peenharige – uit haar halfgeloken ogen vielen de tranen voorzichtig en onecht of het druppels glycerine waren. Later, toen ze weer verzoend met haar wispelturige echtgenoot aan dek zat en langzaam kringetjes uit de geadelde sigaretten blies, kon ze glimlachend haar schouders optrekken

wanneer de stewardess voorbijging – ‘die sentimentele lelijkerd’ zei ze dan spottend.

De romans van de mondaine romancier schijnen toch geen goede leidraad te zijn voor het zoeken naar helden. Zelfs aan boord van die weeldeboot heb ik er geen enkele kunnen ontdekken. Eigenlijk waren ze alleen een beetje zielig, die schatrijke passagiers. Ze hadden van alles te veel – te veel geld, te veel eten, te veel verveling. Zelfs schenen ze te veel zonsopgang te hebben, want daar keken ze niet eens meer naar.

Naar het landverhuizerskind in het tussendek keken ze ook niet, het kind van Concha, een meisje dat haar minnaars lelijk toetakelen kon met een kleine kromme dolk – doch naar zo’n kind kijkt men ook eigenlijk niet. Hoewel, het had grote, vochtig donkere ogen, dat kind, waarvan het wit blauwachtig tintelde. En het lachte zo schalks en lief, of er geen kromme dolken en toegetakelde minnaars bestonden. Maar het had ook een klein, verguld kruisje op zijn bruine borstje hangen – zo was Concha nu ook weer niet, haar kindje helemaal zonder bescherming te laten, wanneer ze het te druk met haar minnaars had, om zich met het kleintje te bemoeien. Zonder gouvernante of kindermisje, zonder vader, ja, bijna zelfs zonder moeder zat dat kind als een bloeiend wonder op de grond van het vuile tussendek – een wonder, waar niemand naar omkeek. Alleen die kleine stewardess nam het soms in haar armen en weer vloeiden haar tranen. Het waren de eerste tranen en liefkozingen, die het kindje een beetje verbaasd en onwennig in ontvangst nam.

De oude, half dwaze Moeder Clien, schudde haar hoofd over zoveel teerhartigheid. Tot op heden weet ik nog niet precies, welke enigszins vage dienstbetrekking zij in het tussendek van dat schip te vervullen had. Maar ze droeg een geweldig bont ruitjesshort en maakte overdreven schijnbewegingen met bezems en emmers water. Haar grootste belangstelling gold eten, in 't bijzonder gedroogde pruimen. En haar grootste afkeer gold de ietwat aan haar zorg toevertrouwde tussendekkers – door haar zonder onderscheid Portugiezen genoemd. Eens moet een dezer Portugiezen uit de grap haar bord gedroogde pruimedanten leeggegeten hebben. Zijn verdere overvaart is tot een hel geworden, die nog als een boze fabel door het tussendek de ronde doet. Natuurlijk wist in de eerste klasse niemand van Moeder Cliens bescheiden bestaan af. Niet alleen dat haar de toegang tot dit nobele paradijs streng verboden was – zelfs wanneer haar tanige, roodgeneusde persoonlijkheid tot deze voorname, hoge dreven had weten door te dringen, ze zou er eigenlijk toch niet op haar kosten gekomen zijn. Want op de smaakvol versierde, oorkondeachtige menu's kwam het eenvoudige gerecht pruimedanten nooit voor. 'Me jong houdt er ook zo van,' vertelde Moeder Clien me eens in vertrouwen. En voor mijn geestesoog verrees een idylle van een liefhebbende zoon, die in een gezellig kamertje ergens aan de wal z'n oude, bevaren moeder op een flinke schaal pruimedanten onthaalt.

Mijn verbazing was dus groot, toen ik het portret van het 'jong' te zien kreeg. Een oud mannetje met een hoge pet

en een schippersbaardje. 'We hebbe nog altied verkering met mekaar, hij wacht daarginder aan de wal op me. As ze me nou maar nog een tijdje hier wille houwe, dâ me genogt hebbe om te trouwe . . . met één been ligt ie ergens bij een serpent in de kost,' voegde ze er tamelijk onduidelijk bij. Doch dan kreeg juffrouw Clien toch haar ontslag – op die zelfde reis nog. Ze had in de half-nobelevende tweede klasse geen weerstand kunnen bieden aan een bord met haar lievelingseten. Met haar bonte ruitjesboezelaar tegen de ogen gedrukt stond ze gebogen en vernietigd tussen haar gehate Portugiezen, die er nog plezier in hadden ook. 'Wat moet er nou met me jong gebeuren,' snikte ze, 'ik kon hem tenminste nog geregeld wat voor z'n kost en z'n tabak sturen, hij kan met z'n éne been toch niet voor zichzelf zorgen.'

En weer probeerde die schrale, sproetige stewardess te troosten, zacht met kleine, onhandige woorden en een beetje geld en veel tranen. 'Het arme mens,' zei ze tussen die tranen door, 'het arme, ouwe mens.' En daar had ze gelijk in, de medelijdende ziel – een arm, oud mens.

Maar nu moet niemand denken, dat de stewardess met haar sproeten en al te gewillige tranen ongelukkig was. De stewardess en ongelukkig? Terwijl Fernando verliefd op haar was? Daarom had ze juist zoveel tranen en troost en goede woorden voor alle anderen. Ze had Fernando veroverd met haar zachte, lelijke ogen, ogen van bezembinderskinderen die met marmotjes langs de straten lopen, een beetje bedelend, een beetje treurig en een beetje verlegen. Fernando, de Spaanse steward, die door een

gril der goden naar die eerste klasse was gestuurd, om alle met zichzelf ingenomen gentlemen beschaamd te maken – zo slank en voornaam rustig als hij was! Fernando, die onverschillig langs alle bewonderende blikken heenkeek, die zelfs de geblaseerde en gevierde vrouwen aan hem besteedden . . . Daar had ik nu bijna een held gehad – een gelaat als dat van een Griekse god, grote donkere ogen, een bronzen gelaatskleur en zo edele handen, dat men ze eigenlijk om vergeving moest vragen, door zo prinselijke vingers bediend te worden. Maar de elegante, bereisde, cocktailmengende romancier zou verachtelijk de schouders optrekken voor een held, die verliefd wordt op een lelijk meisje dat vlug huilt en overdreven goedhartig is, een meisje dat zelfs uit pure liefde hete tranen schreit. ‘Ik kan het zelf nog niet begrijpen,’ snikte ze huilend en lachend tegelijk, en ze leek meer op een bezembinderskind dan ooit. ‘Naar mij heeft nog nooit iemand omgekeken – en nou – hij lijkt de prins uit het sprookje wel . . .’ zo romantisch had de liefde haar al gemaakt, de prins uit het sprookje. En met een klein woordenboek, dat ik als een relikwie bewaar, zeg ik haar Spaanse woorden voor, die zo oud als de wereld zijn en zo gloeiend en kostelijk als het leven zelf. En hoe vlug leerden ze – de mooie prins en het lelijke bezembinderskind! ‘Lieve!ing, jij – mi querida. Mijn hartelief – alma mía. . .’ Nu ben ik helemaal van de helden afgekomen – en waar heb ik het eigenlijk nog over gehad? Een verwaarloosd klein kind, een half simpele oude vrouw en een lelijke stewardess, waar een knappe jongen verliefd op werd . . .

DE KAPPER EN DE (NIEUWE) ZAKELIJKHEID

Misschien zou ik op een tentoonstelling dat schilderijtje voorbijgelopen zijn, zoals men de gemberpotten met judaspenningen, bokkingstillevens en aronskelken meestal voorbijloopt. Maar in de eentonige straat van het nieuwe stadsgedeelte deed die verdroomde oude boerenhoeve met een beetje verkeerd geschilderde bomen eraan als een openbaring aan. Een openbaring van frisheid, rust en sfeer, die zo heel verschillend is van alle nieuwe stadsgedeelten. Daarbij stond het schilderij in een kappersetalage. Kapperswinkels waren er anders genoeg in die buurt, bijna in ritmische afwisseling: een sigarenwinkel, een schoenenzaak, een kapper – een bloemenwinkel, een radiozaak, een kapper. In de spiegel naast het schilderij zag ik dat er wel een en ander met mijn haar mocht gebeuren. Binnen was het hetzelfde gedreun en gedamp als bij alle kappers. Vaag glimlachende bloemzoete juffrouwen met heerlijk rode en platina golfkapsels vroegen: 'Permanent Dame, watergolf Dame?' Voor de spiegels zaten rudimenten van vrouwen- en meisjeshoofden zich met die waanzinnige aandacht te bekijken, die men denkkelijk alleen in zenuwinrichtingen en krankzinnigengestichten zal aantreffen.

De kapper zelf keek met zijn gloeiende donkere operagogen onder de zwarte kunstenaarslok eerst beleefd langs

me heen om direct daarna iemand in een spiegel antwoord te geven. ‘Nekharen nog een beetje wegscheren?’ vroeg hij onverschillig en hij stofte de dame die weer helemaal tot volle schoonheid en krullen ontplooid was, af als een beter soort vaas. Na enkele vreselijke schroefachtige knippen en brandapparaten bij een volkomen bewegingloze verschijning opnieuw geordend te hebben, bleef hij peinzend voor een der schilderijen staan, waar de kapperssalon kwistig mee behangen was. Er hing van alles: bananen, witte schalen met tomaten, broden met messen en haringen, maar nergens trof me de charme van dat vergeten plekje met de vertekende bomen. Ik vroeg: ‘Heeft u dat schilderij in de etalage gemaakt?’ Duidelijk rook ik dat er bij de dame onder het folterwerktuig iets verkeerd ging, maar de kapper scheen ineens geen kapper meer te zijn – hij werd een mens, een scheppend mens. ‘Dat was mijn eerste schilderij,’ antwoordde hij op mijn vraag, ‘het eerste dat ik met verf gemaakt heb, het is mijn geboorteplaats, een dorpje in Brabant; ik zal het eruit halen, dan kan u het beter zien . . . Wilt u geknipt worden?’ ‘Wassen,’ zei ik voor alle zekerheid; ik zag dat de geest over de kapper vaardig was geworden en dus leek knippen me riskant. Hij had zijn hele goed beklante zaak vergeten; er kwamen steunende geluiden uit de bewegingloze verschijning en ergens zat iemand onder een soort helmapparaat dat aan Hieronymus Bosch deed denken, benauwd met de armen te zwaaien. Maar deze verschrikkingen liet hij aan zijn filmachtig personeel ter behandeling over. Hij

was nu hoog boven permanenten en watergolven verheven.

‘Dat oude boerenhuis heb ik gevoeld,’ legde hij me uit, ‘de bomen zijn een beetje verkeerd, niet, bomen zijn moeilijk.’ Ik beaamde, dat bomen tot het moeilijkste behoorde dat er te schilderen valt, afgezien van handen. ‘U weet er meer van af,’ concludeerde hij uit deze eenvoudige bevestiging. ‘Bomen en handen,’ herhaalde hij voor zich heen, terwijl hij het schilderij met het brood en de haring in een gunstig licht plaatste. ‘Daar voelde ik nou niks bij hè, dat schilderde ik omdat er niks anders bij de hand was, wat vindt u ervan?’ Daar hij goddank een goede zaak met gezoem en lawaai en de nieuwste apparaten had, zei ik niet: och, houd er nou maar mee op, je hebt eens een gelukkig ogenblik gehad, bij die boerderij en je vergeten dorpje – en hoe weinig mensen hebben zelfs dat nog, zulke goede ogenblikken om zo argeeloos met volkomen verkeerde bomen toch iets ontroerends te maken. Houd nu op met al dat linnen en die haringen en die dure verf – wanneer je eens wist hoe er vroeger broden met haringen geschilderd zijn, omdat er niets anders bij de hand was misschien, maar met welk een aandacht, met welk een ‘gevoel’.

Wat een geluk eigenlijk, dat men toch niet zo alles hoeft te zeggen wat men denkt, want juist toen er een angstgebrul uit de bewegingloze verschijning kwam, mompelde de kapper voor zich heen: ‘Dat is mijn alles, daar leef ik voor, de Kunst.’ Ik zou hem bijna met mijn stomme eerlijkheid de illusie van zijn leven ontnomen hebben –

en wat zou er dan overgebleven zijn? Een kapper die erg moet oppassen dat zijn zaak niet verloopt, want er kwamen woedende woorden uit de bewegingloze – en naar de brandlucht te oordelen, moest er iets ontzettends met dat geplaagde hoofd zijn gebeurd. Het filmachtig personeel riep wanhopig: 'Pa, waar blijft u toch, die mevrouw wil los.' De kapper maakte de mevrouw los, zoals men een oude auto zou demonteren; hij trok er zich geen zier van aan, dat die mevrouw het voornemen had nimmer in zulk een onserieuze zaak terug te komen, waar het levensgevaarlijk was een permanent te nemen. 'Brutaliteit,' besloot ze als een korte conclusie met een boze blik op mij. 'Men moest zich aan zoiets helemaal kunnen wijden,' mediteerde de kapper-kunstenaar, zonder enige notitie van de beschadigde dame te nemen, 'van 's ochtends tot 's avonds met goede modellen; ik heb zo genoeg van dit hele gedoe hier.'

Het filmpersoneel had 'pa' gezegd, dus hij had een respectabele familie te onderhouden. Welk een moeilijke combinaties heeft de Schepper gemaakt, iemand die pa, kapper en kunstenaar in één persoon verenigen moet tot de dood erop volgt. 'Ik geef mijn kunst nooit op,' vertrouwde de ongelukkige me toe, en ik zag hoe een nieuw slachtoffer zich niets kwaads vermoedend aan het folterwerktuig liet vastmaken door de wel fraaie, doch onhandige kinderen van de kapper.

'Misschien kan uw dochter m'n haar wassen,' poogde ik te redden wat er die dag nog te redden viel – een verkeerd gewassen hoofd met desnoods wat resten zeep erin

en water langs je hals moest nog een verrukking zijn tegen een verkeerde permanent.

Maar de kapper protesteerde: 'Nee, ik krijg hier haast nooit iemand om over de kunst te praten; 't zijn allemaal zulke stommelingen hè, ze kunnen geen plaat uit de bazaar van een kunstwerk onderscheiden, alleen alsmaar zichzelf in de spiegels bekijken; ik word er misselijk van, wat een vak! 'k Zal u nog eens wat laten zien, een ogenblikje.'

Ik zat met een grote witte schuimbol om mijn hoofd gehoorzaam te wachten. Hier viel niet aan te ontkomen; alle kunstenaars, al hebben ze maar één keer in hun leven bijna iets goeds gemaakt, hebben nu eenmaal iets van bezetenen en deze man had de ziel van een kunstenaar. Toen ik nog eens goed naar de haringen en citroenen en geraniums keek, zag ik eigenlijk niet heel veel verschil tussen dit werk en dat wat men meestal op de steeds wederkerende kunsttentoonstellingen aantreft. Wat moesten die anderen beginnen, die geen kapperswinkel hadden? Maar deze verontrustende gedachte behoefde ik niet ten einde te denken. Want er stond een gekleurde crayontekening voor me van een jongeling in zondagskostuum. Zo iets buitengewoons konden alleen de heel geraffineerden onder de kunstbroeders of de volkomen eenvoudigen. Een jongmens in een lichtgele pull-over met groen wurmenpatroon en lichtbruine plusfours die niet op de juiste plaats ophield – en een volkomen uitdrukkingloos gezicht met een bril en glad naar achteren gekamd en geplakt haar, in de rechterhand een

plechtig opgeheven tennisracket. Waar had ik die jongen toch juist nog gezien? 'Ja, dat is ie,' beaamde de kapper, en ik constateerde dat werkkleding, ook al is het maar een gewone kappersjas, de (uiterlijke) mens veredelt. 'Och,' verklaarde de kapper, 'hij had juist z'n nieuwe trui aan en toen heb ik hem daar maar eens in getekend.' Volkomen nieuw-zakelijk – Rousseau le Douanier – alle wurmen van de pullover stonden er precies op en dat oerdomme gezicht staarde in een zondagse leegte. Ik was zo verrukt van de tekening, dat ik helemaal vergat dat ik in het schuim zat; de klodders die kil langs mijn rug sijpelden, brachten me tot de werkelijkheid terug. 'U heeft talent,' zei ik met volle overtuiging, 'zo iets goeds heb ik in lang niet gezien, zo iets echts vooral.'

Toen klonk de gil – er gebeurde iets met een contact en het rook scherp naar verbrand haar en rubber.

Een der beeldschone dochters van de kapper kwam op me toe, bleek zelfs onder de schmink en fluisterde me trillend van narigheid in: 'Spreekt u om godswil niet met Pa over kunst, dat is nu de tweede klant in één middag, komt u dan eens 's avonds op de thee.' Ze spoelde mijn haar onvoldoende uit en gaf me een vluchtige behandeling met de föhn, terwijl haar kunstzinnige vader met watten, vaseline en technische moeilijkheden de handen vol had.

De permanent-patiënt scheen in bewusteloze toestand te verkeren, want ik hoorde verder niets.

'Artiestenprijs,' zei de kapper toen ik betalen wilde, 'een kwartje, wij zijn artiesten onder elkaar.' Ik zou haast

over die tekening met de wurmen-pullover onderhandeld hebben – ik had er echt iets bijzonders mee ontdekt. Maar de dochters stopten me zo bliksemvlug af en hielpen me zo snel in mijn jas, dat ik het gevoel kreeg een gevaarlijke misdadiger te zijn. En eigenlijk kan men dat in alle onschuld worden, wanneer men in een melige burgerstraat van het nieuwe stadsgedeelte in een kappersetalage iets ontdekt dat als een openbaring van frisheid is en een sfeer heeft, die zo heel verschillend is van alle nieuwe stadsgedeelten.

EEN DAG BEGINT

Er zijn dagen, die zo heel erg zonder perspectief beginnen. Van de nacht wil ik niet eens spreken, de nacht die eindeloos was en waar verschillende volgens de prospectussen totaal niet schadelijke, doch zeer weldoende slaapmiddelen der Farben- und Chemikalien-Industrie mee te maken hadden: 'Der Patient erwacht vollkommen frisch und wie neugeboren' staat in de gebruiksaanwijzing. Jawel – wie neugeboren! Met een bonzend hoofd en rare streepspiralen voor je brandende, doodvermoeide ogen moet je nog 'goeiemorgen' brommen. Dat hoort er zo bij – elke nieuwe dag behoort men zijn familie en huisgenoten een vriendelijk 'goeiemorgen' te wensen. Je brave, met een achturige ongestoorde slaap gezegende huisgenoten! Ze vinden je een mispunt, dat kan je zo zien; een humeurig, bleek, onaangenaam mispunt. Ik vind mezelf ook een mispunt. En wat zou je graag blijmoedig en vrolijk de nieuwe dag willen beginnen. Wat zou je met verheffende tevredenheid als Cor Ruys willen zingen: 'Ik zing, ik zing mijn morgenlied.' Maar je verwenst het morgenlied van de dienstbode van twee hoog, die al stofzuigende uitgalmt: 'Ich bin ja heut' so glücklich, so glücklich.' En je verwenst de radio's van de andere burens, en hun pianospelen en matten kloppen en ruzies over de pluizen, die van de ene veranda op de andere terechtkomen.

Zelf zou je het liefst ook zo flink in het leven willen staan, met energie pluizen verbieden, zingend stofzuigen, met ferme kracht op matten kloppen, ruzie maken desnoods. Maar je bent tot niets in staat, tot geen kwaad en geen goed, en dat behoort tot één der lelijkste toestanden, waarin de mens verkeren kan – lauw te zijn en niet van goede wil. Natuurlijk ligt er ook nog een rekening van de tandarts bij je ontbijt en een brief van iemand die voor-geeft tot je beste vrienden te behoren. Deze vriend wil eens openhartig met je spreken en je eens flink de waarheid zeggen, omdat hij het zo goed met je meent. Op een enigszins gelukkiger dag, goed uitgeslapen, zou men met redelijk verstand deze brief ver van zich doen, na de eerste regels gelezen te hebben. Want lieden die behoefte hebben je zo erg de waarheid te zeggen, omdat ze het toch zo goed met je menen, hebben alleen maar behoefte je nou eens lekker, in het vriendelijke en fijne dan altijd, zoveel mogelijk onaangename, beledigende en onhebbelijke dingen midden in je gezicht te zeggen – in dit geval te schrijven, wanneer ik het eens vrij uitdrukken mag . . . Maar je leest het uit, dat epistel, tot het bittere, valse einde toe – want het is géén gelukkige dag en je hebt géén redelijk verstand en wat het ergste is, geen schijntje gevoel voor humor meer. Je neemt alles diep tragisch – het uitzicht op het transformatorhuisje en de moderne school tegen een stofdoekachtige lucht, het faillissement van de zevende kruidenier op de hoek van het moderne straatje, waar de meubelen op straat worden gezet en waar de zesde kruidenier, die hetzelfde gebeurde, met belang-

stelling naar staat te kijken, iets waar de Engelse 'Humorist' een gevoelig grappig plaatje van zou tekenen met een geestig droog bijschriftje. Maar je vergeet, dat de Engelse 'Humorist' misschien ook iets grappigs zou kunnen tekenen van iemand, die een vriendenbrief met waarheid ontvangt, en dat die iemand iets geestig-droogs erbij kan opmerken. Het is jammer dat men zelden op het goede ogenblik gevoelig-grappig en geestig-droog kan zijn. De nacht die volgt op een vervelende situatie vallen je soms prachtige gezegden in, die tintelen van geest en gevatheid en boven de dingen staan. Nu valt je niets beters in dan de radio aan te zetten – het domste, wat je juist kon doen. Er valt iets uit, dat als 'Spieluhr und Puppentanz' (J. Schebek) aangekondigd wordt en dat in zijn suikerzoete klokkebelletjes-luchtigheid erg slecht bij je sombere stemming past. Je rukt de stop uit het contact of je hem vermoorden wilt en je zou wel overal de stop uit willen trekken, uit stofzuigers, mattekloppers, uit zingende en ruzie makende mensen van één en twee hoog, aan weerszijden. En je betreurt het alleen, dat er aan alles niet zo'n radiostop zit, waar je ten eerste je woede een beetje op koelen kunt en ten tweede weldadige stilte mee te voorschijn roept.

De mevrouw van één hoog bij voorbeeld, waar je langs moet om de deur uit te komen, zou met een stop die men verwijderen kan nu niet zo afschuwelijk heftig en ordinair door kunnen kakelen tegen een bloemenman, die haar dertig narcissen voor zes cent tracht te verkopen. Dertig goudgele licht-narcissen voor zes cent. Het voorjaar, de

zon, de belofte voor zes cent. Maar de mevrouw wil dit alles en als het kon nog meer voor vijf cent hebben. Ze heeft 'ze' ergens voor vijf cent gezien. Deze mevrouw, die voor een deuropening staat waar gebakken vis-, petroleum- en huislucht uitkomt, behoorde bescheiden te zijn. Ze heeft een ongunstig uiterlijk, een schrille kraakstem, een soort ochtendgewaad met nachtmerriebloemen erop en heet maar Meijer. Ze zou de weldaad van dertig voorjaarsbloemen kunnen ontvangen voor zes cent, zonder er iets anders voor te doen dan zes luttele vieze centjes neer te leggen – de prijs van één harer gebakken bokkingen. Maar ze verlangt andere bossen op zicht – ze is bang bekocht te zijn – je kunt nooit eens weten – misschien zijn er voor zes cent nog bossen, waar drieëndertig narcissen in zitten. En geduldig sleept de bloemenman andere bossen narcissen aan; hoewel ze alle hetzelfde eruitzien: goudgeel, uit zon en licht gemaakt, dertig voor zes cent. De mevrouw van één hoog heeft buiten en behalve het nauwkeurige inkopen van bloemenvreugde ook nog tijd mij van top tot teen, links, rechts, van voren en denkelijk ook wel van achteren op te nemen. In gelukkiger momenten heb ik altijd nog de tegenwoordigheid van geest gehad één en twee hoog-verschijningen beleefd te groeten, met een vriendelijke opmerking over het weer, hun juist functionerende stofzuiger, poes of kinderen. Dit keer groet ik expres niet, omdat ik de pingelende mevrouw verachtelijk vind, een slechte dag heb en werkelijk geen grein gevoel voor humor meer bezit. Natuurlijk erger ik me daarna des te meer, ik heb mezelf tot een niet groe-

tende mevrouw van drie hoog gedegradeerd en ik had nu juist zo iets aardigs over die prachtige, gele, goedkope narcissen kunnen zeggen, de bloemenman kunnen ondersteunen en de wantrouwende mevrouw van één hoog het verschrikkelijke vermoeden kunnen ontnemen ‘bekocht’ te zijn. Met voelbare wrok in mijn rug ga ik de straat op, waar het voorjaar ook slecht gehumeurd is, een beetje winderig, een beetje stoffig en verkleumd. Onwennig staan de heel jonge kastanjabomen rond het moderne pleintje, zo maar op de straatstenen in gezelschap van een benzinepomp. Hun witte kaarsen maken me ineens doodtreurig . . . waarom witte feestkaarsen dragen te midden van een stoffig modern stadsplantsoentje – waarom groen lentebblad boven een benzinepomp, waarom de mevrouw niet gegroet, waarom krijg je zo’n nare brief, waarom neem je zoveel produkten van die Duitse chemicaliënfabrieken. Waarom moet je nu zo door en door ongelukkig zijn . . .

De nieuwe voorjaarsmodes die elk jaar onverbiddelijk terugkomen – hoe kan zo’n etaleur het telkens weer overdoen – zo’n wassen schepsel aankleden, met overdreven sierlijke bewegingen, met nu en dan een blik op het winters geklede, kritisch toekijkende publiek. Hoe raken ze ooit hun luchtige, op Italië-zon berekende voorraad kwijt! Hoe zou de mevrouw van één hoog er in dat avondtoilet met rugdecolleté uitzien of in die blazer met matrozen-reminiscenties en ankerknopen? Niet aan één hoog meer denken. Er was een tijd, lang, lang geleden, een dag of twee, drie, dat je jezelf vol belangstelling af-

vroeg, hoe jou de décolleté-japon en de matrozenblazer zouden staan. Er was een tijd, lang, lang geleden, een dag of twee, drie, dat je voor elke voorjaarsmode-etalage die je tegenkwam, tamelijk lang bleef staan – er was zelfs een tijd, dat je al een stuk of zes strohoeden op zicht had en je er de lichtste, vrolijkste en zomerachtigste van behield – lang, lang geleden, een dag of twee, drie . . . Alles was goed, je groette de mevrouwen van één en twee hoog, met vriendelijke, kleine buuropmerkingen, je kreeg een stuk of drie lieve brieven, waar niets dan aardigs en goeds over je in stond en eigenlijk verheugde je je erg over de witte kastanjekaarsen, toen de zon erop scheen in die goede, lang vervlogen tijd en op die benzinepomp heb je toen niet zo gelet.

Ik zou weer een beetje gelukkig willen worden – maar ik kan het nog niet. Ik heb ook verzuimd zelf dertig goudgele narcissen voor zes cent te kopen – en mijn huisgenoten keken me met moeilijk verholten verwijtende blikken aan toen ik zo nors en onaangenaam geen zin had ze een goedemorgen te wensen. Voor een café zit een dikke heer al met smaak te eten, hoe is het mogelijk zo vroeg op de dag al zoveel schalen en vorken voor je neus te hebben – dus warm eten al. De man vergeet soms helemaal zijn vork naar zijn mond te brengen, wanneer er op straat iets zijn aandacht trekt. Een kelner draagt af en aan, helemaal voor die mijnheer alleen. Wat een energie hebben de mensen toch – etaleren, warm eten op de vroege ochtend, bedienen, chaufferen, fietsen, bokkingen bakken. Diepe treurigheid bevangt me weer door

het gemis aan energie dat ik opeens zo heel duidelijk bij mezelf constateer.

En dan het leven, dat eerst in de havenbuurt klopt en schreeuwt en sjouwt en trilt, ijzeren kettingen op de straatstenen, kisten die bijna op je tenen terechtkomen, bezwete mannen, die je toebrullen op te hoepelen! Eigenlijk ben je overtollig, dat voel je heel duidelijk – zowel in de moderne buurt met de jonge kastanjes, als in de havenbuurt met zijn oude huizen en masten. Maar je bent niet zo heel erg treurig meer. Er zijn geen nieuwe modes en geen gekleurde opanken, die zo en vogue gekomen zijn, in deze buurt. Men etaleert hier alleen scheepsartikelen en vetlaarzen. De grijze stofdoekachtige lucht, die boven het transformatorhuisje was, wordt hier tot een loodgrijs dramatisch gebeuren. Gebakken bokkingen, petroleum- en koollucht zouden hier niet detoneren. Eigenlijk heb je wel zin in een gebakken bokking of ook wel in een sinaasappel. Een sinaasappel schijnt het verrukkelijkste te zijn wat op deze wereld te krijgen is. Hoe dat kleine oude jodenventje de zuidvrucht in de hand neemt, bevoelt en beruikt, in een ommezien de schil er vanaf heeft gehaald! Nooit zullen u en ik zó rap en bijna onzichtbaar de schil van een sinaasappel af krijgen. Nooit zullen u en ik ooit zo vlug als dat ouwe rakkertje op een in volle vaart rijdende vrachtwagen springen. En het genot van een sappige sinaasappel zó combineren met een gratis ritje – een wild, ruig, door acrobatiek verkregen ritje – wanneer men bedenkt dat het mannetje om en bij de zeventig is en eigenlijk niet veel meer schijnt te

bezitten dan juist dat in haast veroverde ritje en de sinaasappel.

Het leven is weer lief geworden en een sinaasappel behoort werkelijk tot het verrukkelijkste dat de aarde bieden kan. En de straatkeien, waar de vrachtwagen op hobbelt, ook. En de goudgele narcissen, waarvan hier werkelijk dertig voor vijf cent te krijgen zijn. En de wind en het water en de zon, die komen zal . . .

DE GROTE REIS

Lang bleef ik voor het plakkaat staan, dat in het zijstraatje voor het kruideniersnerinkje hing. Een van de zijstraten, stegen en sloppen die naar peper, notemuskaat en foelie genoemd zijn, doch niet ernaar geuren. Vlak voor mijn woning is het brede water en de grote lucht, maar om de hoek woont het kruideniertje, dat tegen twintig anderen van zijn soort een zware concurrentiestrijd op leven en dood moet voeren in Peper-, Muskaatnoot- en Foeliebuurten.

Op het plakkaat stond echter: 'Hierbij nodig ik mijn geeerde clientèle uit tot een heerlijke autotoer. Vertrek met luxebussen, alles inbegrepen, op 31 juli, des ochtends om acht uur, naar bos en hei.' Het was een ernstig, nuchter, triomfantelijk plakkaat bij nader toezien – niets van een goeie mop of grap, die ik er eerst bij verondersteld had: 'Mie en Ko' of zo iets.

Het winkeltje was ongeveer zo groot als een ouderwetse linnenkast. De kruideniersvrouw zat meestal in zwaar-moedig gepeins, hoewel tamelijk zwierig gekleed, naar de overkant te staren, waar ook een kruidenier woonde, de meest directe concurrent, oorspronkelijk van een nòg kleiner linnenkastformaat, maar die door een der onbezonnen, grillige invallen van het lot, van miniatuurwinkeltje tot 'pand' – een nieuwe aanbouw in

plaats van een vervallen krot – was uitgebreid.

Mijn kruideniersdame kon dat moeilijk verkroppen – ze ging nog grotere hangers in haar oren dragen, nog glanzender zijden blouses aantrekken om de overkant te tarten en indruk op de klanten te maken; het zoontje, Karel-tje genaamd, kreeg op zijn tiende levensjaar een mosterd-kleurige plusfour, die hem van een toch al onooglijk knaapje tot een onmogelijk wezen maakte. De kruidenier echter, de man, vader en ondernemer der linnenkast-affaire bleef wie hij was, bescheiden en eenvoudig, doch zijn hersenen gingen aan het werk en zonnen op tegenmaatregelen. Hij voerde een vernuftig bonnensysteem in, waardoor het toverachtige van een soort reiscadeau mogelijk werd voor vijfenzestig schepselen uit de donkere krotten, stegen en sloppen, waar het naar haring, uien en voze sinaasappelen stinkt, doch die de benamingen mochten behouden van de oude Compagnie, die eeuwen geleden in die sloppen de pakhuizen stichtte, waar het goede en sterke uit de koloniën toen geurde: peper, foelie en notemuskaat.

De luxeautobussen kwamen rijk in het lak aangereden en ze moesten parkeren tot voor het brede water, waar ik op uitzie. En de vijfenzestig klanten – vrouwen en kinderen inbegrepen – ze kwamen werkelijk ook, allemaal in feestkledij en misschien ook gewassen en verschoond.

Het waren klanten van centen, stuivers en dubbeltjes, die het geluk tegemoetreisden.

Ze hadden geen blasé gezichten van: even naar Stockholm, daarna boodschappen doen in Parijs, en dan nog

een ogenblikje, dus een week of vier, in Zwitserland, desnoods met de Dolomieten erbij. Er waren zuigelingen en negentigjarigen met mummelmonden; er waren vrouwen en mannen, waar de handen zo vreemd lomp aanhingen van te veel werk of geen werk meer; er was flodderige, goedkoop geklede, giechelende jeugd tussen de vijftien en twintig met watergolven en geplakte gomhoofden, giechelende jeugd, waar binnenkort misschien het noodlot dreigend en onafwendbaar beslag op zal leggen.

De reis begon met gewuif, zoals het eigenlijk aan de grote stations en vlieghavens al geen mode meer is, grote witte zakdoeken vielen langzaam en plechtig uit heldere, gesteven vouwen, wuifzakdoeken – met goedkope eau de cologne erop – voor een groet voor de grote reis.

En iedereen was gelukkig en ging vol verwachting een schoon en onbekend doel tegemoet. De eenvoudige kruidenier uit het linnenkastwinkeltje met zijn beste (zwarte) pak aan was de baas van al het geluk – zijn vrouw glom trots in glinsterende zijde met noppen erop en zijn Karel-tje stond eigenwijs en breedbeens op zijn tiende jaar in zijn eerste plusfour.

De kruidenier echter glimlachte slim en met een kleine triomf in de ogen wuifde hij naar zijn overbuur – de concurrent van het ‘pand’, die verstomd het grote gebeuren gadesloeg.

Keurige chauffeurs met goudgebiesde petten lieten met veel gedaver de zware motoren aanslaan en de grote reis in luxeautobussen, vijfenzestig klanten aangeboden, naar bos en hei, ging beginnen.

En ik hoopte eigenlijk, dat ze allen – de kruideniersfamilie met hun vijfenzestig gelukkige reisgenoten zo eenvoudig en vatbaar voor het geluk – dus arm – mochten blijven. Want wanneer het lot een luim krijgt, wordt de geluk verspreidende kruidenier een concern, en de vijfenzestig zaligen kunnen door zulk een luim misschien vijfenzestig verveelde en vervelende welgestelde burgers worden (of hun kinderen dan) – en het wonder zal hen niet meer bereiken – geen reis zal ooit groot genoeg meer voor hen zijn.

GESCHIEDENIS VAN EEN MANKEREND BEEN

Het laatste 'zilver' is nu naar de bank van lening gebracht. Hoewel het nogal zwaar in mijn tas woog – vorken, lepels en een meer dan levensgrote soeplepel – bracht het weinig op.

'Vraag meer goud' zou ik met aandrang een iegelijk willen aanraden, die in het huwelijk treedt, het met een twaalfeneenhalfjarig jubileum herdenkt of bij een ander heuglijk feit veel voorwerpen van zilver cadeau krijgt. Om van kristal niet te spreken – het is meestal maar gewoon glas en wordt op den duur toch gebroken; en mocht het werkelijk kunstig in kristallen geslepen zijn en door een wonder en de dienstbode gespaard blijven, de bank van lening neemt geen kristal. Men geniet er overigens een prettige, zakelijke behandeling, in de bank van lening. Het personeel is beleefd, correct en deskundig: het bepaalt in een deel van een minuut de waarde van zo'n paar zilveren dingen – men kan geen prijzen opdrijven door te vertellen, hoe duur dat zilver in zijn tijd wel geweest is, ook niet met tranen in de ogen verzekeren, welk een familiegeluk het zilver heeft meegemaakt. Men krijgt enige guldens en een 'briefje', een voorwerp, dat veel in de portemonnaie van verdronken lieden wordt gevonden; het ondergoed is dan van grauw tricot en alles is gewoon, mond gewoon, neus gewoon, 'postuur' ge-

woon. Alleen ontbraken er altijd wat tanden en kiezen in boven- of onderkaak, het bezit van één of meer gouden tanden zou misschien een triest politiebericht minder gebracht hebben. Alles heeft verband met elkaar onder de zon en de sterren van deze wereld – alles . . .

Men eet nu met rare lichte dingen, die overdreven glimmen en overdreven gelijkmatig zijn, vooral de vorken. Het is heerlijk een zilveren vork te hebben, met een beetje ongelijke en gesloten tanden, maar de steel is zwaar en sterk met grote keuren en die zegt ‘eet maar lekker’. Die vork heb ik nu niet meer, en het is vreselijk sentimenteel gevoelens te krijgen ten opzichte van een vork, het is helemaal vreselijk sentimenteel te zijn of te worden – het is een vies, week gevoel, goed voor een dik, rozig soort mensen die veel geld op de bank hebben. En men went werkelijk aan alles; ook aan het hanteren van gewichtloos eetgerei. En de werkvrouw neemt het niet mee – dat is ook een voordeel, ze laat het rustig in de la liggen. Vroeger verdween er veel van het zilver; men was luchthartig en at natuurboter en men kon over elke zilveren lepel geen kwestie maken met een werkvrouw, die verder zo bijzonder aardig en geschikt was. Ook van de margarine neemt ze niets mee – het is opmerkelijk, hoe veel langer men met een pond margarine dan met natuurboter doet – misschien ‘strijkt het veel voordeliger uit’, zoals de werkvrouw optimistisch meent opgemerkt te hebben. Dus men is ook weer enige zorgen kwijt.

Maar vijf kamers zijn te veel – men moet iets tegen de huur ondernemen. En de belasting doet er dan ook wat

vanaf, heb ik gehoord, wanneer men een kamer verhuurt. Men kan van alles op zijn kamers krijgen – o, lieden genoeg die op zo'n kamer afkomen. Heren met steenpuisten, die boven hun boord uitkijken, heren met vochtige handen en zegelringen met een monogram of geen monogram, heren met schilfers op hun jaskragen; alles onschuldige, kleine menselijke euvelen, waar de heren niet eens last van schijnen te hebben. Dames hebben van alles last, van corpulentie, van ongetrouwd-zijn, van getrouwd-geweest-zijn, van geen filmster te zijn, van er een te willen worden, van slecht gevormde benen, van te goed gevormde benen, van te veel gezondheid, van te weinig gezondheid, van boven de dertig te zijn en van beneden de dertig te zijn. Dus, geen dames.

Het ontbreken van een been en het Zwitsers zijn vond ik geen bezwaar, dat zijn constitutieve eigenschappen. Ook het revolutionair-zijn schrikte me niet af, dat was een begrip. Het been vond ik overigens het onbelangrijkst; eerstens hield ik het voor een beetje moeizame gang, en dan was het toch lang niet zo afstotend als steenpuisten, schilfers en vochtige handen met daaraan prijkende zegelringen met of zonder monogrammen. Verder heette hij Waldemar Schmitt, was ergens kunstschilder, ergens reclameontwerper, 'ganz toll modern', en ergens had hij een eigenaardig matineus beroep bij een nieuwsbureau tussen zes uur in de morgen en twaalf uur in de middag. Hij wist alles van Nietzsche, Bruckner, Bach, Ibsen, Debussy, de Primitieven en Morgenstern. Maar hij wist niet wie Joseph Conrad, Galsworthy, Dickens en ter-

nauwernood wie Breitner was. En dat was een hiaat. Eerst ging alles heel prettig – ik bedoel, toen hij nog niet ‘op kamers’ bij mij was. Hij kwam op herfstmiddagen praten en hees zich zo de trap op, dat men geen stappen hoorde – en ik houd van geruisloosheid. Hij had het gezicht van een vertekende barok- engel, met te veel energie aan de kin, te weinig neus, te veel rose wangen, te veel grelblauw in de ogen en veel te veel blond lang meisjeshaar. Zijn gelaat was altijd een beetje treurig en pruilend – ik geloof van het revolutionair-zijn. Maar hij was geen ‘mijnheer’, en dat vond ik een voordeel. Hij wilde iedereen gelukkig maken, mooie dingen voor de mensheid doen, hoewel hij soms liet doorschemeren dat hij een hekel aan de mensen had. Het was ontzettend moeilijk om het alles goed te begrijpen – maar hij paste bij de herfstwind die om het huis gierde en de paar bomen die nog voor mijn huis aan de haven overgebleven zijn. Hij wilde alleen maar op die kamer zijn, denken, lezen en filosoferen; hij zou helemaal voor zichzelf zorgen. Hij behoorde tot die mensen, die geheel in zichzelf verzonken op zoek naar het heil der mensheid zijn en daaraan werken; dat zei hij in het Duits en het klonk heel mooi. ‘Jeden Tag frisch erleben’ was één van de opwekkende aanmoedigingen van zijn levensleer.

Doch ik wist nog steeds niet, dat zijn been een prothese was, of liever gezegd, dat er een been ontbrak – ik wist het niet. Toen kwam hij officieel op een koude dag bij me wonen – plotseling stond hij op zijn geruisloze manier voor me met een zak. Het was een vreselijk soort zak –

er stak iets van onheil in die zak, er kwam een vreemde carbollucht vandaan. De zak was te vol, tot boven aan toe was die zak gevuld en toegebonden met het soort hennep waar zelfmoorden mee gepleegd worden. Achter die zak stond Piet, zwarte Piet. Nu moet men zich vooral niet de vrolijk hupse, negroïde Piet met de zak van Sinterklaas voorstellen, een vertier brengend jongmens, met roet ingesmeerd, in het aardige middeleeuwse uitdragerskostuum gekleed, dat tot ieders verbeelding spreekt van gezellige winteravondjes in huiselijke kring. Deze Piet had een manchester broek aan en was enkel hier en daar met roet ingesmeerd. Verre van aan huiselijke feestkringen te herinneren bracht hij een vleug van donkerste ellende mee, gepaard gaande met sterke ontevredenheid en vloeken. Daar ik Piet voorlopig slechts voor een zakdrager hield, uit de hel gekomen, ging ik me met Waldemar Schmitt bemoeien, mijn huurder. Hij stond somber naast de zak, verwilderd rondstarende en het behangsel honende, dat zijn kamer nu eenmaal had. Op dit behangsel nu had ik Waldemar Schmitt bij vorige, nog niet in kwaliteit van huurder afgelegde bezoeken met klem gewezen; het was het behangsel van een vorige huisbewoner, en het hoofdmotief bestond uit donkerblauwe rozen, die met kruisdruk erop aangebracht zijn. Ik had dat behangsel niet ontworpen, noch gekozen – het was van de vorige huisbewoner geweest. Waldemar had met moderne ontwerper-goedigheid over dat behangsel als een bagatel zijnde gelachen; hij zou iets met affiches doen, ganz toll moderne, ik zou iets met doeken doen,

en de blauwe rozen zouden als een verre groet uit het verleden slechts hier en daar schuchter erdoorheen schemeren.

De vorige huurder verwensende nam ik Waldemar Schmitt mee naar mijn kamer, terwijl zwarte Piet de decoratie-vernieuwingen zou aanbrengen. Trouwens Piet had niet stilgezeten, beware, Piet had het zijne al gedaan. Piet had koffie gezet in een vreemd glazen toestel, dat volgens W. Schmitt alleen in Duitsland te krijgen is. Hij had uit de zak enige voorwerpen gepakt als koffiepot, verroeste pannen en blikken, brochures en boeken – een en ander wild door elkaar gerangschikt en bij dit alles zijn pet opgehouden. Boven op mijn kamer vertelde Waldemar Schmitt mij zijn geschiedenis. Het was de geschiedenis van het been. Zijn vader had zwaar gedronken en een oom had in drift zijn koetsier vermoord – zijn broer, W. Schmitts broer, was krankzinnig geworden, omdat hij voor zijn medisch examen gezakt was. En Waldemar Schmitt had met twaalf jaar een sterke aanval van ‘Jugendirresein’ gehad (het schijnt een in Holland weinig bekende kwaal te zijn) en was ‘ganz ruhig’ op een tram afgelopen, op een in volle vaart zijnde elektrische tram, ‘bei vollem Bewusstsein – nur so . . .’ En eerst was alles ‘ganz lustig’ geweest zonder dat ene been; hij had zelfs kunnen zwemmen. Maar toen hadden de mensen gezegd: ‘Kijk, die arme jongen, hij kan warempel zwemmen.’ Ja, Waldemar Schmitt, ik weet dat de mensen altijd iets stoms zeggen op het verkeerde ogenblik. En de meisjes hadden later gevraagd: ‘Hoe komt het, dat je zo raar

loopt?’ O, Waldemar Schmitt, wou je soms, dat de meisjes van zo’n jaar of zestien, zeventien iets verstandigers zouden zeggen! De meisjes en de vrouwen willen een man met twee scherpe vouwen op de broekspijpen, een man met een pak dat zit, om naast dat pak ook netjes en vlot gekleed te kunnen flaneren. De meeste meisjes en vrouwen willen toch eigenlijk maar een chic, flink pak hebben, om zich mee te vertonen – en daar maak jij je treurig en ellendig om, Waldemar Schmitt? En denkkelijk ben je daar ook revolutionair door geworden en toen naar Holland gegaan. En daarom begin je nu op dat ongeluksbehang te schelden. Waar is je filosofie en het geluk der mensheid, arme kleine manke hond met je ene been en – Piet?

Piet heeft in plaats van wenkbrauwen twee dikke ineenslopende snorren boven zijn gedegenereerd diepe oogholten, die hem een zeer duister uiterlijk geven. Piet is van Kattenburg, de meest proletarische wijk van Amsterdam. Piet haat alles waar hij naar hunkert: geld, een donkerblauw colbertkostuum, bruine molières, een gleufhoed. Maar Piet is Waldemar Schmitts tweede been. En Waldemar Schmitt maakt me met krankzinnig flikkerende ogen op die manchester broek van Piet attent: ‘Hij draagt maar manchester, maar hij is honderd procent mens,’ verklaart hij raadselachtig en onsamenvattend van Piet, zijn vriend, zijn tweede been. Nu heb ik nog nooit op het soort stof van iemands beenbekleding gelet, alleen bij de Schotse Hooglanders vond ik die opmerkelijk en interessant. En iemand die voor honderd

procent mens is, heb ik nog niet het genoeg gehad te leren kennen. Doch ik zal met Piet rekening moeten houden; uit een mistige grauwe dampkring is Piet plotseling verschenen met de zak; en alles hoort bij elkaar, Waldemar Schmitt, de zak, Piet en de carbollucht . . .

Waldemar Schmitt zit met Piet ontevreden in de kamer met het open haardvuur – niet die met de donkerblauwe rozen. Het is de kamer, waar de grote tekening van Millet hangt, een ruig in zichzelf gekeerd mannenprofiel, nadenkend neerkijkend op de rode vlammen, op Waldemar en Piet. Het is de kamer met de drie No-maskers: de bleke jonge vrouw met de vreemd-zinnelijke mond, de oude man en de oude vrouw met de ivoeren gelaten. Het is de kamer, waar de antieke Japanse waaier hangt, die uit goud en zilver, blauw en groen, lucht en water is gemaakt – het heelal, de zilveren hemel en de grote gouden zon en daartegen wat blauwe klokken en wuivende grashalmen – macrokosmos en microkosmos op een kleine, speelse, vederlichte waaier . . . Ze zitten als verdoemden in die kamer, omdat het esthetisch gevoel van Waldemar Schmitt zich nog steeds verzet tegen het blauwe rozen-behangsel – ook het esthetisch gevoel van Piet verzet zich ertegen – hij noemt het een ‘pestkamer’. Om nu de waarheid over deze kamer te zeggen: die kamer was een gezellig lelijke kamer met een genoeglijke sfeer, waar mijn logés het allerplezierigst vonden. Er stonden wat ouderwetse meubels uit de Biedermeier-tijd, waar dat blauwe rozenbehangsel het niet eens erg kwaad tegen deed, er hing een aangename lavendelgeur, er was een

zacht, gedempt licht. Nu is deze kamer tot een verblijf omgetoverd, dat in de Hel van Dante tot een der ergste straffen gepromoveerd zou kunnen worden: er is een schel, ontzettend licht gekomen van een ultramoderne lamp, door Waldemar ontworpen en door Piet gemonteerd, er hangt een affiche door Waldemar ontworpen, waar grote plassen bloed op afgebeeld zijn en iets met bijlen en hamers gebeurt, er staat de zak – en er hangt de onheilsgeur.

Dan komt een dag, waarop ik het geheim van de pet van Piet te horen krijg: het esthetisch gevoel van Waldemar Schmitt voelt zich door het wijkende voorhoofd van de honderd procent Piet met de diep ingeplante haren beledigd, daarom moet Piet steeds met een pet op verschijnen. Er komt een dag, die de afkeer van Piet tegen de afbeeldingen door Waldemar Schmitt van hem maakt aan het licht brengt: 'Nau, 't is me ook wat faans, alsmaar met die mesester rotbroek en zonder boord – inplaats van in me zondagse pak en een dassie voor en een schading in me haore, en dan altijd die pit op me test.' Er komt een dag, dat Piet mijn keuken binnenstapt en iets ontzettends met uien op mijn fornuis gaat koken in mijn pan. En alle dagen vlamt nu het feestelijke openhaardvuur hoog op, omdat Waldemar Schmitt volgens Piet een 'appetie' tegen zijn kamer heeft behouden – dit is een gevoel uit antipathie voortgekomen.

En alles komt . . . Ik heb gezien hoe Waldemar Schmitt gehuild heeft om zijn ontbrekend been – hij kan er zich nooit mee verzoenen en zal het moeten, daar helpt noch

God, noch duivel aan. Wat zei hij ook weer, deze ongeluksmens? ‘Jeden Tag frisch erleben’ – dàt zei hij in een ogenblik van vergeten, toen het been goed onder de tafel verborgen was. En Piet hoorde ik de wereld en alles erin vervloeken, omdat hij niet eens dat zondagse pak had om in ‘uitgetekend’ te worden. En alles zou misschien goed geweest zijn, wanneer twee gezonde benen van de een in de manchester broek van de ander hadden gestoken. Alles staat in verband met elkaar onder de zon en de sterren van deze wereld – alles . . .

En er komt de dag, dat ik Waldemar Schmitt vijf gulden zal aanbieden, om te vertrekken zo gauw als het kan – het bedrag, dat de Stadsbank van Lening voor ‘het zilver’ heeft gegeven – en ik zal ertoe moeten besluiten die antieke Japanse waaier te verkopen, die uit goud en lucht en water is gemaakt, het heelal met wat blauwe bloemen en wuivende grashalmen – zo draait alles in een kring rond.

HET VIJFENTWINTIGHONDERDJARIGE PROBLEEM

Mijn nogal naaste familieleden waar ik niets kwaads vermoedend bij oploop, omdat ik ze graag eens terugzie, omdat het mooi weer is en omdat ik een nieuw, naar mijn smaak aardig en modieus complet aan heb, spreken eerst even over koetjes en kalfjes, om na de onvermijdelijke thee-met-koekjes me plompverloren inquisitoor te onderwerpen: 'Heb jij nu nog nooit eens eraan gedacht, wat er met je gebeuren moet, als je begraven wordt?'

Ik hap een paar maal naar adem en vraag direct eroverheen: 'Zie ik er zó ellendig uit?'

Afgezien van de tactloze gemeenheid om iemand zo maar met zijn begrafenis rauw op het lijf te vallen, terwijl die iemand nog tamelijk in orde met dat nieuwe mantelpakje, niets kwaads vermoedend, uit pure vriendelijkheid een belangeloos bezoekje komt brengen . . . OÙ peut on être mieux qu'au sein de sa famille? – jawel! 'Hoe je eruitziet komt er niet op aan,' is het gevoelige familie-antwoord, 'dat loopt maar in jurken en schoenen te graaien, alsof het geld niet op kan, dat zit verkwistend in cafés en dat laat Onze-Lieve-Heer een goede man zijn, zonder zich om iets te bekommeren.'

'Ten eerste ben ik niet 'dat', maar ikzelf, – en dan, wat gaat het jullie aan, wat ik uitvoer!' Daarna denk ik een lelijk woord, citeer echter met grote zelfbeheersing het

bijbelwoord: 'Laat de doden hunne doden begraven' . . .

'Dan wil ik je eens wat anders zeggen,' doceert een der vermelde familieleden, 'je bent toch ook zo'n stuk artiest, dan ken je wel Cecile van Denderen, ze is een schilderes van naam, – en ze is ook nog van onze familie – nu, deze dame weet dan ook wel hoe het hoort: zij heeft nu al voor zichzelf en voor haar man en kinderen gezorgd, dat ze keurig eerste klasse gecremeerd worden met Bach als begeleiding. Afgezien daarvan, dat Beethoven te opgewekt was, stelde ze Bach ver boven Beethoven, als vrouw van cultuur, dat waren haar eigenste woorden. Dat behoorde jij nu ook te doen!'

'Wat bedoel je?' vraag ik onnozel. 'Bach boven Beethoven stellen of cremeren?'

'Nee, dat natuurlijk niet,' zegt familielid numero twee, 'eraan denken, dat je een keurige eerste klas begrafenis krijgt – al was het maar voor je familie. Of je voor cremeren bent of gewoon begraven, hangt van je principes af.'

'Ik prefereer voorlopig nog een beetje te leven,' antwoord ik bescheiden, 'en o, als jullie eens wisten, wat er voor verrukkelijke dingen voor geld te krijgen zijn – jullie zeggen altijd dat ik de waarde van het geld niet ken –, dat is toch zonde en schande om al dat goeie geld, als ik het had, te besteden aan een rot-begrafenis!'

'Nu, dan zijn wij anders,' scandeert het hele familiekoor, 'wanneer jij mocht overlijden, laten we je in de puntjes begraven, zo zijn wij nu.' Ze doen of ze me een geweldig cadeau geven en verwachten nu, dat ik ze hartelijk zal bedanken.

‘Is het duur, zo’n begrafenis?’ informeer ik voorzichtig.

‘Duur en duur zijn twee; voor vijf à zeshonderd gulden heb je al iets keurigs waar je mee voor den dag kunt komen.’

‘Als jullie me nu eens vijftentwintig gulden leenden, dan zijn jullie goedkoper van me af. Ik ben zelfs bereid jullie met vijftentwintig cent per week af te betalen.’

‘Je bent een hopeloos geval,’ concludeert mijn familie. ‘Je krijgt niks. We geven alleen voor iets ernstigs. Ziekte of dood.’

Ik denk een heel slecht en kort woord. En ineens word ik hels. ‘Nu sta ik nog voor jullie en ik heb plezier in dat beetje leven, dat een mens gekregen heeft, en de zon schijnt, en ik heb een nieuw zomerjaponnetje nodig – maar zo verlangen jullie me niet te zien, hè, levend en fleurig in een zomerjapon! En eigenlijk heb ik ook nog sandalettes nodig, en Bemberg-kousen, en een charmeuse onderjurk en een flesje parfum, liefst Guerlain, kost maar vijftien gulden,’ zeg ik om ze te ergeren erbij, ik zeg nou lekker alles, want ik krijg toch niks. ‘Die vijftentwintig gulden wil ik niet eens hebben, zou ik toch niet mee uitgekomen zijn; juist met die zeshonderd gulden van mijn begrafenis misschien. Dag lui,’ zeg ik luchtig en ik laat ze verbluft, verslagen en geresigneerd achter. Het parfum van Guerlain vonden ze, denk ik, het allerergst.

Over de ‘Aias’, het welbekende Griekse treurspel, kan ik kort zijn. De vaklieden hebben het van alle kanten belicht. Alleen werd het me tot een obsessie, – het was op

de ‘populaire’ avond, die op de middag van bovenstaand gesprekje volgde – een obsessie, zei ik, dat ze het klaar-speelden met de dode Aias het hele laatste bedrijf te ‘vullen’, als ik het zo uitdrukken mag, terwijl ze ermee hadden kunnen volstaan hem achter een stuk karton te schuiven – wat Aias zelf al met tact en handigheid en een fictief zwaard dat hij zo zwierig toesprak, gedaan had –, om hem voorgoed kwijt te zijn.

‘Hup Ajax,’ had ik wel oneerbiedig willen roepen. Maar dat roept een beschaafd mens alleen op het voetbalterrein. Wat me echter opviel na vijftientighonderd jaar waren de motieven: waarom Aias wel of niet begraven mocht worden; door wie wel en door wie niet; wanneer niet en wanneer eindelijk aan het slot, goddank toch wel. En het leek me een heel karwei om de nogal robuuste dode Aias op de schouders te torsen om hem op de manier van zijn tijd een begrafenis à la Cecile van Denderen te bezorgen.

Mijn huisbediende Gradus, waar ik vaak verschillende politieke en sociale problemen mee bespreek, vertelde ik bovenstaande voorvallen en voorstellingen. Plotseling werd zijn ‘an sich’ toch al lang, bleek, zorgelijk gezicht, nog zorgelijker, langer en ernstiger.

‘Uw familie hep gelijk,’ besliste hij streng, ‘en die familie van Aojax ook – wij benne met z’n alle, ik, me vrouw en me bloeie van kindere, voor zesendertig cent in de week in het begrafenisvonnis en zo benne we verzekerd van een hele nette begrafenis van tachtig gulde de persoon.

Voor ons mensen is dat genoeg. Maar u ben van beter familie, u zal onder de vierhonderd gulde niks kenne krijge.'

De kinderen van Gradus zijn drie en vijf jaar, hij en zijn echtgenote vijfentwintig en zevenentwintig.

'Toch zonde van het goeie geld,' repliceer ik, verlegener dan bij mijn familieleden en ook ontdaan omdat ik de massa tegen me heb.

Gradus zucht even zwaar als de naaste familieleden en kennissen van mij en Aias en murmelt iets, dat in de verte aan de weeklachten van het koor van de Griekse tragedie doet denken.

'Wil u dan van de arme begraven worden?' vraagt Gradus met de diepe verachting van armen voor armen in zijn doffe stem.

'Ja, dat wil ik.'

PENSION WESSELING

De oude witharige juffrouw met het zwartwollen, ouderwetse mutsje op en de blauw katoenen werkjapon aan, was een verrassende en frisse afwisseling na de verschillende stofdoekachtige dames in vlekkelijke jumpers, die me verzochten maar niet rond te kijken – ‘nog een beetje rommelig, hè?’, of de nòg onaangename, verongelijkt uitzierende mevrouwen, die me de eigenaardige mededeling deden, het volstrekt niet nodig te hebben kamers te verhuren, dus daarom ook ‘lang niet iedereen over de vloer’ wilden hebben. En eigenlijk had men weinig keuze. Het is al even erg, wanneer de hospita’s te vuil of te helder zijn – slordige en vuile zijn meestal goedig en royaal, de al te keurige met de glimmende salonnetjes gierig en onuitstaanbaar.

Die oude juffrouw hield er tenminste geen salon op na, ze woonde met nog twee even eerwaardig uitzierende zusters in een ruime keuken met een paar slaapkamers erachter. Die keuken had iets boers en patriarchaals met enkele goede koperen en tinnen dingen erin. De zusters schenen niet veel in te brengen te hebben.

En dan was Wesseling er nog – een kerstmannetje met een wit baardje en twinkelende oogjes. Toen ik er zowat een maand woonde, wist ik dat Wesseling de onderdrukte echtgenoot van de oude juffrouw was,

de niet beminde, de bij zijn achternaam geroepene. Wanneer ik er niet zowat alles naar mijn eigen keuze had mogen inrichten in de twee bovenste kamers van dat huis in de Pijp en wanneer Wesseling er niet geweest was, zou ik al na een week zijn vertrokken.

De eerste ruzie, indien men iets ruzie noemen kan, waarbij slechts één persoon schreeuwt en een ander zwijgt, ontstond om een ‘mooi aangeklede’ lamp, die achtereenvolgens de stadia van petroleum en gas had doorgemaakt en thans aan het elektrische tijdperk was aangepast. Natuurlijk wou ik die lamp niet houden, het was een lamp uit een nachtmerrie, vooral in de schemer kregen die gasslangen iets van boosaardige reptielen die tussen het metalen rankwerk op prooi loerden. Als troef speelde de oude juffrouw de ‘naakte poppen’ tegen me uit, reproducties van Manets Olympia en een der wonderbaarlijk schone naakten van Breitner. Die moesten eenvoudig verdwijnen, want zij was altijd fatsoenlijk en eerbaar geweest.

Ik liet mijn eigen lamp aanbrengen, die in geen enkel opzicht tegen de goede zeden kon indruisen en nam met een beetje begin van haat de reproducties van de muur – ik kòn niet elke dag iets rauws en kwetsends over naakte poppen aanhoren uit de mond van een oude vrouw met zilverwit haar.

Tussen elke ruzie kwam een der andere witharige zusters kwaad over haar spreken – fluisterend, bang en sensatiebelust. De oude juffrouw luisterde dan achter de deur en joeg ze bij me weg.

Er was veel haat in dat huis, opgespaard in jaren, zorgvuldig gekweekt als een giftige, kostbare plant. Door de ruzies heen rook ik aangebrande zuurkool, een geur die doodmoe maakt en geen enkele illusie overlaat.

Alle haat te zamen van die drie oude zusters – de oudste, aan wie krachtens een onverbiddelijke wet de kleine Wesseling toebehoorde, en de beide anderen, die 't zelfs tot geen Wesseling hadden kunnen brengen – de haat van deze drie levens werd met een ontzettend geweld over Wesseling uitgestort. Dingen, die Wesseling voor veertig jaar gedaan zou hebben, werden hem verweten of ze in gloednieuwe actualiteit zich een uur geleden hadden afgespeeld. De zuurkool brandde verder aan en de drie zusters werden helemaal verzoend met elkaar door het gezamenlijk opsommen van Wesselings ondeugden.

Als de aanvoerster van het koor uit een Griekse tragedie begon de echtgenote van Wesseling steeds in te zetten: 'Weet jullie nog toen Wesseling naar Nijmegen moest en tot Brussel is doorgereisd en met net nog achtentwintig cent bij me terugkwam? – herinner jullie je, hoe hij een koets huurde en met drie vrienden de hele dag ging toeren?'

'En of we het nog weten,' viel het koor in en voltooide: 'Hij kwam met een rotting terug met een zilveren knop – en zó hebben we al ons geld verloren.'

Elk recitatief eindigde met: 'En zó hebben we al ons geld verloren.'

'Ons geld' bleek oorspronkelijk van de ongelukkige Wesseling zelf geweest te zijn, die er dus helemaal het recht

toe had om naar Brussel te reizen in plaats van naar Nijmegen, of een dagje uit toeren te gaan. Dat reisje naar Brussel was juist achtendertig jaren geleden gebeurd en de vrolijke rijtoer met de zilver-versierde rotting had zich voor eenenveertig jaren afgespeeld.

Hoe het mannetje Wesseling onder deze druk van haat en verwijt nog zo vriendelijk en opgewekt kon zijn, was me een raadsel. 'Ze is een feeks,' zei hij van zijn vrouw, 'maar wat kan je eraan doen?' En dat was alles.

De ware gebeurtenissen van Brussel en de rijtoer en andere karakterfouten vertelde hij me vlug, wanneer hij het eten naar boven bracht. Hijgend en hoestend hoorde ik hem de hoge smalle trap opkomen met het volle etens-tablet, en wanneer ik hem vlug tegemoetging, klonk de commandostem van de feeks die op de loer stond: 'Zeg, dat laat je hoor, die poespas met Wesseling, laat hem tenminste iets doen.'

Wat deed de arme Wesseling niet? Ramen schoonmaken, vloeren dweilen, kleedjes kloppen en met de was helpen. Misschien moeten er zulke zachte, deemoedige wezens op de wereld bestaan, misschien is het ook een noodzaak, dat de harden en hatenden er zijn. Doch waarom, vroeg ik me af, worden die laatsten op de eersten losgelaten – waarom is alles zo moeilijk en belachelijk en doodtreurig met de geuren van aangebrand eten erdoorheen – waarom kunnen vier mensen met zilverwitte haren, waar een groot stuk van het leven reeds overheen is gegaan, niet een beetje zacht en vriendelijk met elkaar zijn? Wesseling wilde wel, maar hij kreeg niets zachts en vriendelijks gedaan.

Op een afstand 'gezien' vormden zij in het kleine stadstuintje zulk een mooie, eerwaardige, vreedzame groep: vier oude zilverharigen, bezig met het huiselijke boontjesdoppen – er bestaan, geloof ik, zulke schilderijen uit de romantische school, getiteld: 'Als 't avond wordt'.

Doch over hun werk gebogen gingen ze verder met het uitpluizen van kleine onbenullige ruzietjes en veten, die samen wel ongeveer een kleine hel waren.

Het enige, dat ik voor Wesseling doen kon was hem van tijd tot tijd een paar dubbeltjes te geven, waar hij een borreltje voor drinken ging. Een oud veelgeplaagd man – het borreltje maakte hem zo vriendelijk en vrolijk, en Brussel was zulk een glorietijd geweest, hij had er geen kwaad gedaan. Hij vertelde me opgewekt iets van een soort poppenkast, die nu juist in Brussel zo alleraardigst was, en in Tiel was hij op een kostschool geweest, waar het ook prettig moet geweest zijn – alles was prettig tot hij trouwen ging.

Later zorgde ik, dat ik sterke pepermunt voor het mannetje Wesseling had na zo'n borreltje – ik kreeg nog meer standjes dan hij toen de oude juffrouw 'z'n drankasem als van een dronkelap' had geroken. Ze rook alles, behalve de lucht van aangebrande zuurkool. Ze kon ook niet goed hebben, dat ik die soms met eau de cologne probeerde te verdrijven uit mijn kamer; ze had nu een hekel aan 'reuk', nu ze oud was.

Op mijn belangstellende vraag, wanneer reuk haar dan niet mishaagd had, kreeg ik een verhaal waarvan ze zelf de betekenis niet eens begreep:

‘Nou, toen Wesseling ons geld had opgemaakt, moest ik kamers verhuren, hè, ik was nog jong, ja, ik ben ook jong geweest, zo goed als jij, en toen kwam er een student bij me op kamers, die doodziek werd. Dat was toch zo’n aardige, lieve jongen – en ik heb hem verpleegd, nacht en dag, tot ik er zelf bij neerviel – zo’n aardige jongen mocht niet dood, vond ik. Nou, en later hè, toen ie beter was, bracht ie me reuk mee – en ik kon die jongen toch niet vergeten, en als ik reuk ruik, mot ik toch zo aan alles denken. Groot en slank was ie, en Wesseling is altijd zo’n klein min ventje geweest . . . Nou affijn, – Wesseling, waar ben je, de roeie van de trap zijn dof, ga ze gauw poetse, luiwammes.’

Na dit verhaal haatte ik haar niet meer. Ze was lichtblond geweest met tintelende blauwe ogen, een felle jonge meid op het ouderwetse portretje. En Wesseling altijd zo’n klein ventje.

En van dag tot dag werd Wesseling kleiner en ‘minner’. Doch evenmin als de oude juffrouw de geur van aangebrand eten rook, wilde ze inzien dat het met Wesseling toch niet zo heel goed ging – ‘allemaal luiigheid van hem, hij wil ’n herenleven hebben, dat is alles.’

Op koninginndag bleef Wesseling op bed liggen – hij mocht, omdat de juffrouw het vuurwerk ging zien met een grote oranjestrik op en omdat de koningin jarig was. Het was een winderige dag – op koninginndag weet je altijd, dat de herfst komt en het is al zowat om halfnegen schemer.

Juffrouw Wesseling had geen warme mantel, maar ze

weigerde er een van mij aan te nemen: ‘Nee, ik wil niks aanneme, en hier heb je dat tinnen theebusje waar je altijd zo naar kijkt – nu geeft ik jôu wat, omdat jij mij wat geven wou.’

Mijn eerste voorkeur voor dit barse mens was toch niet ongemotiveerd geweest – dit was niet een gebaar van een hospita. Maar ze hield er een verschrikkelijke trots op na – trots kan ook al iets verschrikkelijks wezen, en dan moet je zulke lichte felle ogen gehad hebben en zulk vlammen korenhaar.

De volgende dag moest Wesseling weer opstaan – de koningin was ook niet meer jarig. Wesseling liep zo raar, of hij een borreltje gedronken had, doch dat was ‘allemaal luiheid’ van hem. De zusters vielen onmiddellijk in: ‘Allemaal luiigheid.’

Ik wilde een werkster laten komen om te helpen als Wesseling in bed mocht blijven – ‘hij is zieker dan u denkt’ – was alles wat ik zeggen kon. Maar ze was hard, ze was onbuigzaam en ze was verliefd geweest, zonder het zelf te weten – alles een jaar of veertig geleden.

En toen kon Wesseling toch werkelijk niet meer opstaan – zelfs de oude juffrouw moest het nu toegeven: ‘Wesseling doet zo raar,’ zei ze een beetje angstig, ‘hij staart maar voor zich heen – ik geloof, dat ik de dokter mot hale.’ De dokter kon alleen nog maar iets tegen dat staren doen, door Wesselings ogen te sluiten.

Ze huilde werkelijk – ik weet niet of het kwam, doordat ze toch een beetje gewend was geraakt aan Wesseling of omdat het nu eenmaal zo behoort, wanneer er iemand

is gestorven – zelfs iemand, die enkel bij de achternaam geroepen werd.

Ook de zusters hielden plichtmatig in koor mee. ‘En een mooie begrafenis zal ie hebben, daar heb ik voor gespaard.’ De oude juffrouw begon nog meer te huilen bij de gedachte aan de mooie begrafenis, die de kleine Wesseling nu deelachtig zou worden.

Wesseling kreeg veel bloemen, asters en chrysanten, de bloemen waarmee de herfst begint. En een krans was er ook nog bij – Rust in Vrede – stond op het brede lint.

Wesseling had nu werkelijk niet meer te klagen, hij kreeg van alles – sympathie, tranen, bloemen en vrede.

EEN WILTON KARPET

Er wordt een Wilton karpet van me terugverlangd, het zou per ongeluk met een verhuizing bij mij terechtgekomen zijn. Dringend en beleefd verlangt een familielid zijn Wilton karpet terug.

Het begrip 'karpet' voert mij terug naar zuur riekende, donkere, lage winkels, waar je om onverklaarbare redenen doodongelukkig werd – lang geleden – wanneer je met je moeder op een vrije woensdagmiddag uit mocht en dan naar zo'n treurige winkel werd meegenomen in plaats van naar een lunchroom met taartjes en muziek. Het begrip 'karpet' hangt met alles samen wat treurig, suf en huilerig maakte in die voorbije dagen der schone jeugd. Het had wat te maken met zeil en goedkoopte en verloren uren. Duizend kriebelige karpetten met boze bloempatronen leken op elkaar en duizend manshoge rollen somber glimmend zeil.

Dus ik houd niet van karpetten. Vanwege de goedkoopte en als een geraffineerde wraakneming op de te schrale winst schijnen er uit kwaadaardigheid die gemene bloemen-nachtmerries op gemaakt te zijn. 'Onder architectuur' ontworpen en in effen kleuren heet het nu moderne vloerbedekking; wanneer men het honorarium voor het eenvoudige rustige ontwerp betalen kan, is er iets vóór deze vloerbedekkingen te zeggen – uit dankbaarheid

voor de goede prijs heeft de architect-ontwerper geen enkele versiering erop aangebracht. Aan perzen, beloetsijstans en kelims moet men maar niet denken. De sweepstake wordt toch steeds gewonnen door iemand die kalmpjes 'in zaken' blijft en heel gewoon zijn bezigheden blijft voortzetten, zoals de opgetogen perslieden in dikke letters meedelen, en het portret van zo'n 'gelukkige' komt er dan nog bij in de courant: 'De heer Snavelboer met vrouw en dochters in de huiselijke kring'. De oude perzen zijn jong gebleven en fris en hun kleuren zijn koningskleuren. En in de kelims zijn soms dromen geweven en het tedere glore van een zonsopgang. Eigenlijk moet men ze toch liever aan de wand hangen (wanneer men bij voorbeeld een kasteel in plaats van een herenhuis in Deventer bij de Joodse Invalide zou trekken). Op dromen en zonsopgangen kan men toch niet lopen als op een karpet.

Om op karpetten terug te komen. Er is bij de verhuissrommel wel een monsterachtig groot gebloemd en wankeurig beige kleed geweest. In de trance-achtige toestand, waarin een verhuizing je gewoonlijk brengt, dacht ik dat het per ongeluk van 'vroeger' meegekomen was. Een imaginair vroeger uit een angstdroom.

Goddank wilde de werkvrouw het wel meenemen. Het was een mooie werkvrouw met een fijn gezichtje en een meewarig hart, en ze begreep alles van een ander – vooral mij begreep ze erg goed. Daarom stond ze, tot verontwaardiging van dienstmeisje, behanger, loodgieter en andere naargeestige lieden die ik nog niet kende, de hele

dag verhalen bij me te doen. Vaag voelde ik wel dat ze eigenlijk iets anders doen moest, maar ik luisterde ook veel liever dan in die verhuizing mee aan te pakken. Trouwens, wat is er in een verhuizing ten slotte te helpen – alles gaat toch verkeerd! De verhalen van de werkvrouw waren oneindig treurig en zeer leerrijk: ‘Mijn God, ze loopt op z’n laatst, ze is a-la-menuut van haar vierde kind, voel-u-wel, elk ogenblik kan dat kind komme – en opeens gaat het licht uit, ze is alleen in het donker, zonder een cent, laat staan een kwartje voor de muntmeter, voel-u-wel. Er is nog een cent geweest in het laatje, misschien doet God een wonder en maakt Hij voor een cent in het gleufje licht. Maar de cent is weg, door de kleine meid meegenomen voor snoepgoed, zoals een kind doet, voel-u-wel. God, laat het nog niet komme, la me nog effe wachte tot me man der is. Toe God, asseblief, help me, God. – En God hielp – der man kwam net op tijd thuis en Dientje kwam nog bij ‘elektra’ op de wereld.’ De werkvrouw heeft tranen in haar ogen en ze glimlacht even. Het is een schone smartelijke glimlach. Ze krijgt ook tranen in haar mooie grijze ogen, wanneer ik een levensverhaal doe. Ik heb ook verhalen die tranen waard zijn – en een glimlach misschien erbij. Ik heb ook al eens in het duister gestaan. Wij zijn op onze tijd allemaal wel eens arm, klein en bang geweest.

De verhuizing is met geklop en gedreun ergens ver weg – dichtbij ligt een groot, log beige kleed met wilde en toch saaie bloemen erop – mosgroen zijn die bloemen, het ellendigste groen dat er bestaat – en niets lijkt minder op

mos. Verhuizingen zijn eigenlijk iets verschrikkelijks. Er worden onmogelijke dingen van je geëist op het gebied van orde en stipte zakelijkheid te midden van de volslagen chaos – en er doemen ongelukkige herinneringen op bij het terugvinden van oude medicijndoosjes met naam en adres van de patiënt in schoonschrift erop en de patiënt is al dood.

In elke ontzettende salon met pendule en coupes, bij elke vervelende gelegenheidsvisite uit mijn kinderjaren schijnt dat kleed tegenwoordig geweest te zijn. Het ruikt muf als de salons en het ademt verveling uit als de verloren uren, die je onder schel bloot lamplicht over je heen moest laten gaan. Heb ik niet eens in lang vervlogen jaren een glas limonade laten vallen op dat beige ongelukskleed – de kinderen lachten me uit – er kwam een donkerrode glimmende vlek, die als door hekserij tot in het afgrijselijke groter bleef worden en de meneer en mevrouw van het verjaarspartijtje keken me kil aan. En er werd met azijn en warm water gewerkt of hun leven van dat be-roerde kleed afhing. Neen, er is geen rode vlek die als bloed in mijn herinnering nabrandt, op dit kleed te zien. Nachtmerrie-karpetten en oude medicijndoosjes, zou je die bij elke verhuizing terug moeten vinden?

Ik heb nooit goed geweten wat een ziekenzaal met dertig bedden is. Maar nu is dat oude zielige medicijndoosje te voorschijn gekomen en we spreken over ziekte, dood en sterven, de werkvrouw en ik: 'Grote God, het sterreve en je heb geen cente voor een speciaal of 'n prefesser of 'n sannetorium in de berrege. En gille en schreeuwe en der

oge verdraai van de pijn, dat ziene en hore ze allemaal van elkaar, voel-u-wel. Steune en kerreme en ze kijke je an, as het zieke wagetje komp en je zit met je zakkie appelsiene en je blommetje bij der bedde en je kan ze niet hellepe. Een mens heit toch ook hart voor een ander, voel-u-wel. En je mot daar van de andere ook alles meemake, op een zaal met dertig bedde. Dood zijn is niks, dan bê je bij je God, maar sterreve . . .’

Heb ik eigenlijk wel ooit goed over het sterven nagedacht? Ik leef en mijn ogen zien de mooie en lelijke dingen van het leven. No-maskers en Netsukes mochten mijn ogen zien, de veldbloemen en de sneeuw en het zachte gelaat van Rembrandts Hendrikje Stoffels. Een zesendertig-delig tafelservies voor acht gulden zesenvijftig, een zit-slaapkamer met het foto-mausoleum van de hospita en beige, pluche-achtige tapijten moesten zij noodgedwongen ook aanschouwen, mijn ogen; maar ik zie, ik leef. De regen op het asfalt, de zon in een modderplas tussen de keien, de kwartjesbazaars en de kathedralen – goedheid en gemeenheid – Leven.

Het beige kleed (dat elke ochtend met natte theebladeren nagekropen werd – het was acht uur ’s ochtends en ik moest melk met vellen drinken en dan naar school) ben ik intussen al kwijt. Dat zal de werkvrouw op de een of andere manier meenemen, en ze prijst mijn goede hart er nog bij, de arme ziel. Zij kent het leven en het sterven en de ziekenzaal. Ik zal zuinig en spaarzaam worden en niet meer mijn bescheiden honoraria bij firma’s besteden, die tòch nog goedkoper zijn. Voor een van die vriende-

lijke postwissels kun je de houtsnede van Jan Wittenberg krijgen, die hij van een geitje maakte. Dat geitje lacht een beetje en het is zowat pas geboren met fijne trillende haartjes – het leeft. Maar ik wil ook leven, ik wil niet sterven met andere mensen samen – met negenentwintig samen, zoals de broers van de werkvrouw – bomen van kerels – nog geen dertig jaar. ‘Een mens ken vlug wat krijgje, voel-u-wel en dan is je speciaal en je boeljon en je sannetorium in de berrege je alles – wat een arm mens niet hep. Neem u nou dat doossie en doe je cente erin, en wees verstandig – wat hep u aan een geitje. As u nou weer es een moppie schrijft leg u de cente weg – een mens is maar een mens en u spaart voor de toekomst, voel-u-wel. Dood zijn is niks, dan ben je bij je God, maar sterreve, met zoveel mense, dertig bedde bij mekaar. Die één z’n oge wouwe niet toe, hij bleef maar kijke, toen wier der een scherm omheen gezet, voel u wel?’ Tot in het gebeente en mijn uiterste zenuwen voel ik het. Alles is zo vreselijk voorbij met zo’n scherm om je heen, als die negenentwintig anderen nog wat licht en zon mogen zien.

Ik wil een doosje met guldens en rijksdaalders hebben om mijn vege lijf zo goed mogelijk in stand te houden, wanneer ik bouillon en specialisten en sanatoria in het gebergte mocht nodig hebben. Misschien word ik nu wel een ernstig solide mens met een spaarbankboekje, wanneer dat medicijndoosje te klein wordt. Ik ben de werkvrouw, die het beige kleed, háár kleed nu, met ijver aan het stofzuigen is, oprecht dankbaar voor haar wijze

waarschuwingen en goede raad – en schenk haar daarom nog een kapstok en een spiegel, die ik ook niet helemaal thuisbrengen kan. Die stofzuiger klinkt me als muziek in de oren; waar een stofzuiger is, is het sterven ver, en het leven heerlijk dichtbij. Hoewel de dank en de zegenwensen van de werkvrouw me wat verlegen maken: ‘Het kan u nooit kwaad in het leven gaan, voel-u-wel. God zal u ervoor zegenen, wat u voor een arm mens doet – en nog zulke prachtige stukke.’ Ik kan haar toch moeilijk zeggen dat ik het kleed en de andere dingen niet mooi vind, nu ze er zo’n plezier in heeft. En eigenlijk vind ik op het ogenblik niets lelijk meer. Er is geklop, ruzie, geschreeuw – er is leven – ik zou desnoods dat kleed eeuwig in mijn kamer kunnen hebben.

Buiten blinken de straatkeien in de regen en een smalle rose wolk fladdert als een zijden lint tegen de hemel. De werkvrouw zegt, dat ze een hekel aan regen heeft en er zo mekeniek van wordt. Eigenlijk heeft ze niet veel anders gedaan, dat werkstertje, dan haar eigen karpet gestofzuigd, op deze drukke verhuizingsdag – en daar dertwintig mee verdiend. Eigenlijk hadden we allebei wat meer kunnen uitvoeren. Maar daarvoor in de plaats kreeg ik lessen over geboorte en sterven, wijze raadgevingen voor de toekomst en Gods zegen werd voor me afgesmeekt – voor dat oude karpet en die andere rommel. Ik hoop van harte, dat ik Gods zegen krijgen zal – en geen proces wegens verduistering.

Want er wordt dringend een Wilton karpet van me terugverlangd, beige met mosgroene bloemen – ter waarde

van tweehonderd gulden – benevens een massief eikehouten kapstok en een Queen Ann spiegel, behorende bij dito ameublement.

KLEINE ONDERGANG

Het enige troostrijke in die nieuwe buurt scheen een man te zijn die bereid was om voor warme maaltijden te zorgen . . . Verder had ik een visioen van tocht, dunne deuren, die treiterachtig zacht openwaaiden en een afschuwelijk vermoeden van kippenhokken in de achtertuinen. Ook had het naar spruitjes geroken, die ene keer dat ik mee geweest was om de etage te bezichtigen: een derde etage, flat genaamd; van één der beide andere flats was dus de spruitjeslucht gekomen.

Mijn doodongelukkige huisgenoten wurgden me niet toen ik me in sombere onverschilligheid en zure zwartgalligheid hulde. Ze somden integendeel geduldig de voordelen van licht en lucht op die de flat ontegenzeggelijk bood, lieten de kippenhokken alleen in m'n verbeelding bestaan en spruitjes kregen volgens hen een heel ander aspect, wanneer men zelf ook kookte. 'Nooit zal ik iets koken in dat huis,' stoof ik krengerig op, 'niet eten zelfs.' Ze gooiden me niet eens in het moderne namaakgrachtje waar we langs liepen in die buurt, maar troostten liefderijk met hun vingers naar een in aanbouw verkerend straatje wijzend: 'Daar woont een man, die voor de fijnste warme malen zal zorgen, op de dag van de verhuizing al.'

Nu, over die man zal ik het deze keer hebben. Hoewel er

ook heel wat over de kippenhokken te vertellen zou zijn – met kanjers van hanen, die om drie uur 's morgens met kraaien begonnen – en de plattegrond was ook niet in orde van dat huis. Ik weet niet, of de architecten en aannemers wegens bedrieglijke voorspiegelingen van onware feiten vervolgd zijn geworden. Dat soort huizen was gebouwd voor de schone schijn, – niet om erin te wonen; op buitenlandse bouwmeesters en andere in grote hotels recipiërende hoge gasten, die er langs werden gereden onder deskundige leiding, maakten de picturale gevels een diepe indruk: 'L'architecture hollandaise est sublime,' – vanbinnen was er nog geen stevige balk te vinden om een paar gymnastiekringen te bevestigen.

Doch ik wilde over Noack vertellen – een man, die eigenlijk Van Spreken heette, maar zich de naam van de bekende conserven- en worstfabriek als een soort adelspredikaat had toegeëigend. Hij sprak van zichzelf als Noack, zoals de huiseigenaren daar comfortabele flat zeiden voor gammeldrie hoog. De charmante, doch verraderlijke eigenschap voor de schone schijn te leven had hem ook te pakken gekregen. Dat met de warme maaltijden bij voorbeeld was alleen een leuke fantasie van hem geweest. Ik ben ervan overtuigd, dat hij dolgraag de uitzending van diners op zich had genomen, hij zou anders mijn huisgenoten niet zo enthousiast beloofd hebben: 'Noack zal bij de verhuizing voor iets warmes zorgen, rekent u maar!' Noacks vrouw moet stomverbaasd opgekeken hebben bij de dringende vraag op die bewuste verhuisdag: 'Waar blijft onze warme maaltijd toch?' Ik

voor mij had toen al de duidelijke aanwezigheid van kippenhokken vlak onder de slaapkamers als een verpletterend feit vastgesteld – de fantastische onbetrouwbaarheid van de man die zich Noack noemde, kon me al niet meer schelen, hoewel de fictieve warme diners het enige lichtpunt geweest waren.

Later, toen ik door in de nok van het huis te gaan slapen op belangrijke afstand van de hanen en burens kon blijven, later kreeg ik op de een of andere manier belangstelling voor de fantast Noack. Bij nader inzien was het ook wel bemoedigend en ruim de wolken te kunnen zien, een groot stuk van de hemel met zon, maan en sterren. Dat was bij die flats inbegrepen zonder prijsverhoging, want de architecten hadden met dat effect bij het ontwerp niet gerekend, anders zouden ze het direct erbij vermeld hebben: melkweg met eenvoudige ster, arch. Jan Zaaier, dezelfde van het strenge grijze tapijtje met het oranje vierkantje in de hoek. En met de belangstelling voor de ijle dingen van het verre firmament kwam tegelijk die voor de meer concrete gebeurtenissen op de meer nabije aarde terug.

Zo constateerde men met verbazing, dat de man Noack monter met boodschappenmand kwam en ging – alsof er op die rampzalige verhuisdag geen sprake was geweest van warme malen, die in het niets verlopen waren. Noack zag er allemachtig netjes gestreken en gesteven uit met een witte jas die tot even boven de knieën hing – een soort geklede jas voor het kruideniersbedrijf. Hij droeg er een dophoed bij en een pantalon, die toen een charleston ge-

noemd werd, zandkleurig van tint en oorspronkelijk voor vermaaks- en sportieve doeleinden in toonaangevende kringen bestemd. Toch had hij het niet aan dit aparte ensemble te danken, dat teleurstelling en lichtewrok in klandizie waren omgeslagen: door standvastig terugkomen en kleine attenties had deze Noack het klaargespeeld de run te stuiten, die de zwermen kruideniers uit die rechtgelijnde buurt op onze wankelende flat ondernamen. Ook deze desperado's van de comestiblesbranche putten zich in attenties uit – maar voor het volhoudende terugkomen hadden ze toch niet zoveel tijd beschikbaar als Van Spreken, alias Noack. Hij kwam soms zes maal per dag even horen en bracht dan meteen een cadeautje mee; een pakje rozijnen met een prachtschakel toegebonden, een proefje zandschelpen en één keer zelfs een blik bismarckharing dat voor vier personen voldoende was: mooie dure geschenken voor zijn doen. En als tegenbeleefdheid was men dus klant geworden. Ik heb nooit in m'n leven iemand zo z'n best zien doen en met zulk een overgave het kruideniersspel zien beoefenen. Een kind-kruidenier als welkome afwisseling op het afgezaagde kindvrouwtje uit de middelmatige romans, waarvan ik betwijfel of het met dertig jaar zo kinderlijk voet- en hoofdbalde als Noack. Het hoofdbalspel schijnt iets nieuws te zijn en bestaat uit het herhaaldelijk kaatsen van een gummibal door middel van het hoofd. Noack deed het meesterlijk onder zwijgende en eerbiedige bewondering van de buurtkinderen, die onderwijl een oogje op zijn boodschappenmand en fiets hielden. Die kinderen gaven ook

aanwijzingen en raad bij het opmaken der etalage: Mickey Mouse uit krenten, rozijnen en gedroogde appelschijfjes gemaakt en vlinders uit sigarettendoosjes tegen het raam geplakt.

De kinderen waren ook in het komplot van de suiker betrokken. 'Dag, mijnheer Noack, krijg ik een pond suiker?' Een eenvoudige vraag tegenover een kruidenier, niet waar? Noack kijkt me trouwhartig met z'n hazeogen aan en lijkt meer dan ooit op de langste jongen uit de klas, die goeiig en verkeerd voorzei en veel straf kreeg. 'Dan zal ik een kist moeten loshameren,' zegt hij bedenkelijk, 'net aangekomen, verse suiker. Ik reik ze wel even aan – houdt u van drop?' Ik krijg een handjevol drop en onderga een ogenblik de prettige sensatie tien jaar oud te zijn en een boodschap voor moeder goed opgeknapt te hebben . . . Tevreden over mezelf, Noack en de drop, die naar jeugd smaakt, wacht ik thuisgekomen op de suiker en kijk intussen naar de wolken die boven Noacks huis mooi amberkleurig zijn. En beneden bij Noacks huis is iets gaande met een kind. Dat kind krijgt een aanwijzing met Noacks uitgestoken vinger naar de concurrent, die drie huizen verder ook de grootste verwachtingen van het kruideniersvak koestert; het huppelt al hoofdballende weg en komt met een grauwe gevulde zak terug – Noack verdwijnt met deze zak een ogenblik in z'n winkel en stevent dan naar me toe. Ik krijg de suiker in een beeldig zakje dat aan griffelpapier herinnert en weer op jeugd lijkt. Maar de suiker moest Noack bij een ander laten halen.

Dan hebben we lange tijd blikken asperges en potten gember tegen verminderde prijs gekregen – ook drie flessen Samoswijn, die hij zo maar meebracht en bij ons achterliet. Toen we geen asperges en gember meer konden zien en de Samos in pudding gingen proberen, werd Noack overreden – tijdens een spoedboodschap (gelukkig niet voor ons). Met witte gesteven jas, zandkleurige charlestonpantalon en een boodschappenmand kwam hij onder een auto – na zich opgehouden te hebben bij een geïmproviseerde hoofdbalwedstrijd.

Alles gaat nu heel vlug en beroerd. Noack in het ziekenhuis met een gebroken been en de vrouw van Noack komt tweevijftig te leen vragen. De winkelvoorraad bestaat nog alleen uit de Mickey Mouse van zuidvruchten en appelschijfjes. Bedragen tot vijf gulden moet men zo mogelijk royaal schenken en niet lenen. Na tien weken zijn de tweevijftig nog niet terugbetaald en Noack van Spreken hinkt aan een stok in gerepareerde charlestonpantalon naast zijn tien jaar oudere vrouw, wier arme geldje in asperges, gember en drop belegd was geworden. De kindkruidenier draait z'n hoofd weg, wanneer hij me ziet en hoofdballen zal hij voorlopig niet meer – om van voetballen helemaal te zwijgen. Twee gulden en vijftig cent had men niet moeten lenen, maar cadeau geven in ruil voor drop en griffelpapier, jeugd en kinderlijkheid . . .

KLEINE AFSTAND AANBEVOLEN

Het is beter 'mijnheer' en 'mevrouw' tegen zijn kennissen te blijven zeggen, dan Wim en Dien. Met Wim en Dien sta je op reuze goede voet, vraagt elkaar op het eten dat over en weer maar matig geapprecieerd wordt, spreekt men kwaad ook over elkaar onwillekeurig – achter de rug bedoel ik natuurlijk –, doet men het ergste van alles: bekentenissen. Wim en Dien doen bekentenissen en ik doe bekentenissen; de gevaarlijkste, lastigste en onomwondenste doe *ik* natuurlijk; Wim en Dien weten precies waar ze op moeten houden.

Iemand, die het werkelijk goed met me meent en dus ook geen kennis van me is, heeft me reeds dikwijls gewaar-schuwd of me met een veelzeggende blik nog net bijtijds het zwijgen opgelegd. Met die iemand kan ik gelukkig over alles spreken – over de middelmatige dingen van het leven, over de allereerste en onvergetelijkste, over de grauwe wolken boven een grijs water, over 'A farewell to arms', de 'Radetzky mars' van Roth en de boeken van Conrad – en over de laatste dingen kan ik met die iemand spreken. Zelden spreken we samen over andere mensen; ik geloof dat die iemand de mensen als vage spookverschijningen ziet, waar ze nu de laatste tijd veelal een radio in gestopt hebben – en dat is hinderlijk, ik geef het toe – spookverschijningen met een radio erin.

Ik daarentegen vind Wim en Dien soms erg aardig en dichterbij dan de wolken en de allerlaatste dingen, en daar ik toch al iemand heb waarmee ik over ‘A farewell to arms’, ‘Radetzkymars’ en Conrad kan spreken, hoeven Wim en Dien dat toch niet nog een keer te doen – en dat doen ze dan ook niet. Wim en Dien spreken over een ratelend niets en dat is vaak heel gezellig en gemakkelijk en soms vinden ze toch nog dezelfde film even mooi als ik en we hebben samen een glas wijn gedronken, dat zowel Wim en Dien als mij in een ijle sfeer brengt, en dan zeg ik welwillend en warm: ‘Och, laten we mekaar maar bij de voornaam noemen.’ Wim en Dien noemen mij dan al lang bij de mijne.

En ik kan nu eenmaal niet met de poesen gaan spreken of met de goudvissen, dat kon Andersen alleen – hoewel er later veel verhalen zijn verschenen waarin de mensen leuk met de dieren omgaan en ze elkaar antwoord geven met psychologie erin; zelfs zijn er verhalen waarin de dieren alléén handelend, pratend en handig optreden. Mij is het steeds weer een raadsel hoe Walt Disney op zijn nieuwe bedenksels komt en die heeft werkelijk nog soms aardige kleuren bij zijn tikje psychologie.

Maar de dag komt, dat ik Wim en Dien niet aardig meer vind of zij mij niet meer en we zitten aan elkaars verwenste voornamen vast. En ik vind het dan hoogst betreurenswaardig, dat men werkelijk niet een beetje met een poes of een paar goudvissen of desnoods met een stervende mug kan praten – in de herfst zijn sommige uiterst taaie muggen nog een beetje in leven en ze steken

dan niet meer, dus ze zouden best een paar mooie laatste woorden kunnen zoemen.

Men krijgt zulk een rare nuance in zijn stem, wanneer men Wim en Dien toevallig nog eens ontmoet: 'Dag Wim, hoe gaat het, beviel die rosé-wijn die je besteld had goed? En nu draag je die nijlgroene jumper, Dien, waar je eeuwen mee bezig was – kleurt beeldig tegen die bontjas.' Op deze wijze was men wel gewend met Dien en Wim te praten.

Welk een verkwikking, koel, ver van elkaar, door oceanen gescheiden te kunnen zeggen: 'Hoe gaat het, mijnheer Turfmans, beviel dat wijntje nog, en zo ik zie is u eindelijk met uw nijlgroene jumper klaargekomen? 't Staat keurig, mevrouw Turfmans.'

Bij Dien en Wim moest men eigenlijk wachten tot alle obstakels, als wisselende genegenheden, oorlogen of ideologieën uit de weg zijn geruimd en men trots dit alles de leeftijd van zeventig jaar heeft bereikt.

Van de vijf of zes die je toch altijd bij de voornaam noemde, alsof je ze altijd gekend hebt, gaan er meestal twee of drie te vroeg dood, en de andere twee of drie komen òf lagerop òf ze verdwijnen zo maar; die bleven in Birma of zo iets hangen, omdat daar iets was waar ze niet van los konden komen.

Wim en Dien kwamen natuurlijk niet lagerop of in Birma – tientallen jaren heeft men mijnheer en mevrouw Turfmans gezegd en deze meneer en mevrouw Turfmans zwommen als vissen in het water, ik bedoel de maatschappij, die hun element was, terwijl men zichzelf vaak

ternaauwernood aan de slikkige vettige rand kon vastklampen om niet te verdrinken in het element van mijnheer en mevrouw Turfmans.

Maar men heeft eerbiedwaardig wit haar gekregen of helemaal geen haar en men heeft al die tijd Dien en Wim op enkele hebbelikheden na, die men zelf ook heeft, zo kwaad nog niet gevonden.

Men heeft dan bij taai gestel nog een jaar of tien of vijf te leven. En dan is de tijd gekomen om met krakerige stem een beetje ontroerd met het voorstel te komen, elkaar nu maar eens bij de voornaam te gaan noemen. Het vuur zal even in de open haard opflakkeren – hopelijk zijn radio's en centrale verwarmingen dan tegelijk met de ideologieën opgeruimd –, men kijkt goedmoedig naar elkanders gerimpelde gezichten en wetende ogen en men zal zeggen: 'Wat ben jij nog kras en handig Dien, om voor je hele familie sokken en vesten te breien en Wim heeft nog fijner neus voor een goed glas wijn dan vijfendertig jaar geleden.'

En men zal kort daarna op de linten van de grafkrans die men behoort te geven 'Rust zacht, beste Wim of Dien' laten zetten in gouden letters.

Het zou immers onjuist en zelfs ongevoelig zijn 'Rust zacht, mijnheer of mevrouw Turfmans' te wensen.

LATE WRAAK

Misschien moet men meer op mensengezichten letten en op dreigende gebaren die in vuistvorm tegen deze gelaten opgeheven worden, dan op een oud houten kerkje dat op een marktpleintje staat. Onbestemd van kleur is het kerkje, een beetje blauw en grijs, zo mild en mooi kan alleen de tijd kleuren. Er staan een paar grote bomen stil en beschuttend omheen. Op sommige dagen wordt het rustige pleintje druk en levend: fel marktgeschreeuw, geuren van haring en uien, geel en rood van fruit, carbidlantaarns tegen de herfstavond. Maar op zondag ligt het pleintje weer verlaten en de kalme, zwarte en gedempte stoet der ingetogen kerkgangers maakt de stilte en verlatenheid des te dieper.

Aan de overkant van het grachtje stond het bordje: kamers te huur. Het huisje zelf was smal, de hoge stoep uitgelopen op de treden – zelfs steen is niet tegen de tijd bestand – en het venster een idylle: een zachtrode lichtschijn, een kooi met groene parkietjes en kunstbloemen onder een stolp; 't leek alles zo lief, ouderwets en vreedzaam.

Onder de stoep huisde een mandenmaker met een tragisch masker en van hem kwam de dreigend opgeheven vuist, toen de oude juffrouw opendeed. De kamers waren precies zoals ik ze me voorgesteld had met de lage

eeuwenoude balkenzoldering en wat huisraad uit de vorige eeuw, de canapé met de krullende lijn en het versleten rode pluche en wat daar verder bij hoort. Uit de bovenvoorkamer zag je dan uit op het verweerde kerkje en het marktgedoe eromheen. De juffrouw sprak lang over het uitzicht, alsof ze het zelf gemaakt had en bracht het in rekening bij de kamerhuur. Eerder dan het gelaat viel me de stem op: schor en sissend, ik dacht even: de oude dag en wat verkouden en was terstond weer onder de bekoring van dat brok oude gracht. Op de een of andere manier paste ze bij die gracht; was het misschien de gebogen rug, die harmonieerde met de ronding der oude bruggen of de sfeer om vrouw en gracht beide: oud, verweerd, vreedzaam, stil en toch ergens een verborgen gevaar? Vrij steil liep de brug op en een soort fabelwezen hielp zwaar beladen karren mee optrekken om over de brug te komen, een klein fabelwezen, dat direct na volbrachte arbeid zich op het hoogste punt posteerde, in roerloze rust in het water staarde en alleen met ritmische regelmaat zijn hoofd bewoog ten einde een straal tabaksap in het water te spuwen, om dan als een duivel uit een doosje bij de volgende kar weer aanwezig te zijn. Dit fabelwezen vroeg me op een dag: 'Woon je bij de gifmengster op achtentwintig? Pas maar op! Ik heb niks gezegd.'

De blozende bakkersvrouw op de hoek werd iets duidelijker de derde keer dat ik taartjes bij haar haalde: 'Kunt u het nogal schipperen op achtentwintig?' begon ze diplomatiek en het verhaal eindigde dat twee 'keurig-

nette' heren op achtentwintig de oude juffrouw lelijk hadden toegetakeld met het gevolg dat de ene kostganger een zenuwtoeval bij haar in de bakkerij had gekregen en de andere drie weken gevangenisstraf wegens het toebrengen van lichamelijk letsel. 'Maar dan heeft die juffrouw toch niets gedaan?' vroeg ik. 'Wacht u maar af. Bij die slang is nog nooit iemand langer dan drie maanden gebleven,' zei de bakkersvrouw duister en er volgde een ingewikkeld verhaal, dat blijkbaar onder de criminele paragraaf van huisvredebreuk viel en in ieder geval met een justitieel vonnis besloot. Dromerig vervolgde ze: 'En dan die mooie jonge rossige dame, laatst zag ik zoiets op de film, ook zo'n soortement bloedzuigster als die ouwe . . .' Een nieuwe taartjesklant bespaarde me de rest van het drama.

Toevallig balde de oud-testamentische mandenmaker diezelfde dag weer zijn vuist tegen de rug van de oude juffrouw, toen deze argeloos en met een précieux gebaar brood voor de vogels brokkelde onder de boom voor haar huis. Ik begreep niets van de waarschuwingen en gebalde vuisten en duistere voorspellingen, ik mocht mensen graag, die goed voor dieren waren – en ze was dol op haar parkietjes, goudvissen en katten, een zwarte en een witte – ze legde het ook uit met haar schorre sissende stem: 'Van dieren heb je niks als dankbaarheid en gehechtheid, van mensen kun je het ergste verwachten, mensen zijn tuig.' Op mijn antwoord dat er toch ook wel aangename, charmante en gevoelige mensen waren, zei ze stug en kort: 'Dan heb je het getroffen.'

Een week of wat later vroeg zij me onverwacht met een loerende blik: ‘Had u soms een vader die Addie heette?’ Toen lette ik voor het eerst goed op het gelaat. Eigenaardigerwijs had ze nog geen grijs haar, al liep ze tegen de zestig, en geverfd was ze ook niet. Het gelaat deed, zelfs nu nog, aan vrouwengezichten van Toulouse Lautrec denken, canailleus, enigszins afgeplat, de mond een spleet in het gezicht – een gevaarlijk soort mond. De ogen stonden wat scheef en waren smal en van een troebel bruin.

‘Ja,’ antwoordde ik, ‘mijn vader werd wel eens Addie genoemd.’

‘Die Addie met zijn lieve naampje heeft anders mijn levensgeluk gestolen, om zo te zeggen.’

‘Mijn vader?’ vroeg ik dodelijk verbaasd en ontsteld en helemaal niet begripnd.

‘Nee, niet wat u misschien denkt,’ begon ze op gerekte toon te vertellen. ‘Ik bestond als vrouw eigenlijk niet eens voor iemand als uw vader. Hij vond me alleen maar niet goed genoeg voor een van zijn vrienden en daarop is alles kapotgegaan.’

‘Ik werkte in het koor van de opera, heel netjes hoor. Ik kreeg wel eens aanzoek van snotjongens en gewone mannetjes – ik had sjans – maar die waren me veels te min. Toen kwam die vriend van uw vader en dat was een héér, een lange slanke heer, en voor het eerst van mijn leven kreeg ik bloemen uit een fijne zaak met paarse linten en flessen parfum met Franse namen erop – van de amour en zo. Op een dag nam hij me mee en ik mocht

me van top tot teen in nieuwe kleren steken, allemaal zij en fluweel. Oggot, een bontbolero'tje kreeg ik ook, hier is het portret. Eens kwam uw vader mee. Waarom moest die ellendeling nu juist zoiets gemeens van me zeggen? 'Een plat hoofd,' zei hij.' Het portret was wel erg vergeeld. Ja, Toulouse Lautrec, een matelot-hoedje op een louche plat gezichtje, dat toch ergens een soort van ordinaire charme bezat voor niet al te kieskeurige lui, een smal elegant figuurtje in het bontbolero'tje, naar het scheen de droom van de mondaine vrouw uit die tijd.

'Even leek het leven mooi en rijk, net als in de opera waar ik figureerde. Voor een paar weken. Toen was alles voorbij, dank zij uw vader. Hoe lang moet ik nou al tegen die rottige ouwe kerk aankijken!' Ik nam de kerk in bescherming en herinnerde haar eraan, dat ze zelf eerst het uitzicht zo geprezen had.

'Mij een zorg, het uitzicht op dat saaie ouwe gebouw en al dat rapalje. Zou uw moeder in die vervelozige uitgewoonde donkere kast hier haar hele leven doorgebracht willen hebben en als maar aap wat heb je mooie jongen spelen tegen al dat gespuis, omdat je van ze leven moet en die je als hun natuurlijke vijand beschouwen – maar hoe ik ze haat, nou, dat weet God alleen.

'En ik had ook een mevrouw kunnen worden, in satijn en fluweel en bont, net als uw moeder; o, ik heb ze wel gezien toen ze verloofd waren, uw vader, Ad-die (met spotkend overdreven klemtoon) en dat jonge knappe zorgeloze ding. Ik heb ze gezien en vervloekt,' siste de stem en ik wist van louter narigheid niets anders te zeggen dan:

‘Zo gelukkig als u denkt, is mijn moeder ook niet geweest, wanneer u dat een troost kan zijn.’

‘Niemand is helemaal gelukkig,’ antwoordde ze. ‘Maar ze heeft toch nooit de vuile rommel van anderen hoeven weg te ruimen, dag in, dag uit, en ze heeft toch maar in een mooi groot huis gewoond met booien. Ik zou zelf ook wel eens verzorgd en bediend willen worden in plaats van eeuwig en altijd klaar te moeten staan voor wildvreemden en hun kaponses en je hand te moeten ophouden voor zestig gulden pension. Niemand die mij ooit eens een dienst of een pleziertje doet. Ik heb de pest aan allemaal.’ Tijdens deze kwaadaardige ontboezeming klommen de beide katten, de zwarte en de witte, op haar schoot en schouder; het waren mooie goedgevoede dieren met gladde glimmende vachten en dat ondoorgrondelijk tevredene en charmerende in hun houding en ogen, dat altijd van goed behandelde poesen uitgaat. Ze drukte de beide behaaglijk spinnende dieren hartstochtelijk tegen haar magere boezem en haar hard zuur klein gezicht en zelden heb ik iets eenzamers gezien dan die boze oude vrouw met de beide tevreden dieren.

Toen ze die avond het eten binnenbracht rook ik direct dat het aangebrand was; tot nu toe waren de porties weliswaar zeer klein, maar smakelijk geweest. Er volgde een reeks van verschrikkingen, die bijna volgens programma zich afwikkelde. De volgende avond werd het gas om precies acht uur afgesloten, zodat ik geen thee meer kon zetten. Drie dagen later (ik ging haast aan het

boze oog geloven) kreeg ik een hevige griep. Was het de koorts of hoorde ik haar stem achter een kier van de deursissen: 'Maak dat je wegkomt, ik kan hier geen zieken gebruiken.'

Het schijnt dat men met een minimum aan eten en verpleging en een maximum aan vurige wensen om ervandoor te gaan in een minimum van tijd over een tamelijk ernstige griep heenkomt.

Ik had mijn boeltje met enige moeite gepakt en keek voor de laatste maal naar de overkant, naar de stille oude kerk, het donkergroene grachtwater, de ronde brug en het mannetje dat de karren hielp opsjouwen, toen ik ineens een soort duivelse lach hoorde. De juffrouw had zich bliksemvlug in mijn Britsindisch divankleed gehuld en leek zó op een boos, ontzettend afgodsbeeld van Neu-Mecklenburg, dat ik van schrik geen woord kon uitbrengen.

Met dat gloeiend-oranjekleurige divankleed om verdween ze plotseling ergens in een spleet of in het Niets. Nooit heb ik haar teruggezien.

En eigenlijk vond ik het niet meer dan billijk, dat ze althans indirect nog iets van Addie terugkreeg, al was het dan ook geen man, die haar uit het donker had kunnen halen, om haar in dat schitterende licht te laten paraderen, waar mevrouwen in ruime rijke huizen tronen met 'booien en duur, deftig meubilair'. Ik hoorde weer de troosteloze woede van haar oordeel over dat hele leven in haat en ressentiment doorgebracht: 'Al die jaren tegenover die rottige ouwe kerk!'

En het kerkje stond zo mild en zacht en een beetje vervallen in dat late vale wintermiddaguur.

Maar wellicht moet men toch nog meer op mensengezichten letten en dreigende vuistgebaren dan op het oude stedschoon van kerkjes en marktplainen en verdroomde smalle grachten.

DAG VAN KLEINE DINGEN

I

Want wie veracht den dag der kleine dingen?

Zacharia 4 : 10

Dat reisje beloofde niet de minste perspectieven – ik nam mijn derdeklaskaartje in ontvangst, zoals men een onbe-nullig reclametje op straat aanpakt. Alleen kon ik het niet na een poosje weggooien – er was iets voor betaald, er zou een dienstje voor bewezen worden – men werd met enige andere min of meer uitgebluste lieden van de ene plaats naar de andere vervoerd. Even zo saai en mathe-matisch stipt als in de schoolopgaven: ‘A vertrekt om acht uur achtendertig naar Z. B en C stappen na tweeën-dertig minuten te X uit, alwaar de trein zes minuten stopt. A heeft dan de coupé voor zich alleen en slaapt zesenvoertig minuten. Hij wordt wakker, als de trein te Z aankomt. Hoe laat is A in Z?’

Als regel gaan in de schoolopgaven A, B en C met ferme energie blijmoedig op hun doel af om kilometers te tellen of elkaar de loef af te steken in het vlugge aankomen. Ik echter moest tegen mijn zin op kamers uit, in een vreem-de stad, niet eens voor mezelf (waarvoor de goden me mogen behoeden). En al zou zich nog eens weer het on-vermijdelijke en benauwende feit voordoen, dat ik tegen een zekere som het recht zou kopen op een deel van het home, de sfeer en de maaltijden van een mijner mede-schepselen, dan draag ik tenminste de verantwoording

voor de eigen kuil, die ik graven moet en niet die voor een ander. Want het oude sombere beeld van de gegraven kuil past wonderwel bij haast alle kamers die verhuurd worden, hetzij met bad en stromend water – warm en koud – hetzij met huiselijk verkeer of beschaafd gezellig milieu.

De twee steeds weerkerende angstdromen die me het meest verontrusten, zijn de nog-kind-en-op-school-zijn-nachtmerrie en de hospita-nachtmerrie. In beide zijn mijn ledematen als lood en ben ik onder de boze ban van huiselijke, schoolse en alledaagse kwelduivels. Het is een der heerlijkste gewaarwordingen in dit bonte korte leven uit een dezer beklemmende nachtmerries te ontwaken en vlug mee te kunnen doen aan dit zoëven genoemde kleurige, al te snel zich afwikkellende bestaan. Goede sterke thee drinken in plaats van melk of spoelwater – in vertrouwde welwillende ogen zien in plaats van in wantrouwende en vijandige. Het werkelijke sterke leven zonder de maandelijkse rapporten op het gebied van wetenschappelijke dan wel huishoudelijke afrekening. Ik hoef geen leraren meer met eerlijke oogopslag trouwhartig aan te kijken of ik er alles van begrijp, terwijl ik intussen denk ‘stik vent’ – en het is ook niet meer nodig het balletje gehakt of de osselapjes, het eikehouten theemeubel en de brutale kinderen van diverse hospita’s met walgelijke huichelachtigheid te loven en te bewonderen. Ik hoef haast nooit meer vals te zijn . . .

Maar ik zal met energie en objectiviteit gewapend kamers gaan zoeken voor anderen – voor verre buitenland-

se familieleden. Ik denk dat een geraffineerde duivel uit de diepste onderwereld ternauwernood zulk een straf zou kunnen bedenken – het verhuren van kamers aan verre vreemdelingen, die dus dubbel vreemdeling zijn. En ik zal daar een soort impresariorol bij moeten spelen, zonder de aansporende tamtam en reclame, die anders inherent zijn aan deze bemiddelende functie.

Zou een impresario ooit derde klasse reizen en erop letten, dat iemand met een gleufhoed scheef op zijn hoofd midden op de dag trompetachtig snurkt met zijn gezicht tegen de versleten voering van zijn opgehangen overjas – zou een impresario hier prompt moedeloos van worden? Wat begint mijn onderneminkje al beroerd! En nu wij toch onder elkaar zijn, u en ik en mijn imaginaire impresario, kan ik meteen de openhartige vraag stellen: Zou een impresario ooit verlegen zijn en zich generen voor de rare, pijnlijke en onverwachte dingen, die een ander doet in zijn onschuld, zijn narigheid en zijn eenvoudige verhuurders-menselijkheid? En zelfs wanneer een impresario zich generen mocht – alles is mogelijk, een mens is een mens – zou hij dan een kleur krijgen en onuitvoerbare beloften doen uit medelijden met de zieligheid van anderen? Och wat, hij zou enige passende woorden en een boeket bij de hand hebben, de impresario, en die zonder blikken of blozen overreiken bij de ergste blunder en verder afwachten hoe het met de kassa gaat. En vooral geen onuitvoerbare beloften doen, die met contractbreuk op één lijn staan. Noch zich laten vertederen door drie katten met rinkelende belletjes om, tenzij deze

dieren de reclame, de roem en de recette zouden ten goede komen. Maar de danseres moet prima zijn, bij de gratie Gods, die van het publiek en der toonaangevende bladen – dan pas zouden drie van belletjes voorziene poesen te pas kunnen komen, om de charmes, de foto's en het liefderijke innerlijk van de geïntroduceerde luister bij te zetten. Doch geen menagerie ter wereld zou baten, wanneer ongunst van het publiek, kilte der kritiek en leegte der kassa de ongelukkige mochten treffen – zelfs Gods gratie niet.

Bij een hospita is het meestal brandhelder of tamelijk vuil, wat beide verschrikkelijk is. De brandhelderen zijn schriel, bekrompen van geest, hard van gemoed en afschuwelijk rechtvaardig. De nogal vuilen (hier in Holland kent men het begrip volkomen vuil niet) zijn goedlachs, royaal van aard, een beetje leugenachtig, een beetje diefachtig en in nooit ontwarbare netten van voorschotten verstrikt. Bij beiden krijgt men een burgerpot, die sinds generaties zonder fantasie en met veel reuzel en maizena wordt samengesteld en vermoedelijk door het laatste gruwelijk feit 'degelijk' wordt genoemd. Verder zijn hospita's zwaar in het leven teleurgestelden, haar jeugd, liefde en andere wensdromen zijn meestal in neurotische traumata ontaard, een toestand, die ze wantrouwig, onrustig en vooringenomen heeft gemaakt.

Hoe groot was mijn verrassing dus een bejaarde vrouw aan te treffen, waar iets theosofisch van uitging en die geen onkiese vragen deed naar stand, geloof, echtelijke staat, beroep of politieke richting der huurders. Ze stoot-

te niet onverwachts een blikken lach uit, noch deed ze huilerige verhalen zonder draad – haar gezicht was niet tot een grimas vertrokken, die naar verkiezing tot alles vervormd kan worden op het gebied der menselijke gevoelens. Het was een rustige vrouw op leeftijd. De katten waren van een uitgezochte schoonheid en lieflijkheid – één rosse en twee witte – en met het lichte gerinkel van de belletjes ging er van dat alles: de vrouw, de katten en het lichte fijne geluid als van kleine klokjes, iets zo zachts en bekorends uit als een oud Russisch sprookje.

De andere hospita's waren allen de personificatie der zo-even genoemde nachtmerries geweest, met fikse harde luide roodwangige kinderen, enkelen waren vette weduwen, anderen waren nog in 't bezit van echtgenoten: grote, geduchte vrouwen met kleine bange mannen wisselden af met kleine magere feeksen voorzien van grote goedge reuzen: twee categorieën van pantoffelheden; enkelen – de minderheid – bezaten zelfs echtgenoten die het voor hun vrouwen zouden opnemen, ook als het helemaal niet nodig was. Hospita's waren het, die reeds bij hun geboorte voorbeschikt waren op dit ondermaanse hospita's en niets anders te worden – met ontstellende mededelingen over opstaan en naar bed gaan en gezamenlijke noen- en avondmalen, huiselijk verkeer en gezelligheid genoemd.

Er waren dames bij die met grimmige nadruk vertelden, er vroeger niet aan gedacht te hebben maatschappelijk ooit zo laag te zinken – en ik maakte mijn excuses over iets dat ik zelf niet wist en kreeg kleur op kleur. Som-

migen zwoeren met van afgrijzen vertrokken gezichten, dat er bij hen nooit margarine in huis en ‘over tafel’ was gekomen en ook nooit komen zou, al zou het ze nòg slechter gaan dan nu reeds het geval was, en ik kreeg het gevoel of margarine iets onzedelijks en misdadigs was, iets waar gevangenisstraf op moest staan; hoewel ik er zelf gebruik van maakte zou ik dit vernederende feit nu voor nog zoveel niet toegegeven hebben. Ik voelde alleen weer het lastige schaamrood op mijn kaken (als manifestatie van mijn margarine-complex) en ik begon een beetje hekel te krijgen aan al die mensen die me zo aan het kleuren maakten.

En ik zag, dat er in de wereld der hospita’s niets veranderd was op het gebied van kleingeestige willekeur, varkensgehakt, runderlapjes, minderwaardigheidscomplexen en natte rijst met bessesap: ‘Altijd soep vooraf òf een toetje na, hè, een griesmeelpuddinkje of een rijstschoteltje met bessesap.’ Kortom, de middag was een bont tafereel van Jeroen Bosch-achtige verschrikkingen in een hospita’s-hel. Evenals vroeger waren ze nog steeds op de zonderlingste dingen trots: een zoon die voor zijn middelbaar-Engels ‘zat’, een dochter die met een kandidaat in de godgeleerdheid verloofd was, een reeds lang overleden echtgenoot die een nieuwe winkelkassa had uitgevonden en een patent erop had gekregen en een baron die zeven jaar dezelfde kamer had gehad – ‘altijd even tevreden’. En evenals vroeger schaamden ze zich voor dingen die mij noch met eer noch met eerloosheid – overigens zeer willekeurige, relatieve en meest valse be-

grippen – ook maar iets uitstaande schenen te hebben: een kamer die nog niet opgeruimd was, een aanmaning van de belastingen, die de postbode mij ongelukkigerwijze in de hand stopte omdat ik toch naar boven ging – en niet in het minst schaamden ze zich over hun eigen, toch wel vrij beroep van hospita, dat ze echter helaas niet als een beroep opvatten, waar met een beetje goede wil, zorgvuldig gezette thee en minder wantrouwen, maizena en zwetende kaas iets aardigs uit te maken zou zijn geweest – iets dat met gastvrijheid, aangename manieren en hartelijkheid samenhangt, een goed, menslievend en edel beroep dus bijna. Waarom anders zou Rainer Maria Rilke er zo ingenomen mee zijn geweest, dat zijn stamboom terugging tot een Gastwirt ergens in Bohemen? Gastenontvangster zou het kunnen heten. Maar zij hadden de achting en welwillendheid voor zichzelf en voor anderen verloren. Zij waren maandboekjeschrijfsters met commensaals geworden en daarmee uit. Doch bozer en verschrikkelijker dan commensaals-endaarmee-uit is de monsterachtig onnatuurlijke positie der ‘paying guests’ in een ‘home’ bij een ‘dame van standing’, met al te beschaafde stem, die geen enkel woord verkeerd uitsprekt – integendeel veel Engelse en Franse uitdrukkingen met nadrukkelijk goede uitspraak als een hagelbui over je uitstort. Elk gebaar, elk woord hamert het je in: ik ben een dame, denk erom, ik ben een werkelijke dame van standing.

Het huis had parketvloeren waar men als op rolletjes voortgleed, het huis had alles: goede boenwaslucht, dure

etensgeuren, lift, centrale verwarming, alles op het gebied van kranen, geisers en moderne installatie en comfort. Er hingen zelfs etsen van Jan Poortenaar, Bauer en Harting in de gemeenschappelijke dining-room. Tussen acht en negen uur 's ochtends, stipt, zou men daar, trek of geen trek, bij winter- of zomerzon of sipregen met een notaris, twee lyceum-leraressen, een ambtenaar van het Inspectiewezen, en twee leidende persoonlijkheden van de Koemestcentrale het ontbijt moeten gebruiken, breakfast zei de paying-guests-dame, die nu haar laatste grimas had opgezet, de afsluitings-grimas. Ze had er drie gehad: de voorzichtige afwachtings-grimas, de geïnteresseerde betaalgrimas, waarbij de mond tot een nul trok en de los-voornaam voor de kleine bijkomstige huisregels, waar ze me al als paying guest, haar paying guest, beschouwen ging. Ik was, afgemat door al die krampachtige voornaamheid en standing-sfeer, bijna vergeten dat ik voor anderen kwam, voor verre buitenlanders eveneens van standing en vermogen, die eigenlijk voor paying guest in de wieg gelegd waren. Na een uitvoerige geëxalteerde beschrijving van afkomst, exclusiviteit en zelfs enkele stambomen der mede-guests, waar men niet alleen 's ochtends reeds te acht ure, doch ook, indien mogelijk, gedurende de lunch, en (als regel verplicht) tijdens het dinner, precies om zes uur vijftien mee samengeketend zou worden, volgde een vermoeiend lang essay over voornaamheid en rang der straat, dat zijn climax bereikte in de vraag: 'U kent toch zeker de Carlevliets?' De dame wees met een languissant gebaar naar een beige

huis met veel balkons en een laag wit hek, waar een dunne boom en een lange beige auto voor stonden.

Gelukkig kon ik mij verontschuldigen de Carlevliets niet te kennen, omdat ik uit een andere stad kwam – want de Carlevliets niet te kennen scheen iets vernederends en onbehoorlijks te zijn. Waar een Carlevliet woonde, daar was standing en cachet en een soort fluïdum, dat de hele omgeving in voornaamheid dompelde. In de omgeving der Carlevliets werden geen pensions met commensaals geduld, doch alleen, als grote uitzondering, homes met parketvloeren voor paying guests, geleid door een weduwe van een ex-ritmeester der Blauwe Huzaren.

Schuin boven het huis van de Carlevliets had de zon nog een beetje goud en rose en violet in een wolk achtergelaten, nonchalant als de zon nu eenmaal is – eigenlijk behoorde in een Carlevlietse omgeving alles netjes bijtijds opgeruimd te zijn. Maar ik moest vlug in de vrije lucht zijn, vlug nog dat beetje rosse goud opvangen, om niet te huilen en niet te vloeken. Het viel nog net even op het gezicht van de ex-ritmeesters-weduwe, dat late licht, en het maakte alles duidelijk, onbarmhartig en gelaten, zoals alle dingen van de natuur: verheelde teleurstellingen, het ontvangen van gasten eens in een salon, thans echter in het Engels en van het epitheton (non) ornans paying voorzien, kleine eerbewijzen eens, kleine eeronthoudingen thans, het huwelijk met iemand voorbestemd tot rangverhoging, het weduwschap voorbestemd tot enige rangverlaging. De zon is meedogenloos, zelfs haar allerlaatste stofgouden korrels huppelen giechelend

over een tanig, bekrompen damesgelaat, over mufte, burgerlijke voornaamheid, het huis van de Carlevliets, en de dwaze conversatie-gezichten van de guests die juist binnenkomen, teneinde gezamenlijk om zes uur vijftien minuten het dinner tot zich te nemen.

Na nog enige fnuikende ondervindingen, die in mijn geheugen genoteerd staan als muzikale familie met vleugel en fluitspelende lyceumscholier, lelijke bel-etage met kefhond, dame met open been dat bekeken moest worden, belandde ik dan bij die theosofisch-uitziende vrouw. Het was er stil, zacht en goed. De mooie katten met rinkelende belletjes snorden lief en tevreden. De vrouw las in 'Onze wederzijdsche vriend'; ze kende niet eens genoeg Engels voor 'Our mutual friend'. Maar om de gezellig schurkachtige eenbenige Shilas Wegg kon geen leraar M.O. Engels meer plezier hebben gehad. Ze droeg een bril met nikkelmontuur, had bruine menselijke ogen en deed geen onkiese en onnodige vragen naar geloof, stand, financiën, fatsoenlijkheid of onfatsoenlijkheid. De katten droegen die belletjes om de muizen voor zichzelf te waarschuwen. Ze hield die katten alleen uit goede smaak en liefhebberij, niet als nuttige huisdieren, muizenvangers genaamd. Want muizen zijn – alle stomme krijsende juffrouwen ten spijt – tere kleine bontleventjes met glanzende doodsbanige oogjes; ze ritselen een beetje waar wat voedsel of krantenpapier is, meer doen ze werkelijk niet – en dan nog eventjes aalglad en heel vlug leven. Nu, dat zouden die verre buitenlanders waar ik voor kwam, denkkelijk ook willen, aalglad en heel vlug

leven, dat willen we allemaal – we hebben zo weinig tijd. Eigenlijk benijdde ik die buitenlanders al – bij die mooie vertrouwelijke katten te zijn, die met speels belgerinkel voor hun innerlijkste dierwezen waarschuwd, bij de humanistische, zachtogige vrouw inwonen, die helemaal haar eigen gezicht droeg, zonder portemonnaie-masker, stands-masker of martelaars-masker. Ze vroeg alleen: ‘Houden die mensen ook van dieren?’ zoals anderen gevraagd hadden: zijn ze van de P.G. of R.K. of liberaal of wel rood, groen, zwart of bruin.

Ik had een paar vreselijke uren achter de rug. Had door verhuurlabyrinten van domheid, enghartigheid en ongoedheid gedood. Hier was de lucht klaar en rein (de katten werden door de vrouw en een model-kattebak-centrale verzorgd). De vrouw met het zachte uiterlijk was echtgenote en moeder geweest, zonder er veel ophef van te maken, zodat men niet het klassieke verhaal van de bovenaards goede – of slechte – echtgenoot te horen kreeg, noch lofliederen op onbekende kinderen, die zo begaafd en oppassend waren en het zo ver gebracht hadden. Ze bood een kop thee aan die geen persoonlijke belediging was, doch geurig, sterk en precies goed van kleur. Natuurlijk huurde ik die kamers direct. Waar vindt men echte menselijkheid gecombineerd met volmaakt gezette thee, behoorlijk onderhouden, doch niet al te overdreven glimmende meubels uit het – laatste – goede tijdvak tussen 1840 en 1860, en gevoel voor humor, dat ontegenzeglijk de sympathie voor Shilas Wegg meebrengt? De katten moesten tot afscheid alle

drie een kopje geven en de vrouw gaf me een stevige en droge hand en wuifde me ook nog na.

II

De banken van de derde klas zijn hard en dit voelt men nog duidelijker, als men uitkijkt op de Étoile du Nord, die juist op 't punt staat naar Parijs te vertrekken – Parijs . . . Motregen, derdeklasbanken in een kale, onwelriekende coupé; stemmig-rijke tafellampjes bij zacht-verende kussens, de Étoile du Nord voor Parijs – het leven kent wel schrille tegenstellingen, o spleen de Paris.

De Étoile du Nord is werkelijk geriefelijk en plezierig om mee te reizen, ik kan iedereen de Étoile du Nord aanraden. In de eerste plaats brengt ze je naar de stad van Europa. Dan krijgt men een mooie ster op zijn koffers en hoedendozen geplakt – iedereen heeft nette handbagage van een goed soort leer. Sommige lieden zijn zo voornaam en hygiënisch dat zij zelfs hun handschoenen gedurende het eten aanhouden – iets dat eigenaardige moeilijkheden meebrengt bij het hanteren van klontjes suiker, theepotten en doperwten. De handschoenen zijn meestal van een zware, voorname reiskwaliteit en de trein schudt soms heen en weer; ik heb dan ook nooit meegemaakt, dat de handschoenen tot het kleintje koffie werden aangehouden. Maar ik wilde hiermee alleen zeggen, hoe keurig en aangenaam men met de Étoile du Nord reizen kan – mits men de toeslag betaalt en een beetje royaal van ge-

baar is op het gebied van verdere toeslagen als fooien en anderszins. De instelling der derdeklassecompartimenten ontbreekt te enen male bij de Étoile du Nord – niemand zou trouwens ooit de moeite gedaan hebben zo'n aardige naam te bedenken voor een trein met derdeklassepassagiers: de Noordster, zo te zeggen. Eigenlijk is het heel plezierig met een behoorlijke boel geld te reizen in een trein met een mooie naam en ruime plaatsen.

Ik ken geen ressentiment (geloof ik tenminste) – ik denk, dat het iets hinderlijks is en samenhangt met ergens te kort gekomen te zijn, vernederd te zijn en ergens armoe-dig in een kruidenierswinkeltje of zo iets opgegroeid te zijn. Wat ik wel ken, is precies te moeten uitkomen met een erbarmelijk bedragje, om het retourtje derdeklas net nog even te kunnen halen met niet minder, maar om godswil niet meer dan dat. Dus geen fooitje voor de tramconduc-teur, waardoor je niet op tijd gewaarschuwd wordt. Goede dingen kunnen taxi's zijn – geen lelijke tramgezichten te hoeven zien, die in elke tram steeds hetzelfde zijn met gapen, glimmende neuzen en lamlendigheid. En geen vaderlijke chauffeur die je bij je arm uit zijn taxi haalt of je breekbare waar bent en nog aan je paraplu denkt die je anders vergeten had. Zelfs geen vriendelijk glimlachje van de tramconduc-teur, want je bent een mens zonder fooitje. En het pindamannetje bij het station strak voorbijlopen – ook dat schiet er niet op over vandaag – het pindamannetje, dat voor drie centen een glimlachje heeft als een lief, verschoten cadeautje. Maar alles is tot dusver goed gegaan – wanneer men zo

iets goed noemen kan – en men is nu aan zijn retourtje toe. Bij een retourtje moet ik altijd aan tantes met reumatiek denken, die niets voor je meebrachten en in iets provinciaals gekleed waren. Ik geloof, ze kwamen uit Utrecht, werden uiterst vriendelijk bij ons thuis ontvangen en lieten kleine erfenissen na, zo iets van tweehonderdachtenzestig gulden na aftrek der kosten. Nooit heb ik iets van zulk een erfenis gezien, laat staan gehad. Ik weet precies, wat ik voor tweehonderdachtenzestig gulden zou kopen: voor zesenviertig gulden is er een Japanse tekening te krijgen, een hert met een paar herfstbladeren. Men kan de pootjes van dat hert niet beschrijven, daarvoor zou men zich in Japanse karakters moeten uitdrukken – een enkele dichter zou het misschien met een kwatrijn kunnen doen. En voor de herfstbladeren zou, vrees ik, het kwatrijn zelfs ontoereikend zijn – ze dwarrelen ergens boven uit de herfst stil neer. Dan had ik nog tweehonderdtweëntwintig gulden over. Voor alle zekerheid zou ik daar twee sweepstake-loten voor nemen – wanneer het geluk eenmaal met je is, blijft het bij je – hoe heet het ook weer zo raadselachtig wreed, verlokkelijk en eigenaardig onlogisch in het Boek der Boeken: ‘Wie heeft, dien zal gegeven worden, wie niet heeft, van dien zal genomen worden ook wat hij heeft . . .’ Van de tweehonderddertien gulden die over zijn, besteed ik dertien gulden aan kleinigheden – om een mooi rond getal over te hebben – parfum, poeder en het gouden armbandje uit de bank van lening halen, o nee, òf parfum en poeder òf het gouden armbandje, ik heb er twaalfvijftig op ge-

had. Goud is altijd goed voor de bank van lening. Zilveren taartscheppen heb je niets aan, en die krijg je zoveel cadeau als je niet oppast – ik geloof van mensen, die ze ook al cadeau hebben gekregen.

Werktuiglijk heb ik een kaart aangepakt en werktuiglijk mijn portemonnaie genomen. In mijn portemonnaie zit alleen nog hèt trammetjesgeld, natuurlijk zit er alleen trammetjesgeld in. De man van de kaart kan ik niets geven, ik krijg een gifblik en lees uit verlegenheid wat er op die kaart staat: 'Huisvader – zenuwlijder, toevalziekte, bied hiermee beleefd aan garnitur, roesvrije drukkers, elastiek en boordeknope over uit voorraad filliaal. Beede om hulp. P. J. de Oude.' Het is vreselijk om alleen maar tramgeld te hebben en in de barre werkelijkheid zonder tweehonderddertien gulden terug te vallen – niet eens mijn gouden armband uit de bank van lening terug . . . Bank van lening – lommerdbriefje – treinkaartje . . . Grote genade, barmhartige hemel, mijn kaartje, hèt kaartje, beede om hulp. In mijn portemonnaie is alleen het tramgeld, het beroerde dubbeltje met het vieze centje. De conducteur nadert langzaam doch onafwendbaar als een natuurramp, een catastrofe, het laatste Oordeel. Iedereen geeft doodgewoon zijn kaartjes, de ellendelingen hebben allemaal hun kaartje – ik schijn toch niet vrij van ressentiment te zijn. Zoëven ben ik nog een tamelijk verzorgd uitziend, net mens geweest. Mijn haar golfde in droge zachte krullen, mijn handschoenen waren vlekkeloos wit met onkreukbaar stijve kappen, ik had een zijden sjaaltje met een zekere zwier en oplettenheid

gestrikt. Niemand kon eigenlijk merken dat ik met een dubbeltje en een cent in het ongeluk zat. Ik ben koortsachtig het vervloekte kaartje overal aan 't zoeken – in mijn sjaaltje, dat een touw is geworden, in mijn handschoenen, die in goedkope slappe onooglijke voddens zijn veranderd. Mijn haar hangt in vochtige slierten om mijn bonzend hoofd. De inhoud van mijn tas ligt tot vreugde van mijn medepassagiers, die iets beginnen te merken, boven op mijn knieën, voor iedereen te zien. Het lommerdbriefje natuurlijk het eerst – dat is er – ‘Stadsbank van Lening’ voor iedereen duidelijk te lezen, voor elk van die meedogenloze krokodillezielen, die tuk zijn op hun kleine new sensation. Het is vreselijk te midden van poederdoos, lippenstift, zakdoek en sigaretten de vele adressen der hospita's in wilde chaos terug te zien als in een surrealistische avant-gardefilm – doch geen spoorkaartje te ontdekken. God, wat begreep ik de theosofisch-uitziende vrouw in haar muizenbescherming (ook mijn kat krijgt een belletje om) – ik ben zelf een muis en er is geen gat om te verdwijnen en geen spoorkaartje om de kat, ik bedoel de conducteur, mee te verzoenen.

‘Nou, Juf, u schijnt de tijd te hebben,’ informeert vuilvals de conducteur, die al lang bij me staat – een eeuwigheid staat daar een conducteur, een man in staatsdienst met vast inkomen. Ik denk aan een Tarnkappe, die volgens een oude legende onzichtbaar zou maken. Waarom vinden ze nu niet eens zo iets prettigs uit, in plaats van radio's en mosterdgas. Ik denk aan boete en uitstappen en ergens op de rails staan – ik denk helemaal niet meer,

maar kijk versuft voor me uit en zie het kaartje op de grond, gewoon op de grond liggen, mijn eigen kaartje, een klein miezerig gaten-kaartje, mijn eigendom, een kleine vrijbrief om van onrust, boeten, leedvermaaktronies en surrealistisch eindeloze railsvisioenen af te komen. Men kan het leven weer aan met een geknipt kaartje der staatsspoor.

Op dit ogenblik komt P. J. de Oude (de huisvader-zenuwlijder) van zijn zakentournee door de derdeklascoupés terug, om zijn Beede om hulp-kaart terug te halen en eventuele bijdragen in ontvangst te nemen – op dit voor hem noodlottige ogenblik. Hij heeft al enige van zijn reclamekaarten in de hand, doch geen garnituren van welke aard ook, noch drukkers of elastiek – zelfs de uit voorraad overgebleven boordeknopen moeten ergens in een schimmenrijk-filiaal aanwezig zijn. Eens mogen deze artikelen een bescheiden bestaan gevoerd hebben op glimmende kartonnetjes in een bleekzuchtig armoedig garen- en bandwinkeltje, om via het faillissement langs de huizen een onwillig onthaal gevonden te hebben. Nu zijn er geen galanterieën meer, er is geen een boordeknoopje meer over.

Zelfs P. J. de Oudes hemdfrontje is van een boordeknoopje verstoken, zoals P. J. de Oude blijkbaar van alles verstoken is, menselijke welwillendheid, sympathie, verschoning (op hemdfrontjesgebied) en een spoorkaartje. Om van geluk helemaal te zwijgen. Geluk is soms een kwestie van aanwezigheid of afwezigheid op het goede ogenblik. P. J. de Oudes aanwezigheid valt in

een voor hem zeer ongunstig ogenblik. Het is een dier noodlotsmomenten van de wereldgeschiedenis, waarop het fatum van twee klassen en twee mensen in onvermijdelijke botsing komen, in casu het fatum van bezoldigd staatsambtenaar en onbezoldigd misérable. Hij had er niet moeten zijn – ver weg had hij in het droomfiliaal moeten blijven dat niet door een enigszins uit zijn evenwicht gebracht conducteur verontrust kon worden – een conducteur, die zoëven iets te gemeenzaam ‘Juf’ heeft gezegd tegen een door de staat gevrijwaard persoon met een kaartje. Wij zijn allen maar mensen – P. J. de Oude, mijn medepassagiers, de conducteur en ik. Mijn medepassagiers krijgen nu toch, in ietwat gewijzigde vorm, de kleine sensatie die een miezerig treinreisje wat afwisseling kan geven, want ergens is het toch niet zó leuk, dat P. J. de Oude geen treinkaartje heeft. Als een talisman, die alle moeilijkheden kan oplossen, laat hij uit kracht van gewoonte stuntelig-onwillekeurig een van zijn beduimelde reclamekaarten zien. P. J. de Oude wordt nòg veel gemeenzamer behandeld dan ik zoëven: ‘Zeg, vader, laat nou ereis wat anders zien as je receptiekaarte, kom op met je kommetje, ouwe. Geen kaartje, hè vader, kom dan maar es met mij mee, dat zal niet gaan.’ Zó de conducteur, waar P. J. de Oude een welkome prooi voor is na zijn echec met mij. Mijn God, een prooi in een have-loos jasje met niets, met minder dan niets. En ik – één ogenblik, tot mijn eer en verontschuldiging moet ik toegeven, een ondeelbaar ogenblik – ik ben blij, ik te zijn mèt een kaartje en de vrijheid zoals de gnuivende mede-

passagiers, die ik zoëven nog verafschuwd heb om hun nieuwsgierige sensatiezucht bij mijn eigen kaartje. Zo even was ik P. J. de Oude – iedereen is soms P. J. de Oude of de conducteur of een contourloze medepassagier . . . P.J. de Oude zoekt met natuurgetrouwe schijnbewegingen in zijn zakken, zijn vingers komen er aan de andere kant weer uit, zelfs zijn zakken zijn niet van deze aarde, doch schimachtige aanduidingen, gaten genaamd. ‘Wat nou, wat nou,’ stamelt P. J. de Oude en hij doet verbaasd, en niet of hij gewend is aan zijn beroep, het schimmenberoep van niet-voorhandene-waren-verkoper te zijn. Ergens heeft dit beroep in P. J. de Oudes kern gezeten toen hij een jaar of tien was. Men wordt niet van vandaag op morgen filiaalhouder van niets, lid van de Tweede Kamer, filiaalhouder van alles, petroleummagnaat of vleeshouwer. Onbewust heeft iedereen zijn kern in zich, zo om en bij het tiende levensjaar, sommigen nog eerder, anderen wat later, enkelen zelfs bewust, die definitief tramconducteur, politieagent of kampioen in het een of ander wensen te zijn.

P. J. de Oudes kern heeft hem nu tot dit treinkaartjesdelict geleid – het zal hem naar nog ellendiger dingen leiden. Nergens ligt een ongeknipt treinkaartje op de grond, in mijn portemonnaie bevinden zich een dubbeltje en een cent – de medepassagiers gaan nu de beregende coupévensters uitstaren. God, wat heb ik een hekel aan medepassagiers. Ze zouden wat samen kunnen leggen voor P. J. de Oude – met een hoed rondgaan, fideel en een beetje sympathiek. Ik zou desnoods mijn lommerd-

briefje en mijn portemonnaie kunnen tonen, om niet van onwil verdacht te worden. P. J. de Oude heeft geen geluk, zoals ik reeds zei. Waarom staan de andere derdeklassers niet geestdriftig als één man op, om gezamenlijk een spoorkaartje te kopen voor een zenuwlijder, tevens huisvader? Er bestaat geen geestdrift meer, het is voorbij met de schone gevoelens van broederlijkheid en mensenmin en solidariteit – twee jeugdige onverlaten hebben zelfs de treurige moed zachtjes te zingen: ‘We gaan maar loóóópe’ – een ellendig gezang, waarop reeds lang enige tuchthuisstraf met verlies van burgerlijke ererechten moest staan. Doch men schijnt zijn eer eerder te verliezen bij ontstentenis van een spoorkaartje.

Soms zijn derdeklaspassagiers wèl zo om iets met een hoed te doen, joviaal, luidruchtig en hulpverlenend. Maar is P. J. de Oude nog te helpen? Derdeklaspassagiers zijn mensenkenners. Lang nadat de huisvader-zenuwlijder weggeleid is, komt er een traag gesprek los – traag en troosteloos als de motregen die zoëven zo hun aandacht trok: ‘As je hem nou helpt, overkomt het hem strakkies weer – en de spoorwegen verdienen er alleen aan, motten wij die nog helpen? En laat ie dat nou al zowat drie jaar volhoue, met zijn Beede en zijn dalles . . . kaartje legge?’

Ergens zal P. J. de Oude nu tussen eindeloze rails staan, onder eindeloze motregen . . .

Verdwenen was het zeldzame gevoel van luciditeit, dat men soms zo sterk hebben kan bij enkele schone of eenvoudig-menselijke ervaringen. Ik verbeeld me dat de on-

gelukkige blinde passagier der derde klasse van de Nederlandse Staatsspoorwegen, die als een misdadiger is weggeleid (nieuwe slag voor zijn zenuwen en huisgezin), mij alleen verwijtend aankijkt, omdat ik nog juist de dans ontsprong en hem niet eens de inhoud van mijn beurs – elf cent – heb gegeven, laat staan het volle bedrag der treinrit. Ik kan er niet tegen verwijtend aangekeken te worden, er vallen me dan direct verschillende dingen in die ik verkeerd gedaan heb of verkeerd zal doen. Er was iets met muizen. Ineens weet ik, ontuchtterd door het spookkaartjes-intermezzo, precies en duidelijk dat die buitenlandse mevrouw doodsbang voor muizen is, een hekel heeft aan katten, dat zij warm en koud stromend water, moderne meubels en huistelefoon wenst en erg gesteld is op een deftige omgeving. Ik had de kamers met de aardige ouderwetse meubels, de humanistische vrouw en de mooie belletjes-katten zo goed als gehuurd.

Wanneer ik een uitvoerige uitlegging aan de wijze, theosofisch-uitziende vrouw zal schrijven, begrijpt ze me misschien. Wellicht begrijpt ze ook (ze leest Dickens toch niet voor niets), dat ik toch nog een opgetogen brief met dankbetuigingen heb gekregen voor het werkelijk gedistingeerde home, waar men Engels spreekt en bridge kan spelen met een ritmeesters-weduwe der Blauwe Huzaren en andere lieden van standing – het home tegenover de Carlevliets.

FEEST

De mevrouw van het kruidenierswinkeltje uit het aanbiddeljk smalle oude straatje krijgt eindelijk haar zin. Ze weet zelf nog niet, hoe goed ze het heeft gehad – enfin, dat weten de meeste mensen eigenlijk niet. De massa wil precies hetzelfde als de opgedirkte mevrouw uit het schemerige dropwinkeltje; de massa wil ‘hogerop’, de mevrouw wil ook ‘hogerop’, en het zal denkelijk slecht met ze aflopen. Maar dat is mijn schuld niet. Ik heb nog nooit iets ‘gedaan’, wilde niet ‘hogerop’, wilde geen massa en geen rijk kruidenierspand.

In deze grijze schoonste dagen van het jaar wil ik wat chrysanten, de nevels over het water en de gekleurde lichtjes boven de schepen. Wanneer het Andere komt, zal ik geen tijd hebben op chrysanten en de laatste mooie dingen te letten en ik zal wel oppassen om naar de masten te kijken, die dan toch al stukgeslagen zijn.

Maar elke dag heeft men nog een beetje leven: Met verrukkelijke druppels regen tegen de dubbele ruiten, met de wind, die ineens zacht en zoet is gaan geuren.

De mevrouw van de kruidenierswinkel heeft watergolf en een ontevreden gezicht, ontevreden plooiën van vroeger al, die zelfs de heerlijkheid van het rijke, nieuwe pand er niet uit zal kunnen strijken. Verder heeft ze een slome, doodsbange man, die voor het rijtje ‘betere’

huizen een gesteven jasje moet dragen en die er eigenlijk spijt van kon hebben dat hij niet als hond werd geboren, als gewone straathond dan.

Doe zo'n dier eens een gesteven jasje aan, scheld hem zijn huid vol en probeer hem een zware boodschappenmand te laten dragen. Het dier zou de worst verslinden, het jasje door de modder sleuren en op gemene scheldwoorden reageren met dreigend opgetrokken bovenlip. Hoeveel gelukkiger moet men als gewone straathond dan als man van een ambitieuze kruideniersvrouw wel zijn!

Het oude winkeltje, dat ter wille van de klanten zelfs door de kruideniersvrouw nog wel eens geprezen werd als 'staande op goede stand' wordt nu door de kruideniersvrouw ineens voor 'rottig' verklaard. Alles is er ineens 'rottig' geworden; ik verbaas me dat ik in zulk een hoop 'rottigheid' ooit de moed heb gehad iets te kopen. Het grote voordeel van het 'rottige' winkeltje was echter dat men er van de dag tot de nacht terecht kon.

'Ik heb ze niet nodig in 't vervolg,' zegt de kruideniersvrouw kwaadaardig en honend, 'ik krijg nu een fijne zaak en wie wat hebben wil, kan tot acht uur terecht en later niet.'

Daar ik me bescheidenheidshalve tot 'ze' reken, doe ik een reuzebestelling van de duurste dingen die ze in voorraad heeft. De kruideniersvrouw maakt een sierlijk gebaar met haar door Hema-ringen versierde vingers en verzekert me dat ik, omdat ik het ben, altijd terecht zal kunnen. 'Omdat ik het ben'; ineens vind ik het een waanzinnig onnozele en tegelijkertijd diepzinnige uitdrukking.

Bij de kruideniersvrouw ligt de diepzinnigheid in het geld. Ze verkoopt graag bier en limonade en die liet ik op onmogelijke tijden halen. Deze artikelen schijnen een goede winstmarge op te leveren, vandaar: 'omdat u het bent'.

Ik ben helemaal niets of in ieder geval veel minder dan de kruideniersvrouw, die actief en vitaal is, en die krijgt, aanprijst en verkoopt in plaats van te turen naar grijze nevels, paarse chrysanten of rode lichtjes in de masten. Ik zou er nooit zin in hebben mensen iets aan te smeren, noch een man uit te schelden of het een gemene straat-hond is. En het grootste verschil tussen de kruideniersvrouw en mij is, dat ik huilen zou wanneer ik uit dat kleine schuchtere huisje, waar zij zoveel jaren van haar leven gewoond heeft, zou moeten trekken en zij het huisje 'rottig' vindt, 'rottig' zonder enige overgang, als bij voorbeeld: 'Het wordt een beetje te klein hier', of 'Nu de jongen groter wordt, mag er wel een kamertje voor hem bij komen'. Hoewel ik de jongen een plaats onder de trap zou geven, zulk een vervelend kind is het, met dikke lippen en ook al brutaal en krijsend als de moeder.

'Rottig' vind ik hard en zonder enige nuance en ik geloof dat er een soort moderne kunstschilders is, dat net zo voelt, de dingen als ijzerdraad ziet, hard en trots de zuiverheid der uitbeelding, 'rottig'.

'Wat een prachttijd voor een nieuw pand,' zegt de kruideniersvrouw met dwepende ogen. 'We hebben zulke mooie artikelen dit jaar, aardig die fondant-soldaatjes, vindt u niet? De kinderen zijn er gek op. En de marsepeinen

vliegmachientjes en chocolade-kanonnetjes vinden ook reuze-aftrek. 'Het is de tijd,' mediteert de kruideniersvrouw op raadselachtige wijze. Welke tijd bedoelt ze nu, die van chocoladeletters en aanverwanten of de tijd, waarin men wordt aangeraden 'gewoon' te doen en welks vale schaduw over ons werelddeel gevallen is?

In de nieuwe winkel zal het feest zijn. De kruidenier zal het gesteven jasje dragen, dat anders alleen voor het rijtje nette klanten bestemd is. Het jongetje zal nog bolle ogen hebben dan ooit tevoren en een felgekleurde reclamedas dragen onder zijn rond hoofd. Een stralende kruideniersvrouw zal tronen in haar hevig begeerde nieuwe pand als een grote suikeren pop te midden van haar ordinairste spullen en van haar trouwe klanten, voor ditmaal feestgangers. Want een groot reclameschild aan de deur 'in plaats van kaarten' nodigt allen dringend uit tot het feest. Slechts dienen de bezoekers eraan te denken bij dit openingsfestijn eigen thee, koffie en suiker mee te brengen 'wegens tijdsomstandigheden', aldus luidt de invitatie met restrictie. Ergens wordt er oorlog gevoerd, maar het feest van de kruideniersdame moet en zal doorgaan.

In de vroege herfstschemer ligt het oude, 'rottige' winkeltje nu helemaal verlaten, donker en leeg, zonder kruidenierswaar en blikken en bussen. Nieuw straalt het heerlijke, hevig begeerde pand in een grelle verlichting. Er is een feest van de buurtbewonersklanten met meegebrachte thee enzovoort . . . 'rottig'!

TREINCONVERSATIE

Het keurig geborstelde heertje met de peper-en-zout-kleurige hangsnor was verreweg de aardigste in die coupé. Ondanks het duidelijke bordje 'Roken' vroeg hij direct ouderwets-beleefd, of ik het verdragen kon, zijn sigaar. Juist om het roken was ik er binnengegaan: trein-coupés op warme vakantiedagen zonder rokers, maar met moeders en kinderen, die te veel lekkers hebben gekregen bij tantes en opoes ruiken minder prettig dan de, althans vroeger, door dames gemeden rookcoupés. 'Het is altijd een afleiding voor ons mannen, het roken,' verklaarde het heertje joviaal-goedig met Groningse nadruk-'ennen'. En meteen zat ik midden in een treingesprekje, dat kronkelde langs afleiding, verveling, narigheid, helse pijnen en middelmatige botheid. Ik weet niet precies of gesprekjes kronkelen mogen, taalkundig; meestal wordt dat alleen aan verscholen bospaden en andere rustieke wegen vergund, waarlangs dan beekjes lieflijk kabbelen. En ik had dit laatste woord misschien beter gekozen voor het gesprekje, wanneer de 'oorontsteking' er niet geweest was. Noch de dof-schorre stem, noch de zin zijner woorden – ik bedoel van de ongelukkige met een oorontsteking achter de rug – leek in enig opzicht op het muzikaal gekabbel van een beekje. Hij had eerst wantrouwend en mistroostig naar ons zitten loeren met een gelaat dat

alleen uit verkeerde vouwen en rimpels gemaakt was en waar een paar waterige woedende oogjes, die helemaal met oogleden en al naar beneden hingen, de aantrekkelijkheid niet van verhoogden.

Hij zat er een hele tijd zwijgend bij, onzeker of hij in ons tot dusver vreedzaam kabbelend gesprek zou springen, of ten slotte toch maar liever uit het venster naar de landschapsfilm of het niets staren – tot plotseling een zin zijn gekwelde oren trof en hij in een lelijke doffe lach uitbarstte.

Het Groningse heertje had de lof van de arbeid gezongen en het diep betreurd dat hij met pensioen was. Ik had nog getwijfeld en gevraagd 'Pension?', omdat vele eenvoudige zielen het toch wel zorgenvrije, gemakkelijke pensioen met het vaak zo troosteloze begrip pension verwarren. 'Nee dame,' antwoordde hij terneergeslagen en beleefd, 'ik ben nu al enige jaren met pensioen. Die ochtenden, dame, zijn niet om doorheen te komen; de middagen gaan nog, dan heb ik de soos en een borrel – maar die lange ochtenden, waar geen eind aan komen wil! Dan verlang ik soms naar m'n vroegere zakenreizen en de vroegtrein.

'Werk is een mooi ding, dame,' besloot de goedge met grote overtuiging. Daarop kwam die gemene lach van de oorontsteking. Hij sprong pardoos in ons bezadigd net gesprekje en begon met iets duisters op schorre toon en slordige manier te zeggen: 'Zouden jullie wel eens willen weten, wat ik bij elke klant denk, die de deur uitgaat, als ik weer in mijn zaak terugkom – heb nou in 't ziekenhuis

gelegen, na de ene beroerdigheid krijg je de andere – raai es wat ik denk?’ Het nette heertje keek hulpeloos naar mij en ik durfde niets te zeggen. ‘Stik denk ik, daar nou!’ Het onnette woord had ik vermoed bij ’s mans geestesgesteldheid en we waren allemaal even stil.

Toen mengde zich de ‘knopenbranche’ erin, een onaangenaam tevreden en zelfingenomen iemand: ‘Staat u lang niet mooi, meneer,’ moraliseerde deze steunpilaar der maatschappij. ‘t Zijn toch zeker uw klanten, ’t is toch uw brood zo te zeggen.’ ‘Me brood,’ bouwde de oorontsteking hem na, ‘me brood met margarine en met negenendertig graden koorts in me kop. Komt zo’n kapesonemens een truitje ruilen voor de derde keer en ze ziet vlekkes waar geen vlekkes zijn en me kop barst me onderhand.’ ‘Iedereen mankeert wel eens wat,’ repliceerde de onaandoenlijke knopenbranche luchtig en tactloos. ‘Zo, mankeert wel eens wat, noemt ie dat,’ de oorontsteking ging half opstaan en ik vreesde haast dat hij de knopenbranche te lijf wilde.

‘Beetje verkouwe hè, beetje last van hoofdpijn, zeker, met zo’n dikke rooie kop heb je gemakkelijk praten,’ eindigde de tot op het bloed getergde honend.

Om erger te voorkomen gaf ik te kennen, dat oorontsteking iets afschuwelijks was en erg veel pijn deed; ik wist het toevallig van een goede kennis.

Ik had niet meer in de achting kunnen stijgen, wanneer ik een hertog van den bloede als goede kennis had gepresenteerd – het scheen nobel en eervol te zijn op goede

voet te staan met lieden die aan oorontsteking hadden geleden. Ik kreeg een drastische beschrijving van de verschijnselen en uitwerkingen dezer ontzettende kwaal, al somberder werd zijn pijnlijk relaas en eindelijk was hij aan de operatie toe, – hoe hij 't overleefd had wist hij niet, maar ze hadden een stuk uit z'n hersens of daar in de buurt gesneden, zijn verstand was even groot gebleven – of even klein –, voegde hij er met sombere humor aan toe.

Juist wilde hij mij het litteken laten zien als uiting van opperste vertrouwelijkheid, toen de knopenbranche die al lang tekenen van ongeduld had gegeven, plotseling hem in de rede viel: 'Tsjechisch knoopje hebt u daar aan uw mantel. Geen knoop op de wereld die ik niet ken. Goedkoop Tsjechisch knoopje.' Hij duwde me enige kartonnen met knopen onder mijn neus, waarbij hij bliksemsvlug afraffelde: 'Japanse tinnef, Tsjechisch – iets beter, Engels – het beste, weer van dat Japanse goedkope goed, die maken de markt kapot.'

De oorontsteking, die juist begon op te leven bij het uitvoerig relaas van zijn kwellingen en me iets zeldzaams op operatiegebied wilde demonstreren, barstte ineens woedend uit: 'Ik wou dat jij in een knoop stikte! Geen grein gevoel, bà wat een vent, zo'n klein misselijk reizigertje, zo'n slaaffie, echt zo'n slaaffie.' 'En toch behoeft men geen slaaf te zijn, als men werkt,' verdedigde beslist en ernstig de Groningse heer de waardigheid van de arbeid. 'Ik heb altijd met plezier gewerkt. Ik vind 't eigenlijk geen leven meer met dat pensioen,' aldus zijn eigen

thema weer opvattend. 'Vroeger had je je bestemming, je deed je plicht, 's avonds was je prettig moe, je had je krantje en je kopje thee, en je wist dat je ergens toe diende. – Maar nu, die ochtenden, die ochtenden,' zei hij weer met een zware zucht, 'je staat om zeven uur op, acht uur ontbijt en wat dan? Dan blijft zo'n ochtend je zo aankijken, tot je dan eindelijk de middag haalt – de soos is wel aardig.'

Ik opperde de instelling van een ochtendsoos, maar zo iets scheen volgens bepaalde wetten en statuten niet mogelijk te zijn, 'alleen maar 's middags soos, begrijpt u dame, alleen maar in de middag,' mediteerde de vereenzaamde voor zich heen.

Het voorstel om de dag wat later dan zeven uur te beginnen, schoof hij lusteloos van zich af: 'Vroeger altijd om zes uur opgestaan, mijn hele leven lang, dame, kan 't niet langer in bed uithouden.'

De oorontsteking zat onrustig wiebelend op zijn 'Stichwort' te wachten, zodat hij nu gretig inviel: 'Niet in bed uithouden, man ben je niet wijs. Kon ik maar met je ruilen, je mag me zaak kedoo hebben hoor. Maar ik ben een schlemiel, kan ik eens lekker in bed liggen, dan heb ik oorontsteking – 'k zal u straks verder vertellen,' beloofde hij me terloops, 'en heb je een oorontsteking, dan krimpeer je zo van de pijn, dat je van je hele lekkere bed niks meer merkt. Konden we maar oversteken,' zuchtte hij zwaarmoedig, 'ik lekker dat pesjoen van u en u de zaak en desverlangd me vrouw en kinders erbij. Asje-

blijft,' voegde hij er als een soort uitnodiging aan toe. 'Ik had graag vrouw en kinderen gehad, meneer,' de Groningse heer zei het met plechtige en even trillende stem. 'Het leven zou er dan heel wat mooier en gelukkiger voor me uitgezien hebben – heel wat prettiger en gezelliger. Mijn verloofde is jong gestorven.' Laten ze nu hierover hun mond houden, bad ik de hemel en alles wat ervoor in aanmerking komt om kletsende, harde ik-mensen te doen zwijgen over iets dat kwetsbaar en broos is.

Gelukkig nam de oorontsteking het thema: lang in bed liggen en niks te doen hebben, maar zonder pijn dan, weer op. En een beetje hengelen wilde hij er dan nog bij, – eigenlijk was hij niet zo heel erg. 'Lekker in 't zonnetje zitten en aan niks denken en je pakje boterhammen mee en de tijd is om voor je 't weet,' hij werd bijna opgewekt bij de voorstelling van deze eenvoudige geneugten.

Er viel een pauze. Stil vervolgde elk zijn eigen gedachtenreeksen. Alleen het onverbiddelijk en onverschillig treinritme was hoorbaar.

'Alles op zijn tijd,' mediteerde de middelmatige knopenbranche hardop verder – zijn zelfingenomen toon werd onuitstaanbaar –, 'je natje en je droogje, op tijd op, op tijd naar bed, op tijd je zaken doen, op tijd je verzetje, alles op zijn tijd, een mens moet altijd aan zijn tijd denken, time is money,' besloot hij zijn vulgaire levenswijshouding.

'Op tijd stikken,' wenste de oorontsteking met weinig variatie in zijn vocabulaire, doch des te grimmiger, de volkomen aan de maatschappij aangepaste, die hem zo

nuchter uit zijn aangename hengelaarsfantasieën had gehaald.

Gelukkig werd me het verdere relaas van de operatie bespaard. We waren aangekomen. De Nederlandse Spoorwegen bleken het met de knopenbranche volkomen eens te zijn. Precies 'op zijn tijd' – vijftien-vijfentwintig – arriveerde de trein aan het Beursstation. We waren aangekomen met onze kleine en grote angsten, kleine en grote zieligheid en meer dan levensgrote alledaagsheid. We komen altijd wel aan.

NOSTALGIE IN DE HAVENBUURT

Elk voorjaar wil ik weg – dit is nu het vierde dat de paniekachtige afkeer zich van me meester maakt. Weg wil ik uit dit huis, deze buurt – alles in de steek laten. Deze grijze knorrige havenbuurt, waar de sloppen achter liggen met de voddenbergplaatsen en die met de stank van rotte sinaasappelen en rotte vis, met alles wat voos en aangevreten en niet meer bruikbaar is – maar ergens schijnt alles toch nog gebruikt te worden, anders zouden ze het immers niet bewaren.

Elk voorjaar komt dit vreselijk soort van spleen nu terug – ik hunker naar nette burgerlijkheid, naar winkels die Maison genoemd worden, naar glad asfalt waar je met hoge hakken op lopen kunt, hoge hakken die hier tussen de keien blijven steken en een nekbreekgevaar opleveren, naar rustige goed geklede mensen die niet schreeuwen en niet vloeken en niet stinken.

Het huis is eeuwenoud, vol duistere geheimen; er is eens een zware brand geweest – de legende in de buurt verhaalt van een moord – de vloer van de grote zolder met de zware balken heeft onuitwisbare vlekken – ze zijn niet weg te krijgen, zelfs de mannen en vrouwen van de schoonmaakinrichting Heineken hebben het nooit klaargespeeld die wonden op de vloer te laten verdwijnen. Nergens in de stad loeit de storm huilender en bonkender

langs de ramen dan tegen de vensters van dit huis.

Ik wil weg – ik wil het gemakkelijk en rustig en comfortabel hebben. Het loopt naar april, het wemelt van tentoonstellingen in de stad en van nieuwe mode en van verrukkelijke taartjeswinkels.

De trams van deze buurt zitten opgepropt vol menselijke ellende: zere ogen en zere hoofden met ontzettende verbanden erom en wanneer je buiten op het balkon staat, hebben de passagiers vieze lompenpakken bij zich die ze voor je benen zetten – de hemel mag weten wat er in die pakken zit, zo vlak tegen je benen aan. En het is een hel om in het spitsuur te verzeilen – er zijn geen verkeersagenten hier, ze zouden denkkelijk omvergelopen of -gerekend of -getrapt worden. Je probeert het langs het water, maar honderden ateliermeiden in witte regenjassen (altijd hebben ze van die witte regenjassen aan) hollen als een soort van sprinkhanen van alle kanten op je af, schreeuwende, blèrende, losgelaten sprinkhanen. Er gaat ook nog een tram langs de kade en vrachtwagens als voorwereldlijke sauriërs, om van de gewone auto's niet te spreken. Maar eigenlijk zijn de fietsen met de meiden en jongens het ergst. Er is haast geen trottoir en wat kan je doen tegen het soort kanjers van meiden en jongens die je omverlopen. Ze vinden dat je er niet hoort en ze zeggen het ook.

Tijdens een dezer voorjaars-inzetten ben je ertussenuit gegaan – hoe elegant en licht bewoog hetzelfde soort mensen zich over de Seinebruggen, ook op de spitsuren, ook van ateliers en fabrieken komend. En al waren ze op

de Fochova een beetje onbehouwener en verwarder – Praag gaat al een eindje het oosten in – iedereen maakte plaats voor de ander, en de hemel zij dank, er waren geen fietsen, daarom ging het op de Boulevard du maréchal Foch, trots zijn overstelpende drukte, alles heel ordelijk toe.

Doch het is niet altijd spitsuur. Bovendien, men kan het ontwijken. Maar het voorjaar kan men niet altijd ontwijken. De gevreesde tijd tussen februari en april komt onverbiddeijk zijn spleen brengen in de havenbuurt. Het water is grijs en de lucht is grijs en de mensen zijn grijze fantomen in de regen. En mocht de zon al eens schijnen, mijn hemel, die maakt de dingen alleen nog maar erger, nog duidelijker. De spiritusdrinkers bij voorbeeld worden in de grelle, schaduwloze voorjaarszon er niet aantrekkelijker op. Hier zijn namelijk nog authentieke spiritusdrinkers. Ze hangen met zijn vieren of vijven op en tegen mijn stoep – natuurlijk *mijn* stoep – het is de eerste om de hoek van de sloppen. Men schijnt op spiritus te kunnen leven – of in elk geval een bestaan te kunnen rekken dat voorlopig nog niets met doodgaan en begraven worden te maken heeft. Vier jaar leven ze nu al op mijn stoep – vier jaar is een mooie tijd, wanneer men het bedenkt. Ze vloeken nog wat en schelden af en toe iemand uit in het vage weg en soms schijnt de spiritus zo uitgewerkt te zijn dat een ervan een beetje gaat hengelen op het steigertje onder toezicht der anderen. Ze vallen nooit in het water, maar ik heb ook nog niet gezien dat ze ooit een vis hebben gevangen – ik vrees voor een vissen-

delirium na te veel spiritus . . . Nee, ik wil weg, tussen behoorlijke mensen zijn, die door deftige obers bediend nette glaasjes bols en voorburg voor zich hebben staan, met zoutjes en bitterballen en prettige goede dingen erbij en die alleen maar domweg een beetje vrolijk en luid worden na het vierde glaasje. Trouwens, iedereen zegt: Hoe kon je in zulk een buurt en zulk een huis gaan wonen, naast die vreselijke pakhuizen; helemaal verveloos zijn die pakhuizen en denkelijk vol muizen en ratten. (Het zijn prachtige pakhuizen van de Oost-Indische Compagnie.) Op een enkele schilder na zegt iedereen dat het krankzinnig is in een huis te gaan wonen met zowat tien kamers, met geheimzinnige kelders waar ik voor alle zekerheid nog nooit in geweest ben en dat op een onverklaarbare manier eigenlijk twee zolders heeft – die ene met de moordenaarsvlekken en de andere in eeuwige duisternis gehuld, met balken die nog van het begin dateren, 1600 dus ongeveer.

En vooral wanneer iedereen dat zo zegt en ik juist op mijn stoep een gruwelijke vechtpartij hoor, waarbij de verschillende fronten als bezeten aan mijn bel gaan trekken die hol en doods en alarmerend en overdreven luid klinkt door het grote huis, vooral bij zulke gelegenheden ga ik eropuit: iets nieuws zoeken. Een paar maal heb ik er sommetjes bij verloren, tussen de dertig en vijftig gulden – het ging om flatjes en bovenhuisjes. De eerste keer vond ik zo'n flatje werkelijk aantrekkelijk: een net buurtje met allemaal aansluitingen bij de nachtveiligheidsdienst onder de naambordjes en het ging er vooral om fatsoen-

lijke mensen op de flat te krijgen, ziet u, vertrouwde de bewoonster van een of twee hoog me toe en de huisbaas zei iets van een 'vaste positie' en voor ik het wist, had ik het contract getekend en zat ik eraan vast voor een maand. Maar bij het tweede bezoek probeerde ik al vlug langs een en twee hoog te sluipen om de meneren en vooral de mevrouwen niet te spreken; er kwamen dan direct zulke vervelende dingen op het tapijt, in casu op de trap, iets over vuilnisemmers en lopers op de trap en over de nichtjes die op de zolderkamer vlak boven me sliepen en wie de trap zou 'doen' en dan nog iets zoetelijks over een beetje geven en nemen, nietwaar, als burens zijnde. Gedurende zo'n gesprek dacht ik dan al: dertig of veertig gulden naar de maan, gelukkig dat ik dat huis op de kade nog even heb aangehouden en de huisbaas kreeg een briefje waarin ik hem tot mijn spijt moest mededelen ervan af te zien.

En nadat ik zo'n briefje op de post gedaan had, ging ik met een bevrijd gevoel naar de kade terug. Boven het grauwe water zeilden traag grijze zware wolken met een beetje overgebleven goud hier en daar; op dat flatje waren geen wolken te zien geweest, alleen maar precies dezelfde flatjes aan de overkant, viel me tot mijn ontsteltenis in, en schepen waren er natuurlijk ook niet bij het flatje; rijen schepen met loopplanken die smalle waterstraten zijn. Over die planken gaan de schippersmensen naar hun woonkajuiten terug, van het ene schip op het andere. Je ziet direct wie er niet op de schepen thuis horen – die lopen angstig en weifelend – de schippers-

mensen gaan op die planken als over brede bruggen.

En de korte marmeren gang van mijn huis lijkt me de hal van een kasteel, wanneer ik aan de flatjes en de trappen en lopertjes-zorgen denk en de burenplichten en elkaars vuilnisemmers, om beurten naar beneden te dragen volgens een vast roostertje en elke dag een gesprekje met flatje een hoog of twee hoog – ook heb ik een soort surrealistische herinnering aan een geluiden-cocktail: kraaiende baby's, het menuet van Boccherini, een lichte familieruzie, schöne Blume von Hawai, die kleine burgerman, hanegekraai, is not it romantic? . . . en boven deze cocktail wolken zware geuren van koolsoorten. Er was een tuintje achter het onderste flatje, grote goedheid wat voor een miezerig tuintje, afgesloten door een verveloos kippenhok (dus de haan is geen fantasie van mij). Voor het kippenhok, waarin enige verfomfaaide kippen van een onbepaald ras en een onbestemd bruinige kleur, dus even slecht gekleed als de mevrouwen, dezelfde monotone en zeurige gesprekjes schenen te voeren als deze mevrouwen op de trap, verhief zich een rotspartijtje van sintels; de Alpenplantjes die althans de fantasie van de bewoner naar dat ideale oord van een deftige Hollandse zomervakantie hadden moeten voeren, waren reeds lang overwoekerd door wild gras en paardebloemen, die er zelf een moeizame strijd om het bestaan voerden.

Een week of drie leef ik dan bijna gelukkig – in het idee er zo goed afgekomen te zijn. Aan het verlies van dertig of veertig gulden ga je niet te gronde – nog ben ik de galvende dreun van 'die mooie molen' niet kwijt, die over-

duidelijk, onverbiddelijk, eindeloos en hopeloos het laatste traplopergesprek begeleidde – op volle kracht stond die radio – o melancholie van Hollandse ‘chansons’ en Hollandse flatjes.

Maar eens bracht het noodlot me in een deftig grachtenhuis met kunstzinnige deftige bewoners – in vier jaar kan veel gebeuren. Alles kwam dan ook bij elkaar: het nieuwe voorjaar, de oude nostalgie en een buitenlands bezoek dat de sfeer van Parijs, Wenen, Florence en de Côte d’Azur meebracht. Mijn aangename internationale kennissen hadden mijn huis nog juist zonder direct levensgevaar kunnen bereiken. De buurt bleek niet met hen ingenomen en had hiervan doen blijken op demonstratieve wijze. Mijn Europese gasten waren met mondaine *élégance* gekleed door goede Parijse huizen – overslanke sterk gemaquilleerde vrouwen en een heer met monocle. De provinciaalse en jaloerse ergernis der buurt hadden zij gewekt; de straatjeugd had de gelaten der dames op misprijzende wijze met oude kopieën naar Rembrandt vergeleken en de nooit-geziene monocle had zelfs atavistische agressieve instincten gewekt. De dames vonden alles ‘merkwürdig’ en ‘très rigolo’ en de heer met de monocle, een schrijver van Europese allure, ging voor mijn venster staan en veegde bedachtzaam zijn monocle schoon, waarop een beetje vuil gemikt was geweest. Ik klaagde over de buurt en de rauwheid van de bewoners en gaf hem mijn voornemen te kennen ergens te gaan wonen waar het deftig, netjes en rustig zou zijn. Deze schrijver is een kluge Lebemann, een bereisd en objectief

mens, een man van de wereld. Hij staarde met zijn rare, vèrziende ogen lang over het wijde water, waarboven in de staalblauwe lucht de hoge witte voorjaarswolken drev en dan naar de zware oude balken in de lage kajuitachtige kamer. Toen wees hij naar de kade – negers, matrozen, Chinezen kwamen uit kleine kroegjes – naar het brede water en de voorbijvarende kleine snelle sleepboten en wolken, naar de kranen en vemen, en de geelzwarte schoorstenen der grote oceaanscheperen op Londen en Java, die ik nog vaag, maar hij heel duidelijk kon zien, omdat hij abnormaal vèrziende is. Hij zette zich in de hoge oude kerkstoel en zei eindelijk: ‘Hier möchte ich wohnen und werken – andere Häuser sind das Teil einer Bürgerstrasse, aber dieses Haus ist ein Stück der Welt.’ En op mijn protest dat de mensen toch afschuwelijk waren geweest en zijn dames en monocle hadden besmeurd, antwoordde hij schouderophalend: ‘Das Bisschen Leute . . .’ Van deze schrijver zal men wellicht nog horen; maar niet hier – ik ben geen recensent, noch zelf eigenlijk een schrijver of estheticus, dat een nieuw vak schijnt te zijn en onlangs hier en daar door mij ontdekt is in kunscatalogi; ik ben maar een amateur met zwakke zenuwen.

Daarom maakten die deftige kunstzinnige mensen en dat rijke huis aan de Herengracht ook zulk een diepe indruk op me. Verarmde rijken of rijke verarmden – ik weet niet precies meer hoe ze zich noemen. De iets te blozende heer had eerwaardige witte haren en drukte een ivoorkleurig No-masker ter hoogte van zijn hart en daar keek

hij smartelijk op neer. Hij moest het verkopen – iets dat hem aan het hart gegroeid was, verklaarde hij zuchtend. Er ging van het No-masker een magische werking uit: een wit, smal vrouwengelaat met felrode, voor lust en leed des levens even geopende mond. Het beroep op mijn medelijdend hart dat de eerwaardige heer deed was overbodig: in een vreemde betovering kocht ik het masker – het zou nu toch in hetzelfde huis blijven, want ik zou erin trekken. Een interieur met associaties aan stille oudhollandse binnenhuizen: een gezette dame zat zo idyllisch-huishoudelijk met een breiwerkje en een berustend gezicht; de regen druppelde monotoon tegen de glazen koepel van de oude tuinkamer – een tuinkamer vol sfeer, zoals men die ter wereld nergens dan alleen in oudhollandse grachtenhuizen aantreft. Die tuinkamer gaf de doorslag, er ging een magische aantrekkingskracht vanuit – opnieuw werd ik door een vreemde betovering bevangen – het was een melancholieke Hollandse tuinkamer uit een dier Hollandse familieromans, waar in het begin alles zo blijmoedig zijn rustige gangetje gaat, met kopjes koffie om elf uur 's ochtends precies, bezoeken van oma's en tantes op het theeuurtje en die sfeer van welstand, keurigheid, gematigdheid en ergens een flauwe geur van lavendel – een sfeer, die ik lang had moeten missen. Het regelmatig tikken van de breipennen, begeleid door het even regelmatig tikken van de regendroppels – het was een eindeloze Hollandse zomerregen – dat mevrouw zo treurig vond, stemde mij aangenaam rustig en ook het tuin-uitzicht op de druipende oude stille bo-

men, waaronder een nog veel oudere stenen Boeddha stond, die roerloos en onmerkbaar-glimlachend de tijd tot eeuwigheid verdroomde.

In deze toestand begon ik de zakelijke besprekingen. Het deftige echtpaar zou ergens heel boven in het huis zijn toevlucht zoeken – ik gaf me er geen rekenschap van wat ‘heel boven’ betekenen kon en de kwestie van de keuken behandelde ik met enige nonchalance. Nooit moet men keukens en wat daarmee samenhangt nonchalant behandelen, vooral niet wanneer een keuken gedeeld moet worden. Wel meende ik een bijna-onzichtbare bloes van opwinding op het bleke gelaat van de berustende, handwerkende mevrouw te bespeuren toen het woord ‘keuken’ viel, maar wat had ik eigenlijk met een mevrouw te maken die ‘heel boven’ zou zitten – ik stelde me iets voor onder de nok van het dak. Er was direct een contract bij de hand en hoe vlug is een handtekening niet gezet – hoe lang had de reis naar Tahiti wel geduurd – ik had eens een invitatie van een verre bloedverwant op Papeete – waarheen ik voor die huursom op een vrachtboot had kunnen reizen.

De vier dagen, die ik in het huis met de tuinkamer heb doorgebracht, deden al mijn wensdromen in vervulling gaan: het goed gesitueerde deftige stadsgedeelte wemelde inderdaad van tentoonstellingen, zaken die Maison en House genoemd werden, exquisite confiseur-cuisiniers en selecte restaurants, glanzende limousines, elegante heren, die door het House of Lords en dames, die door Maison de Paris gekleed waren. Van de acht tentoonstellingen

waren er twee werkelijk de moeite waard, ik heb in een Maison een paar handschoenen gekocht die ik later in een warenhuis voor de helft van de prijs zag liggen en een der selecte eetgelegenheden heb ik reeds de tweede dag gefrequenteerd, want er bestond in het huis een keukenkwesie, erger nog, een keukencultus met sacrale riten, die me alle eetlust benam. In die keuken – een grote, lage, donkere souterrain-keuken – scheen niet gekookt te mogen worden, althans niet door mij. De kunstzinnige mevrouw die vroeger rijk geweest was, zat toch niet zo helemaal boven in de nok van het huis als ik naïef gedacht had. Ze zat overal; als men een zo deftig iemand een kobold mag noemen, zou ik deze aanduiding op haar moeten toepassen. De eerwaardige oude heer had zich volkomen aan de afspraak gehouden – hij scheen inderdaad in de nok van het huis te zitten, waar hij denkelijk schone voorwerpen tegen zijn arme oude hart drukte – hem heb ik niet meer teruggezien. Des te meer de mevrouw, met wie ik de keuken en een ouderwets soort dienstbode moest delen; zij was aanwezig van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat. Ze liet me albums zien met portretten van haarzelf 'als jongmeisje', van ooms en tantes, neven en nichten, oma's en opa's en dames en heren, waar ze als kort signalement even bijvoegde: 'Dat is een baronesje; de freuletjes F.; baronnetje van L. tot L.' (ze gebruikte veel liefkozende verkleinwoorden). De donkere deftige keuken had ze prachtig versierd met antieke borden en boeketten peterselie en door haarzelf beschilderde appelstroopblikken. Ze leefde

hoofdzakelijk van waterige soepen, waterige groenten, blikken pilchards, Portugese sardientjes en chocoladestrooisel. Een keer mocht ik een spieglei bakken, maar toen heb ik een pan op haar 'zeiltje' gezet, een feit dat haar hevig opwond en ik kreeg zo vaak het woord 'kring' te horen, dat ik ten slotte een van die moderne films meende te zien, waar men zich in 't geheel niets bij denken moet – aldoor kringen die op je toekomen en van je weggaan; ik begin dat soort films eindelijk te begrijpen. Iedereen was goed gekleed daar in die buurt, niemand schreeuwde of tierde, zelfs de loopjongens waren kalmer en de auto's gleden voornaam en geruisloos voorbij. Het huis zat vol Lipssloten, waar ik niet mee om kon gaan en mezelf mee opsloot en onwillekeurig voelde ik dan naar de grote sleutel van het huis aan de kade – een sleutel als een hamer, zwaar en eenvoudig. Waarom eigenlijk had ik die middeleeuws-aandoende sleutel bij me gehouden, toen ik naar dat deftige huis met de ci-devant rijken ging – waarom, vroeg ik me verder af, had ik het huis aan de kade toch nog even aangehouden met al wat erin stond en aanwezig was, werkster en dienstbode inclus, dat grote vervallen huis met zijn brand- en bloedvlekken en eeuwenoude zware balken en de pakhuizen ernaast en de sloppen om de hoek? De verarmde rijke dame geeft me een lijstje van wat nog gebruikt mag worden in haar keuken, haar heiligdom; een bakje voor afgebrande lucifers staat erop, een cakeprikker en een Maggistaandaard. Aard en hoedanigheid dezer laatste voorwerpen zijn me niet geheel duidelijk en ik kreeg een uitleg, gevolgd door een

eindeloos formulier van de keukendienst, het keuken-ritueel, waarin alles zijn vaste plaats heeft. Duidelijk voel ik de oude sleutel in mijn tas en hij brengt me tot het besluit: ik kom niet terug, ik loop weg, ik ga er bij mezelf vandoor. Het is me onmogelijk een doelloze strijd aan te gaan tegen voortdurende aanwezigheid, beperktheid van ziel en een keukencomplex. Overigens verveelt me nu al de deftigheid van de voorname woonwijk; denkkelijk hoort men er nimmer een storm loeien; er zijn ook geen schepen onder zware grijze wolkenluchten.

Op en tegen de stoep staan de spiritusdrinkers – het komt me voor of ik jaren weg geweest ben. Ze gaan op hun schuwe, norse manier wat opzij – de spiritusdrinkers – ik heb hen nooit gegroet vroeger en zij staarden in het luchtledige, wanneer ik langs ze heen ging. Maar dat kan ook anders – niet altijd staren de spiritusdrinkers in het luchtledige. Je hoeft maar ‘goeiendag’ te zeggen en je bent plotseling in een gesprek betrokken waar de harte-lijkheid en bereidwilligheid en mededeelzaamheid in stukken van afvliegen en de ogen keren van hun doelloze reis in het luchtledige terug naar iets waar toch nog een beetje zin in zit. ‘We keken maar weg, zie je, omdat we dochten dat je ons liever niet op de stoep zag,’ verontschuldigen ze zich. Ze hebben betere manieren dan de dame uit het deftige huis – ze ruiken naar terpentijn en een kruiig soort sigaretten of tabak – helemaal niet naar. En ze delen me in vertrouwen mee dat ze oorspronkelijk allemaal liever ‘iets gewoons’ dronken, maar dat werd te duur – alles van dat beetje steun – en ‘een mens mot toch

wat hebben'. Ik doe ze de stoep cadeau, op voorwaarde dat ze er niet te veel op spugen en het belletje trekken tegengaan. Ze zijn vol hulpvaardigheid en willen in het vervolg iedereen 'van de stoep donderen' – ik geef een vluchtig signalement van de enkelen die altijd binnen mogen – de hemel ontferme zich over de anderen. Dan krijgen ze nog iets om wat hartigs voor te kopen – je kunt heel gewoon met spiritusdrinkers spreken; ze tikken zelfs aan hun pet als ik eindelijk met mijn middeleeuwse sleutel de zware eikehouten deur van mijn huis openmaak. Mijn huis – ik ga nu sentimenteel worden – ik ben het al. Ik was blij de keien weer onder mijn voeten te voelen, de winkeltjes terug te zien, die een afdeling grote vette taartjes hebben op de ene plank en augurken en haring op een andere. Ik snuif de haring- en uielucht waar deze hele buurt als doortrokken mee is, met welbehagen op. Zelfs de ateliermeisjes in hun eeuwige witte regenjas zie ik met andere ogen – ze moeten, geloof ik, stukwerk doen en dan zijn ze natuurlijk na zo'n hele dag aan de naaimachine wat opgewonden en wild wanneer ze weer vrijgelaten worden. En eigenlijk is het heerlijk langs de kade vlak langs het water te lopen en op de schepen te kijken die wasdag hebben gehad; prachtig kleuren de familiewassen van de schippers tegen het grijs en blauw en zwavelgeel van de hemel, licht ondergoed en rose kousen van de jeugd en het verrukkelijke kogeltjesblauwe en steenrode baai van de ouden.

Niemand heeft me horen thuiskomen en daar zitten mijn lieve goeie mensen, die ik toch nog aangehouden heb,

met mijn beste Haut Sauternes zo echt gezellig om de ronde tafel. Hadden ze toch liever de St. Emilion genomen, flitst het nog even door mijn hoofd, daar is nog zo veel van. Maar er blijft geen tijd over voor kleingeestige gedachten. 'Als ik al het voorgevoel niet had,' verwelkomt me juffrouw Leen opgetogen, 'daar is ze weer, mens, wat zie je d'ruit, zo wit als een dooie en hol om je ogen heen, kom je weer bij ons terug?' 'Ons' zijn voor het ogenblik Leen, de werkster, Annie, haar oudste dochter en dienstbode, Karel, die wel eens meehelpt en Piet, die strikt genomen helemaal niets bij me te maken heeft; hij brengt alleen soms wat hout voor de open haard. De oude balken, de scheve oplopende vloeren, de kelder waar ik nooit in kom en die waar ik wel eens in ben geweest, de zolders met de vreemde vlekken en daarboven het platte dak – aangebracht na de reeds vermelde brand – het is alles van mezelf – ik hoef niets te delen met een mevrouw wier bestaan gebaseerd is op een keuken- en deftigheidscomplex – geen keuken, geen dienstbode, geen huis, geen enkele dag van mijn leven. Ze lopen allemaal met me mee door het hele huis met ernstige gezichten. 'Die paar vlekkes op de grond zal je 'n zorg zijn, al zo oud zijn die; je had niet motten weggaan,' verwijt Leen . . . 'wat heeft dat wijf je eigenlijk gedaan?' We zijn nu ook in de onderste kelders aangeland. 'Goed voor bomaanvallen,' beveelt Piet die er eigenlijk niet bij hoort aan, 'je zou het hier lang kunnen uithouden.' Op dat ogenblik denk ik ternauwernood aan het dreigend hels visioen van de komende luchtoorlog – het komt me

oneindig avontuurlijk voor met al de wijn die ze nog voor me overgelaten hebben en een mud aardappels en goudreinetten te gaan kamperen in die geheimzinnige kelder met Leen, Annie, Karel en ook Piet erbij – ontsnapt als ik zoëven ben aan de alomtegenwoordige mevrouw. ‘t Is maar geen fijne bajes,’ zegt Piet nog eens met nadruk en in het volle besef er nu ook bij te gaan horen. Ze laten me het huis zien of het ‘van hun’ is en ze het me op de een of andere manier moeten aanbevelen, knippen het licht in alle lampen aan, terwijl het nog dag is en zo komen we weer in de kamer met de ronde tafel terug.

Toch hebben die vier dagen me meer aangepakt dan ik dacht – toch is het onaangenaam contracten te tekenen waar je heerlijke reizen voor zou kunnen maken om dan stiekem bij jezelf weg te lopen.

‘Ze is wat flauwig,’ hoor ik uit een donkere verte Leens diagnose, en ik weet niet uit wiens glas ik de Haut Sautes te drinken krijg. Maar ze stroomt oneindig wel-doende door mijn bloed en ik houd het glas een paar maal bij. ‘Nog zo’n flessie van die witte,’ commandeert Leen en Piet schijnt toch werkelijk erbij te horen; hij komt met twee flessen terug en schenkt keurig voor iedereen in, hij neemt voor zichzelf nu een theekopje – dus is het Piet z’n glas waar ik uit te drinken krijg. En voor de duivel, wat doet het ertoe uit wiens glas je drinkt, wannneer je terugkomt uit een kille leegte met deftigheid en schimmen van baronnetjes.

‘Maar een geluk, mens, dat je het nog op tijd in hebt gezien en ’em gesmeerd bent,’ constateert Leen met voldoe-

ning. 'Hei je tenminste je cente nog in je zak gehouwe?' 'Mijn centen?' vraag ik suf, nog wat licht in het hoofd door de wijn na al die emoties. 'Ja, de huur voor dat sof-huis,' zegt Leen. 'Die hebben ze voor een halfjaar te pakken, juist de dag voor ik zo plotseling ben weggelopen.' Wat nu volgde vond ik heel vreemd. Piet zei telkens: 'Godzamme,' niets anders, en de anderen beklagden me met zulk een hartstocht en onzelfzuchtigheid dat ik eindelijk een beetje ging huilen. 'Oggod, nou ken je je zomerreisie niet doen,' hilde Leen onmiddellijk mee, Annie viel me van puur medelijden om de hals, Karel, die wel eens meehelpt, staarde voor zich uit of hij een vreselijk visioen zag en stootte dan uit: 'Daar mosten ze de bajes voor in,' en andere vaag-sombere verwensingen, gekruid door ontelbare 'Godzammes' van Piet. Niemand dacht eraan dat zij zelf dat geld goed hadden kunnen gebruiken, althans een tijdlang redding uit een misère, waar ze nooit helemaal uit zullen komen.

'Afijn,' zei Leen, 'nou komt de zomer, en als je nou boven op je daktuin gaat kijken, staan die paarse blomme al bij het goudvissenwatertje.' En weer gingen we in een lange optocht het huis door, naar boven, over de zolder met de vreemde vlekken. Dan stonden we werkelijk bij de blauwe irissen en de oneindigheid van de blauwe lucht boven ons – de hemel leek hier dichterbij – en zo ver je kijken kon wolken en water en bruggen en boten, in de verte de grote oceaanscheppen, dichterbij snelle motorboten en trage zolderschuiten, die nog op oeroude manier door bommen werden voortbewogen; de roep der wiekende,

witte meeuwen tegen de blauwe lucht en het zachte verliefde kirren der grijsblauwe duiven boven in de toppen der kade-bomen vermengden zich met het ritmisch stampen der motoren en de signalen der stoomfluiten. De zomer kwam met een heerlijke hooilucht van de overkant van het water en op de smalle langgestrekte daktuin vlak bij de hemel stonden de rozen in volle bloei en lavendel en kruisemunt en dagenlang de zon . . . Ik had een kleine particuliere zomer en zon en hemelkoepel en vergat snel Tahiti en het nachtmerrieachtige deftige woonavontuur met de gewezen rijken benevens hun noodlottig contract. Trouwens tegen de herfst had ik toch niet in Tahiti willen blijven – dat kon ik vroeger al niet in dergelijke landen – een heimwee, dat me de zon en alle tropen deed haten op den duur, dreef me altijd weer terug naar de Amsterdamse herfst. En aan de herfst schijnt dat huis aan de kade gewijd te zijn: de mensen en de dingen krijgen een wonderlijke grijze verdroomdheid. De paar bomen voor het huis zijn soms nauwelijks van de masten der schepen te onderscheiden. Whistler maakte uit deze nevel en mist zijn grijze droombeelden van een betoverde werkelijkheid. In de winkeltjes glanzen de koperen petroleum-lampen voor de schepen – alles is hier op de scheepvaart ingericht. De herfst en de kade horen bij elkaar: het weifelende licht, de al vroeger invallende schemering, regenvlagen, modder, storm, ontbladerde bomen, scheepsmasten, nevel, de holle stemmen der misthoorns, Whistler . . . Naar de hoge stoepen van de oude huizen en de smalle gevels heeft Breitner getuurd – later, tegen janu-

ari, toen traag en langzaam eerst de sneeuw in dunne lagen de randen van stoepen en kozijnen ging zomen. Maar dan lag de sneeuw plotseling dik en heel wit, of ze er haast mee had gekregen om toch vlug alles smetteloos blank te maken – eventjes maar – want even vlug kwam de dooi, omdat Breitner zo van dat dooiweer hield; de sneeuw en de dooi richtten zich naar Breitner in Amsterdam. Hetzelfde soort ateliermeiden, dat nu in de vrese-lijke lichte regenjassen loopt en fietst, ging vroeger in kleurige jakken en breed wapperende rokken door regen en wind en sneeuw. Dat soort meiden en jakken is nu zowat verdwenen – maar Breitner is gebleven omdat hij onsterfelijk is, en in zijn onsterfelijkheid staan de meiden van Amsterdam in de mooie jakken naast hem voor eeuwig in sneeuw en dooiweer. De herfst en de winter zijn vol asgrouwe noordse bekoring in die havenbuurt. Ik denk er niet aan in de herfst of de winter dit stroeve, spookachtige huis te verlaten. Sommige kamers zijn met hun dubbele vensters – zonder welke men hier niet overwinteren kan – en scheef-oplopende vloeren als ouderwetse scheepskajuiten. Het is een huis om in te dromen, te lezen en een enkele keer wat te schrijven. De spiritusdrinkers vinden de stoep een ‘beschuttend hoekje’ en houden trouw de wacht; Leen, Annie, Karel en Piet hebben heel wat te doen met de sensaties van hun eigen leven, de buurt en de bioscoop, met kachels aanmaken en lekkages nagaan met alle bakken en emmers die in het huis te vinden zijn. Ook Piet – wanneer men eens samen met iemand uit één glas Haut Sauternes gedron-

ken heeft, behoort die iemand er nu eenmaal bij – hij zorgt hoofdzakelijk voor de felle en sacrale vlammen van de open haard uit hoofde van zijn houtleveranties. Alleen kan Karel er niet tegen een medehelper te hebben – ze willen het, geloof ik, in een der kelders uit gaan vechten . . .

Maar nu zijn er weer een paar van die nadrukkelijk-blijmoedige voorjaarsachtige februaridagen geweest met een kille wind, die stofwolken opwaait en een valse zon, die alles zo erg duidelijk maakt. De ateliermeisjes begin ik weer ‘de meiden’ te noemen en ik betrapte mezelf erop een zweem van verachting te koesteren voor de enige kruidenierswinkel van de buurt; ze hadden geen Worcestersauce en niemand, geen Leen, geen Annie, geen Karel en zelfs geen Piet weet hier ergens in de buurt aan ‘worstensaus’ te komen, zoals zij het noemen.

Ik zoek weer winkels op, die Maison en Shop en House genoemd worden; ineens valt het verloren geld voor Tahiti me in; elke dag blijft het kille Hollandse voorjaarslicht langer hangen. Ik ben bang dat mijn voorjaarsspleen weer op komt zetten – ik weet het bijna zeker . . .

DE LAATSTE KOETS

Het eerste rijtuig verspreidde wel pracht en praal, ja, was waarlijk vorstelijk te noemen met de extra palfrenier op de bok, maar er ging geen vreugde of feestelijke uitgelatenheid van uit. Weliswaar pronkte de bruid in witglanzende zijde en de bruidegom was niet minder indrukwekkend in z'n geklede jas, doch beiden keken ietwat bleek en star, klaarblijkelijk niet helemaal in hun schik met de plechtige rol, die men hun toegewezen had.

Want gespeeld werd er: hoofd- en bijrollen waren gelijkelijk en met tact verdeeld bij de opvoering van de dwaas-ernstige komedie, 'huwelijksdag' genaamd. Hoofdrollen verplichten tot waardigheid en vereisen verantwoordelijkheidsgevoel; ze zijn zeer eervol, maar verlangen uiterste zelfbeheersing; aller ogen immers zijn op hen gericht, zodat de drager van zulk een waardigheid onder omstandigheden aan het allergeeringste bijrolletje graag de voorkeur zou willen geven.

In dergelijke omstandigheden verkeerden de hoofdpersonen in het eerste rijtuig; ze voelden zich kennelijk onbehaaglijk voorwerpen der publieke belangstelling te zijn. Niettegenstaande alles te hunner eer in 't werk gesteld werd: opzichtige boeketjes overal aan de koets en zelfs aan het tuig der paarden en in de knoopsgaten der palfreniers, in hardrose gedoste bruidsmeisjes, een schitte-

rende stoet volgrijtuigen met liefhebbende familieleden – niettegenstaande dus zich alles samengevoegd had om het bruidspaar een onvergetelijke dag te bezorgen, verspreidde het eerste rijtuig geen vreugde of feestroes.

Misschien was aan deze dag een stormachtig verliefde minnetijd voorafgegaan; wellicht luidde hij jaren van hecht en warm echtelijk geluk in; waarschijnlijk had men er vuriglijk naar verlangd als naar het gelukzalige hoogtepunt aller liefdesdromen – van dit alles was echter in houding en gelaatsuitdrukking der pas getrouwden niets te bespeuren. Op standbeelden leken ze, op verstarde, belachelijk stijve poppen te midden van wassen bloemen. Verondersteld mag worden, dat de bruid mooi en jong, de bruidegom geestig en knap was. Men kon het echter niet zien: als wezenloze schimmen prijken ze achter bebloemde palfreniers in het opgesmukte rijtuig – net als alle bruidsparen, die aldus van het stadhuis komende in triomftocht door de stad gereden worden en misschien voor de eerste en de laatste keer in hun leven zulk een representatieve hoofdrol vervullen. Hoewel neen, de laatste representatieve hoofdrol is het nog niet, al speelt die zich ook in staatsiekoetsen af.

De bijrollen bezorgden hun spelers meer plezier. Naar gelang het einde van de stoet naderde, namen vreugde en jolijt toe. En op het laatst vertoonde zich zelfs een soort losbandigheid. Onaanzienlijke neven, die niet meetelden, wuifden joviaal tegen publiek en verkeersagenten, nichten van den platten lande gilden uitgelaten van plezier en opgewonden door de grotestadslucht. Ouder-

wetse tantes en vriendelijk mummelende opoes genoten zalig van het ritje, terwijl haar gedachten naar lang vervlogen tijden teruggingen.

Doch de uitbundigste vrolijkheid deed de laatste koets daveren, waarin men de minst respectabele familieleden ondergebracht had. Daar heerste ongebreidelde feeststemming. En geen wonder, zat hier toch te midden van een dankbaar auditorium de oom, die 'nooit had willen deugen' – de oom, die wel prachtig voordragen en goochelen en dansen kon, maar trots of misschien juist door deze schitterende hoedanigheden steeds door het leven 'in het laatste koetsje' werd geplaatst. Hij toonde zich echter niet ontevreden met zijn bescheiden plaats, de mislukte oom. Men zag het hem aan: voor geen goud had hij willen ruilen met de plechtige, versteende bruidegom, die de stoet in bleke waardigheid opende. Hem leek het veel gemakkelijker geen eerzucht te bezitten en maar liever de oom te blijven, 'die nooit deugen wilde'. Ja, die dwaze oom was een wijs man: op hem lette men niet, van hem verwachtte men geenszins ernstige prestaties en daarom mocht hij ongestoord de knapste nichtjes vaderlijk kussen, de beste sigaren inpikken en andere kleine geneugten op de tafel des levens stiekem genieten.

De bruidegom in het eerste rijtuig begon zich in z'n geklede jas hoe langer hoe benauwder te voelen – hij memoreerde reeds de moeilijke feestspeech die hij straks houden moest –, terwijl de luchtige oom in de laatste koets reeds in hemdsmouwen zat en behaaglijk een nieuw sigaartje opstak . . .

ONDERGANG VAN HET AVONDLAND

Ik weet niet, waar die neger de gemoedsrust en frisheid vandaan haalde, om in de laatste trein ijverig zichzelf een les te overhoren. Nog minder begrijp ik de ongerepte verzorgdheid, die zijn uiterlijk nog op dat na-midder-nachtelijk uur kenmerkte.

Er bestaat misschien geen onflatterender en wreder verlichting dan het kale elektrische peertje in een spoorweg-coupé. Wanneer men hier enige graden onder nul bijvoegt, die nochtans gepaard gaan met een benauwde atmosfeer, blijft er van onze verschijning en die onzer medemensen niet veel meer over. Trouwens, ons uiterlijk kan ons op dat illusieloze uur onder het grimmige lichtje niet bijzonder veel schelen. Men ondergaat wel vaag een voorstelling van groenachtige gebarsten oude spiegels, waar ons onbekende levensmoede schimmen in weerkaatst worden, maar men geeft zich niet zozeer rekenschap ervan, dat deze fantomen onze medereizigers zijn.

De in elkaar gezonken heer, die nu zwaar met open mond snurkt, begon misschien zijn reis als een elegant krachtig man. Ik neem graag aan, dat zijn slobkousen een mooie overgang vormden tot zijn pantalon en zijn das correct en met smaak gestrikt is geweest. Door de nonchalante houding, waarin de slaap hem dompelde, zag men nu een flink stuk van afgezakte hardblauwe sokken — zo

groot was plotseling de afstand tussen pantalon en slobkousen geworden. En van zijn over het vest hangende, verfrommelde das zal ik maar zwijgen.

Liever zou ik, wanneer dat niet te lang duurde, een loflied willen zingen op het smaakvolle ensemble dat de neger vertoonde. Ik wil er slechts mee volstaan, dat ook hij slobkousen onder scherpe broekvrouwen droeg. Als bussen sloten ze, deze onlogische voetbekledingen. Wat zeg ik – onlogisch? Bij die neger kreeg men het gevoel zonder slobkousen niet te kunnen leven. En hoe zijn das zat! zijn tonige en toch fleurige das, die op zichzelf reeds een stukje levensvreugde verbeeldde!

Ik vertelde reeds, dat de exoot op dit late, onfortuinlijke uur zichzelf een les overhoorde en blijkbaar in de geheimen onzer schone taal poogde door te dringen: 'Ik eb, joe ebt, hie eeft,' prevelde hij hartstochtelijk het ons zo eenvoudig lijkende werkwoord 'hebben' voor zich heen. Wij, ik bedoel de groenachtige schimmen, hadden onze couranten en boeken mismoedig achteloos naast ons en op de grond laten glippen. Onze gedachten waren immers in het eentonige treinritme rat-tat-tat zoek geraakt; we zouden ze later wel ergens weer opscharrelen. Wij hadden blauw-rode neuzen, en het genadeloze, nuchtere spoorweglampje onthulde zelfs bij de jongsten onder ons reeds onbarmhartig de groefjes en rimpeltjes, waar men langzamerhand zo zielig aan wennen moet.

De neger had uit de aard der zaak geen rode neus, en de brede, eenvoudige vlakken van zijn gelaat waren volkomen glad en gaaf – leeftijdloos. Er bevonden zich on-

der mijn medereizigers bakvissen en jongelingen – zo slap en stompzinnig hingen ze op hun plaats, dat zij vijfenzeventig jaar schenen vergeleken met de zoon der tropen. ‘De tuin van mijn vader is groter dan die van uw oom,’ verklaarde deze verrukt op zelfs fonetisch niet uit te leggen manier.

Wij naderden het doel onzer reis. Slaperig, gapend en lamlendig zochten wij ons hebben en houden bij elkaar. De neger nam een schone, zich in de vouwen bevindende zakdoek en wreef met losse, katachtige bewegingen zijn op zichzelf reeds onberispelijke schoenen nog glimmen-der. Daarna maakte hij stralend glimlachend zijn rose nagels schoon met behulp van z’n spoorkaartje.

En terwijl wij als een haveloze, verfomfaaide bende geradbraakt naar huis slopen, stapte hij veerkrachtig en zacht fluitend de nachtelijke stad in – de erfgenaam onzer ten dode opgeschreven westerse beschaving . . .